

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΧΩΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΕΤΡΩΝ ΤΩΝ
ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ
ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ

ΒΟΥΖΑ ΑΝΝΑ-ΡΟΣΚΑΓΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

**ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ-
ΑΣΠΑΣΙΑ**

ΒΟΛΟΣ

Σεπτέμβριος, 2017

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

26/09/2017

Άννα-Ροσκάγια Βούζα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί, χωρίς την συμβολή και βοήθεια συγκεκριμένων ανθρώπων που στήριξαν και πίστεψαν αυτήν την προσπάθεια μου να ασχοληθώ με το παρόν θέμα και νιώθω την ανάγκη να τους ευχαριστήσω.

Αρχικά θέλω να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κυρία Γοσποδίνη Ασπασία για την καθοδήγηση και τις συμβουλές της, οι οποίες με βοήθησαν ώστε να ολοκληρώσω την παρούσα εργασία. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Κοτζαμάνη Β. και τον κ. Βογιαζίδη Ν. μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής, για την παρουσία τους και το χρόνο που διέθεσαν στην εξέταση της διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους σημαντικότερους ανθρώπους της ζωής μου, την οικογένεια μου και τους φίλους μου, οι οποίοι ήταν δίπλα μου καθόλη την διάρκεια της συγγραφής αυτής της εργασίας και με στήριξαν ο καθένας με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε όλο τον κόσμο, υπάρχουν πάνω από 65 εκατομμύρια βίαια εκτοπισμένοι άνθρωποι, λόγω διώξεων και πολέμων. Η Υ.Α. του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, επιδιώκει τρεις βιώσιμες λύσεις για την αντιμετώπιση της κατάστασης των προσφύγων οι οποίες είναι, ο εθελοντικός επαναπατρισμός, η τοπική ένταξη και η μετεγκατάσταση. Δυστυχώς όμως για τους περισσότερους πρόσφυγες αυτές οι λύσεις δεν είναι διαθέσιμες, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται μια τέταρτη προσωρινή λύση, ο προσφυγικός καταυλισμός. Οι νεοεμφανιζόμενες συγκρούσεις και η ολοένα μεγαλύτερη εξάπλωση της βίας, είχε ως αποτέλεσμα την συνεχιζόμενη αύξηση των εκτοπισμένων ατόμων που οδήγησε στην μετατροπή των προσφυγικών καταυλισμών ως την συνήθη λύση εγκατάστασης και προστασίας των προσφύγων.

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελετά το φαινόμενο των προσφυγικών καταυλισμών ως μέθοδο επίλυσης της εγκατάστασης των προσφύγων, στα πλαίσια της συνεχιζόμενης προσφυγικής κρίσης. Παρουσιάζει μέσα από μια μακροσκοπική προσέγγιση την εμφάνιση του φαινομένου στον χώρο, τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής και της οργάνωσης του καθώς και τα βασικά πρότυπα σχεδιασμού του. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω και σύμφωνα με θεωρητικές προσεγγίσεις διερευνά τους περιορισμούς και τις επιπτώσεις που θέτει στο χωρο-κοινωνικό περιβάλλον και τεκμηριώνει τα αποτελέσματα αυτά μέσα από την παράθεση δύο παραδειγμάτων παγκόσμιας κλίμακας. Στην συνέχεια παρουσιάζει το πρόβλημα της προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα και τα μέτρα που έλαβε για την αντιμετώπιση του και αναλύει δύο ενδεικτικά παραδείγματα προσφυγικών καταυλισμών. Τέλος, εξάγει βασικά συμπεράσματα και διατυπώνει κάποιες ενδεικτικές προτάσεις για μια πιο ορθολογική και ανθρωπιστική προσέγγιση των προσφυγικών καταυλισμών.

Λέξεις κλειδιά: προσφυγικός καταυλισμός, προσωρινή λύση, πρότυπα σχεδιασμού, χωρο-κοινωνικό περιβάλλον, ανθρωπιστική προσέγγιση

ABSTRACT

Over the world, there are over 65 million forcibly displaced people, as a result of persecution and wars. The UNHCR seeks three durable solutions, which are voluntary repatriation, resettlement and local integration. Unfortunately, however, for most refugees these solutions are not available, resulting in a fourth interim solution, the refugee camps. The emerging conflicts and the increasing spread of violence have resulted in the continuing increase in displaced persons, which has led to the conversion of refugee camps as the usual solution for the establishment and protection of refugees.

The aim of this study is to contribute in understanding the phenomenon of refugee camps, as a method of resolving refugee settlements, in the framework of the ongoing refugee crisis. From a macroscopic point of view, it presents the spatial dimension of this phenomenon, basic features of structure and organization as well as its basic design standards. According to theoretical approaches, we combined the above characteristics in order to explore the constraints and impacts from the spatial-social environment. The outcome of this research was documented with two world-wide scale examples. Finally, we present the refugee crisis in Greece, the problems that showed off and measures taken to combat them as well as analyzed two refugee camps. The main conclusions were recorded and proposals were made for more proper rational and humanitarian approach to this refugee camps.

Keywords: *refugee camp, temporary solution, design standards, spatial-social environment, humanitarian approach*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</u>	2
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	3
<u>ABSTRACT</u>	4
<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΧΗΜΑΤΩΝ</u>	7
<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ</u>	7
<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΝΩΝ</u>	8
<u>ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ</u>	9
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	10
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ</u>	15
2.1. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	15
2.2. Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	17
2.3. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	19
2.3.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	19
2.3.4. Η Υ.Α ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	20
2.4. ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	22
2.4.1. Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ 1951 ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	23
2.4.2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΟΥ 1967 ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	24
2.4.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΟΥΝ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	24
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ</u>	27
3.1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ	28
3.1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ	28
3.1.2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ	28
3.1.3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ	30
3.1.4. ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ	33
3.2. ΠΑΡΑΤΕΤΑΜΕΝΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ (PROTRACTED REFUGEE SITUATIONS)	35
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ</u>	37
4.1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ	37
4.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	46
5.1. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ»	46
5.2. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ «ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ»	48
5.3. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ»	49
5.4. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑΣ»	51
5.5. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ «ΠΟΛΗ»	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΛΕΤΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ	55
6.1. DADAAB, ΚΕΝΥΑ	55
6.2. ΖΑΑΤΑΡΙ, ΙΟΡΔΑΝΙΑ	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	74
7.1. ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	74
7.2. Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	80
7.2.1. ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ	80
7.2.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΤΗΣ UNHCR	85
7.2.3. ΟΙ ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ	86
7.3. ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ	90
7.3.1. ΕΛΑΙΩΝΑΣ, ΑΘΗΝΑ	90
7.3.2. ΔΙΑΒΑΤΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	99
8.1. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	99
8.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	101
ΑΝΤΙ-ΕΠΙΛΟΓΟΥ	107
ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	110

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ 1: ΠΡΩΤΕΣ ΧΩΡΕΣ ΑΣΥΛΟΥ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΣΡΟΕΣ ΤΟΥΣ, 2016	16
ΣΧΗΜΑ 2: ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ	41
ΣΧΗΜΑ 3: ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ	41
ΣΧΗΜΑ 4: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ ΖΑΑΤΑΡΙ	69
ΣΧΗΜΑ 5: ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ	72
ΣΧΗΜΑ 6: ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ ΖΑΑΤΑΡΙ ΣΕ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ	73
ΣΧΗΜΑ 7: ΧΑΡΤΗΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, 2015	75
ΣΧΗΜΑ 8: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ -ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΕΦΘΑΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΔΙΑ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΤΟ 2015, ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	75
ΣΧΗΜΑ 9: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ, 2015	76
ΣΧΗΜΑ 10: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ -ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΕΦΘΑΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΔΙΑ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΤΟ 2016, ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	76
ΣΧΗΜΑ 11: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ, 2015-2016	77
ΣΧΗΜΑ 12: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ - ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ, 2017	78
ΣΧΗΜΑ 13: ΧΑΡΤΗΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΚΑΙ HOTPSOT ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	88
ΣΧΗΜΑ 14: ΧΑΡΤΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟΥΣ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	89
ΣΧΗΜΑ 15: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ I ΑΝΑ ΦΥΛΛΟ	91
ΣΧΗΜΑ 16: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ I ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	91
ΣΧΗΜΑ 17: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ II ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	91
ΣΧΗΜΑ 18: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ II ΑΝΑ ΦΥΛΛΟ	91
ΣΧΗΜΑ 19: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΑ ΔΙΑΒΑΤΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΛΟ	96
ΣΧΗΜΑ 20: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΑ ΔΙΑΒΑΤΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	96
ΣΧΗΜΑ 21: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ENNEAB LAB	103

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΟΙ 10 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΙ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟ 2015	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ, 22/08/2017	86
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ 1/08/2017	108

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1:Μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη	17
Εικόνα 2: Καταυλισμός Oncurinar – Τουρκία	27
Εικόνα 3: Καταυλισμός στη Mrajeeb Al Fhood – Ιορδανία	27
Εικόνα 4: Καταυλισμός Calais – Γαλλία	27
Εικόνα 5: Προγραμματισμένος καταυλισμός – Ιορδανία	32
Εικόνα 6: Αυτοοργάνωτος καταυλισμός, - Λίβανος	32
Εικόνα 7:Κέντρο Υποδοχής – Λέσβος	32
Εικόνα 8: Η έρημος του Dadaab	56
Εικόνα 9 : Αεροφωτογραφίες των 5 καταυλισμών του Daddab	57
Εικόνα 10 : Καταυλισμός, Ifo 1992	58
Εικόνα 11: Καταυλισμός Dagahaley	60
Εικόνα 12: Καταυλισμός Hagadera	61
Εικόνα 13: Καταυλισμός Ifo II	63
Εικόνα 14: Καταυλισμός Kambioos	65
Εικόνα 15 : Σκηνές διαμονής στο Dadaab	67
Εικόνα 16: Γεωργική Εργασία	67
Εικόνα 17 : Σχολείο στο Dagahhaley, 2009	67
Εικόνα 18 : Αναταραχές στο Dadaab, 2009	67
Εικόνα 19: Ιατρική περίθαλψη Dadaab, 2009	67
Εικόνα 20: Συλλογή νερό από λακούβα στον καταυλισμό Dadaab	67
Εικόνα 21: Αεροφωτογραφία από τον καταυλισμό Zaatari	70
Εικόνα 22: Χωρική εξέλιξη του καταυλισμού σε διάρκεια 7 μηνών	71
Εικόνα 23 : Παλιό αεροδρόμιο Ελληνικό, Αθήνα	82
Εικόνα 24: Λιμάνι Πειραιά, Αθήνα	82
Εικόνα 25: Πεδίον Άρεως, Αθήνα	82
Εικόνα 26: Πλατεία Βικτώριας. Αθήνα	81
Εικόνα 27: Παραλία, Κω	82
Εικόνα 28 : Ειδομένη στα σύνορα με την ΠΓΔΜ	83
Εικόνα 29: Ψυχιατρικό Νοσοκομείο, Λέρος	83
Εικόνα 30: Μουσικό Γυμνάσιο, Δολιανά	83
Εικόνα 31: Κέντρο Προστασίας Παιδιού, Κόνιτσα	83
Εικόνα 32 : Κουτσόχερο, Λάρισα	84
Εικόνα 33 : Σχιστό, Αθήνα	84
Εικόνα 34: Διαβατά, Θεσσαλονίκη	84
Εικόνα 35 : Κατσικά, Ιωάννινα	84
Εικόνα 36 : Χέρσο, Κιλκίς	84
Εικόνα 37: Θέρμη, Θεσσαλονίκη	84
Εικόνα 38: Softex, Θεσσαλονίκη	84
Εικόνα 39: Σκαρμαγκάς, Πειραιάς	84
Εικόνα 40: Θερμοπύλες	85
Εικόνα 41: Η ζωή στο κέντρο του Ελαιώνα	90
Εικόνα 42: Τοποθεσία καταυλισμού Ελαιώνα	92
Εικόνα 43: Καταυλισμός στα Διαβατά, 2016	95
Εικόνα 44: Τοποθεσία καταυλισμού Διαβατά	96
Εικόνα 45: Η ζωή των προσφύγων στα Διαβατά	97
Εικόνα 46: Ο Καταυλισμός Διαβατά μετά την ανακαίνιση	98

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Κ.τ.Ε.: Κοινωνία των Εθνών

Μ.Κ.Ο : Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Υ.Α. : Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες

ASB: Arbeiter Sumariter Bund

ARSIS: Association for the Social Support of Youth

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNRWA: United Nations Relief and Works Agency

WAHA: Women And Health Alliance

“Η κόλαση των ζωντανών δεν είναι κάτι που αφορά το μέλλον. Αν υπάρχει μια κόλαση, είναι αυτή που υπάρχει ήδη εδώ, η κόλαση που κατοικούμε καθημερινά. Δύο τρόποι υπάρχουν για να μην υποφέρουμε. Ο πρώτος είναι για πολλούς εύκολος: να αποδεχθούν την κόλαση και να γίνουν τμήμα της μέχρι να καταλήξουν να μην τη βλέπουν πια. Ο δεύτερος είναι επικίνδυνος και απαιτεί συνεχή εγρήγορση: να προσπαθήσουμε και να μάθουμε να αναγνωρίζουμε ποιος και τι, μέσα στην κόλαση, δεν είναι κόλαση και να του δώσουμε διάρκεια, να του δώσουμε χώρο.”

Ιταλό Καλβίνο, 2004

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για την συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε η σύγχρονη παγκόσμια προσφυγική κρίση. Οι πόλεμοι συνεχίζουν να αναγκάζουν δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να αναζητήσουν προστασία και στέγη ως εσωτερικά εκτοπισθέντες ή ως πρόσφυγες στις χώρες ασύλου. Τα τελευταία χρόνια ολόκληρος ο πλανήτης ζει μια από τις μεγαλύτερες αναγκαστικές μετακινήσεις ανθρώπων και οι μελλοντικές υποθέσεις της εξέλιξης αυτής δεν είναι αισιόδοξες. Συνήθως οι χώρες υποδοχής των προσφύγων τείνουν να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα με μια στάση προχειρότητας και προσωρινότητας, η οποία σχεδόν ποτέ δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των ανθρώπων. Αυτήν η κατάσταση έχει οδηγήσει στην δημιουργία εκατοντάδων προσφυγικών καταυλισμών, με στόχο την παροχή βοήθειας και προστασίας στους πληγέντες πληθυσμούς.

Από το 2011 και μετά, αυτήν η ανεξέλεγκτη προσφυγική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την Ευρώπη και τον Ελλαδικό χώρο. Η Ελλάδα μετά από αρκετά χρόνια ως χώρα εκροής προσφύγων και μεταναστών, μετατρέπεται σε χώρα υποδοχής και αναγκάζεται μέσα σε μικρά χρονικά διαστήματα να λάβει άμεσες και καίριες αποφάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα ήταν η στέγαση των προσφύγων, η οποία επέφερε αρκετές και έντονες αντιδράσεις από τον τοπικό πληθυσμό και δίχασε το κράτος. Τότε είναι που εμφανίζεται στον ελλαδικό χώρο μια νέα δομή αυτήν του «προσφυγικού καταυλισμού», ως μέσο παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας στους πρόσφυγες. Μια δομή που χρησιμοποιούνταν εδώ και αρκετά χρόνια από τους διεθνείς οργανισμούς σε παρόμοιες περιστάσεις παγκοσμίως.

Αν και δεν θεωρείται μια βιώσιμη και διαρκή λύση στο πρόβλημα των μαζικών μετακινήσεων των προσφύγων, οι προσφυγικοί καταυλισμοί σήμερα φιλοξενούν έναν αρκετά μεγάλο πληθυσμό σε όλο τον κόσμο. Η ιδέα των καταυλισμών ήταν η προσωρινή εγκατάσταση των προσφύγων, μια μεταβατική κατάσταση προς μια βιωσιμότερη λύση. Κάνοντας όμως μια σχετική έρευνα πάνω σε αυτό το θέμα κυρίως σε παγκόσμιο επίπεδο και σε βάθος χρόνου, θα διαπιστώσουμε ότι στην πραγματικότητα αυτοί οι χώροι γίνονται μόνιμα στίγματα του τοπίου, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τις ζωές των προσφύγων. Τα ελληνικά παραδείγματα, σαφώς δεν

μπορούν να συγκριθούν χωρικά και χρονικά με τα παγκόσμια παραδείγματα, για τον λόγο ότι αποτελούν ένα καινούργιο φαινόμενο στον ελλαδικό χώρο. Παρόλα αυτά, η μεγάλη έκταση που παίρνει η παγκόσμια προσφυγική κρίση και η επιτακτική ανάγκη εγκατάστασης των προσφύγων, έχουν δημιουργήσει μια νέα εικόνα στο τοπίο, πράγμα το οποίο θα πρέπει να αρχίσει να μας προβληματίζει.

Διαπιστώνοντας ότι οι προσφυγικές κρίσεις που έχουν προσωρινό χαρακτήρα είναι λίγες και ενώ οι προσφυγικοί καταυλισμοί δεν θα πρέπει να γίνουν μια μακροχρόνια λύση για την αντιμετώπιση των προβλήματος, η όλο και συνεχιζόμενες αναγκαστικές μετακινήσεις, τους καθιστά πρωταρχική λύση ανάγκης. Επομένως, σε έναν κόσμο όπου ο καταυλισμός έχει γίνει το πρότυπο, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τα διάφορα χαρακτηριστικά της σύνθεσης του και τις ελλείψεις του και να μπορέσουμε να δώσουμε λύσεις προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση για τους πρόσφυγες εντός των καταυλισμών.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η κατανόηση του προσφυγικού καταυλισμού ως δομή στο χώρο για την εγκατάσταση των προσφύγων και η διερεύνηση των περιορισμών και των επιπτώσεων που προκαλεί στο χωρο-κοινωνικό του περιβάλλον. Αναλυτικότερα, επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του προσφυγικού καταυλισμού και της σχεδιαστικής και οργανωτικής διαχείρισης του, μέσω των βασικών κατευθυντήριων αρχών των αρμόδιων φορέων. Στην συνέχεια διερευνώνται οι περιορισμοί και επιπτώσεις που προκαλούν οι καταυλισμοί στο χωρο-κοινωνικό περιβάλλον, προκειμένου να κατανοήσουμε τις συμπεριφορές στο εσωτερικό του καταυλισμού και να εξετάσουμε τα διάφορα θέματα που θα πρέπει να απασχολήσουν τις μελλοντικές σχεδιαστικές προσεγγίσεις και πολιτικές. Προκειμένου να γίνουν πιο κατανοητά τα παραπάνω στοιχεία, εξετάζονται δύο από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα προσφυγικών καταυλισμών στον κόσμο καθώς και κάποια σύγχρονα ελληνικά παραδείγματα ώστε να παρατηρηθούν τα μεγέθη που αντιμετωπίζει ο ελληνικός χώρος. Τέλος υποστηρίζεται ότι είναι ζωτικής σημασίας η βελτίωση των σημερινών προτύπων και κατευθυντήριων γραμμών σχεδιασμού έτσι ώστε οι καταυλισμοί να κατασκευάζονται χρησιμοποιώντας ένα βιώσιμο και αυτοδύναμο μοντέλο.

Η διπλωματική εργασία αποτελείται συνολικά από 8 κεφάλαια. Αναλυτικότερα, ξεκινώντας από το παρόν Κεφάλαιο 1, γίνεται μια εισαγωγική αναφορά στο αντικείμενο της μελέτης, στο σκοπό της παρούσας εργασίας και στους κύριους άξονες

στους οποίους δομήθηκε και τέλος στους περιορισμούς που αντιμετωπίστηκαν κατά την εκπόνηση της εργασίας.

Στο Κεφάλαιο 2, γίνεται μια γρήγορη ανασκόπηση του σημερινού παγκόσμιου προσφυγικού προβλήματος μέσα στατιστικά στοιχεία και παρουσιάζονται οι διεθνείς δράσεις για το προσφυγικό ζήτημα καθώς και το διεθνές δίκαιο των προσφύγων. Αναλυτικότερα, στην αρχή του κεφαλαίου παρουσιάζονται οι τελευταίες τάσεις της προσφυγικής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο και στην συνέχεια σε ευρωπαϊκό καθώς και τα μέτρα αντιμετώπισης που έλαβε η Ευρώπη για την αντιμετώπιση της. Στην συνέχεια, παρουσιάζονται οι διεθνείς δράσεις για την προσφυγική κρίση που έλαβαν χώρα στην διάρκεια των χρόνων, ενώ καθορίζεται ο όρος «πρόσφυγας» και το διεθνές δίκαιο προστασίας του.

Στο Κεφάλαιο 3, γίνεται μια μακροσκοπική παρουσίαση του φαινομένου του προσφυγικού καταυλισμού. Βάση της βιβλιογραφικής έρευνας, ορίζεται σαν έννοια, γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της εμφάνισης του στον χρόνο σαν δομή και σαν σχεδιασμός, διατυπώνονται τα κύρια χαρακτηριστικά του και η παρουσία του στον χώρο σε παγκόσμιο επίπεδο. Τέλος γίνεται αναφορά στην μετατροπή των προσφυγικών καταυλισμών από προσωρινούς χώρους εγκατάστασης σε μόνιμες και αβέβαιες δομές τις παρατεταμένες προσφυγικές καταστάσεις.

Στο Κεφαλαίο 4, παρουσιάζεται το διεθνές Εγχειρίδιο για τον σχεδιασμό του καταυλισμού που προέρχεται από την Υ.Α. για τους πρόσφυγες. Στην αρχή γίνεται μια μικρή εισαγωγή της ιστορίας του σχεδιασμού και πως δημιουργήθηκε το εγχειρίδιο και στην συνέχεια αναλύεται το κεφάλαιο «Επιλογή χώρου, προγραμματισμός και καταφύγιο» που διατυπώνει τις κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό του καταυλισμού. Στο τέλος γίνεται μια σύντομη καταγραφή των περιορισμών που θέτουν οι σύγχρονες πολιτικές και μορφές σχεδιασμού.

Στο Κεφάλαιο 5, διερευνώνται οι χωρο-κοινωνικές επιπτώσεις των καταυλισμών μέσω της χρήσης θεωρητικών προσεγγίσεων. Αναλυτικότερα, παρουσιάζεται ο καταυλισμός μέσω διαφόρων μορφών αυτών του κοινωνικού και χωρικού περιορισμού, της εξαίρεσης, της κυριαρχίας, της ετεροτοπίας και τέλος της πόλης.

Στο Κεφαλαίο 6, μελετώνται δύο παγκόσμιοι προσφυγικοί καταυλισμοί, το σύμπλεγμα Dadaab στην Κένυα και το Zaatarī στην Ιορδανία, οι οποίοι αποτελούν τους δύο μεγαλύτερους προσφυγικούς καταυλισμούς στον κόσμο. Παρουσιάζονται στοιχεία της

τοποθεσίας, του πληθυσμού τους, της ανάπτυξης τους, της χωρικής δομής και οργάνωσης τους και τέλος το σύστημα διαχείρισης και διοίκησης τους.

Στο Κεφάλαιο 7, γίνεται μελέτη της Ελλάδας ως χώρα υποδοχής προσφύγων, παρουσιάζονται οι προσφυγικές τάσεις της για τα έτη 2015-2016-2017 και τα μέτρα που λήφθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Στην συνέχεια γίνεται περιγραφή του συστήματος εγκατάστασης των προσφύγων και η μελέτη δύο ελληνικών παραδειγμάτων του Ελαιώνα στην Αθήνα και των Διαβατών στην Θεσσαλονίκη.

Στο Κεφάλαιο 6, εξάγονται βασικά συμπεράσματα της μελέτης, όπως έχουν προκύψει από τα προηγούμενα κεφάλαια και ανάλογες προτάσεις που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που εντοπίστηκαν.

Τέλος θα ήθελα να αναφερθώ σε ορισμένους περιορισμούς που είχα κατά την διάρκεια της παρούσας διπλωματικής. Ένας από τους μεγαλύτερους περιορισμούς ήταν ότι δεν μπόρεσα να επισκεφτώ τους καταυλισμούς προσφύγων που μελέτησα. Τα περισσότερα ευρήματα μου βασίστηκαν σε έγγραφα, αναφορές και φωτογραφίες που βρήκα έντυπα και ηλεκτρονικά και σε κάποιες συζητήσεις που είχα με άτομα που εργάζονταν σε ελληνικούς καταυλισμούς. Αυτό αποτελεί έναν μεγάλο περιορισμό διότι σημαίνει ότι οι αντιλήψεις και τα συμπεράσματα μου θα μπορούσαν να διαφέρουν αν είχα ερευνήσει μόνη μου τις περιοχές. Επιπλέον, η εμφάνιση προσφυγικών καταυλισμών στην Ελλάδα αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, για το οποίο η έρευνα και καταγραφή του φαινομένου αυτού δεν είναι πλήρως ολοκληρωμένη. Για αυτόν τον λόγο μπορεί να υπάρχουν αποκλίσεις στα διάφορα στοιχεία που βρήκα καθώς και στα στατιστικά τα οποία αλλάζουν καθημερινά και μπορεί να μην είναι ίδια μέχρι την ημέρα παράδοσης της εργασίας μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

2.1. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Οι υποχρεωτικές και αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών δεν αποτελούν ένα φαινόμενο της σύγχρονης εποχής αλλά ένα διαχρονικό φαινόμενο που χαρακτηρίζει κάθε εποχή. Η ταχύτητα, ο ρυθμός και ο χρόνος των μετακινήσεων αυτών είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις άθλιες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, με την βία και τις πολεμικές συγκρούσεις, με την έλλειψη ασφάλειας και ειρήνης. Στην διάρκεια της ιστορίας, ο πλανήτης στιγματίστηκε από δύο μεγάλους πολέμους, τον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και από άλλες μικρότερου μεγέθους πολεμικές συρράξεις, οδηγώντας σε μεγάλα κύματα μαζικών μετακινήσεων, βίαια εκτοπισμένων ανθρώπων που αναζητούσαν βοήθεια και προστασία. Σήμερα στη διάρκεια του 21ου αιώνα, το φαινόμενο της προσφυγικής κρίσης αποτελεί την χειρότερη κρίση των τελευταίων δεκαετιών με εκατομμύρια εκτοπισμένους ανθρώπους να αναζητούν προστασία.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Υ.Α. ο αριθμός των εκτοπισμένων λόγω διώξεων και πολέμων είναι μεγαλύτερος σε σχέση με κάθε άλλη χρονιά από τότε που δημιουργήθηκε ο θεσμός της Ύπατης Αρμοστείας, αμέσως μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα τελευταία όμως πέντε χρόνια η αύξηση του αριθμού των εκτοπισμένων έχει κορυφωθεί. Οι λόγοι που οδήγησαν την αλματώδη αύξηση είναι: οι καταστάσεις που προκαλούν μεγάλες προσφυγικές ροές έχουν μεγαλύτερη διάρκεια (οι συρράξεις στη Σομαλία και το Αφγανιστάν που συνεχίζουν για τρίτη και τέταρτη δεκαετία αντίστοιχα), όλο και συχνότερα ξεσπούν νέες συγκρούσεις ή αναζωπυρώνονται παλαιότερες (το ξέσπασμα της Συριακής κρίσης σήμερα αλλά και παλαιότερες στο Νότιο Σουδάν, στην Υεμένη, στο Μπουρούντι κ.α) και τέλος ο ρυθμός με τον οποίο βρίσκονται λύσεις για τους πρόσφυγες και τους εσωτερικά εκτοπισμένους σημειώνει πτωτική τάση (UNHCR, 2016γ).

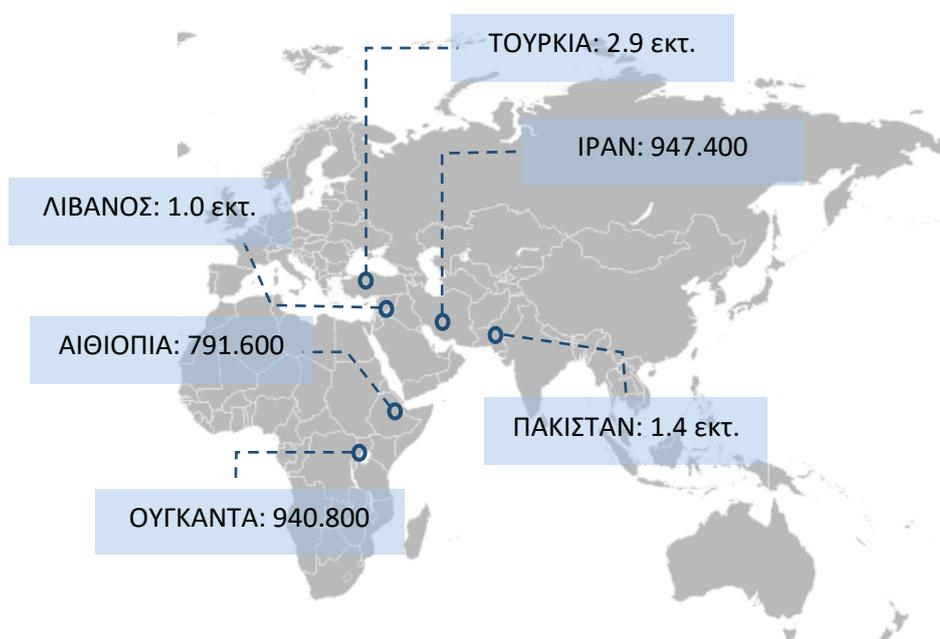
Βάσει των τελευταίων στατιστικών στοιχείων (2016) της Υ.Α. ο πληθυσμός των βίαια εκτοπισμένων ανθρώπων παγκοσμίως έχει ξεπεράσει κάθε προηγούμενο με 65,6 εκατομμύρια ανθρώπους. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται 22,5 εκατομμύρια πρόσφυγες από τους οποίους οι 17,2 ανήκουν στην εντολή της Υ.Α. και οι υπόλοιποι αποτελούν Παλαιστίνιους πρόσφυγες υπό την εντολή της UNRWA. Επιπλέον 40,3

εκατομμύρια αποτελούν εσωτερικά εκτοπισμένους και 2,8 εκατομμύρια αιτούντες άσυλο (UNHCR, 2017β).

Πάνω από το μισό των προσφύγων παγκοσμίως προέρχεται από τρεις μόνο χώρες. Πρώτη στη λίστα είναι η Συρία με 5.5 εκατομμύρια. Σχεδόν το ένα πέμπτο του πληθυσμού εγκατέλειψε την χώρα του λόγω του πολέμου το 2011 και αναζήτησε καταφύγιο σε γειτονικές χώρες. Πολλοί είναι και αυτοί, που αντιλαμβάνονται την αβεβαιότητα του μέλλοντος για επιστροφή στην πατρίδα τους και αναζητούν καλύτερες λύσεις στις Ευρωπαϊκές χώρες. Εκτός από τη Συρία αρκετοί είναι και αυτοί που έφυγαν από το Αφγανιστάν οι οποίοι ανέρχονται στα 2.5 εκατομμύρια και το Νότιο Σουδάν με 1.4 εκατομμύρια.

Για τρίτη συνεχόμενη χρονιά η χώρα που φιλοξένησε τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων είναι η Τουρκία με 2.9 εκατομμύρια ανθρώπους. Μετά την Τουρκία οι χώρες ασύλου που ακολουθούν βάσει τον αριθμό προσφύγων που φιλοξενούν παρουσιάζονται στον παρακάτω χάρτη.

Σχήμα 1: Πρώτες χώρες ασύλου σύμφωνα με τις εισροές τους, 2016

Πηγή: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_map_\(Miller_cylindrical_projection,_blank\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_map_(Miller_cylindrical_projection,_blank).svg),
ιδία επεξεργασία

Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των Σύριων προσφύγων μετακινείται προς χώρες που συνορεύουν με την Συρία, από το 2015 και μετά παρατηρείται και μια αύξηση του πληθυσμού που ψάχνει καταφύγιο σε άλλες χώρες και κυρίως της Ευρώπης.

2.2. Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η κρίση στην Συρία, οι διάφορες συγκρούσεις και ένοπλες συρράξεις, τα τελευταία χρόνια αποτέλεσαν την θρυαλίδα της δημιουργίας της μεγαλύτερης προσφυγικής κρίσης μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το ξέσπασμα αυτής της κρίσης σε συνδυασμό με άλλες υποκειμενικές τάσεις όσον αφορά την δημογραφία, την κλιματική αλλαγή, τη φτώχεια, την παγκοσμιοποίηση στον τομέα των μεταφορών και επικοινωνιών συνέβαλαν από κοινού στον τεράστιο αριθμό μεταναστών και προσφύγων που κατέφθασαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2015. Το 2015 και 2016 σχεδόν 1,1 εκατομμύρια πρόσφυγες και μετανάστες κατάφεραν να εισέλθουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ακολουθώντας την διαδρομή της Ανατολικής Μεσογείου. Οι ροές αυτές έπληξαν κυρίως την Ιταλία και την Ελλάδα, οι οποίες αποτελούσαν την κύρια πύλη εισόδου προς την Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016α).

Σύμφωνα με την Υ.Α. οι λόγοι που οδηγούν τους Σύριους στην μετακίνηση προς την Ευρώπη είναι οι εξής: Η απώλεια της ελπίδας μετά από πέντε χρόνια συνεχόμενων πολεμικών συρράξεων στην χώρα τους, το υψηλό κόστος διαβίωσης και η αύξηση της φτώχειας, οι περιορισμένες ευκαιρίες βιοπορισμού, οι ελλείψεις στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, τα εμπόδια στην ανανέωση της νόμιμης διαμονής, οι περιορισμένες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και η αυξημένη ανασφάλεια που νιώθουν (UNHCR, 2015ζ).

Εικόνα 1: Μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη

Η Ευρώπη προσπάθησε να αναπτύξει μια αποτελεσματικότερη και πιο ανθρώπινη απάντηση στο επείγον πρόβλημα των προσφύγων που πλήττει την ήπειρο. Στην αρχή της κρίσης, δεν είχε καταφέρει να προβλέψει την έκταση της εισροής των προσφύγων

και για αυτό έσπευσε στην συνέχεια να βρει τις καταλληλότερες λύσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης, συμπεριλαμβάνοντας της θέσπιση προγραμμάτων μετεγκατάστασης και επανεγκατάστασης που θα προωθούσαν τους πρόσφυγες ομοίωμα σε ολόκληρη την ήπειρο.

Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για την Μετανάστευση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα έπρεπε να προβεί γρήγορα στην υιοθέτηση δραστικών μέτρων. Το 2015, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλαμβάνει δράση για την αντιμετώπιση της μεγάλης εισροής των προσφύγων. Τον Μάιο του 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, παρουσίασε το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για την μετανάστευση, το οποίο επισήμαινε την ολοκληρωμένη προσέγγιση για την διαχείριση της μετανάστευσης κρίσης. Άμεσο επιτακτικό καθήκον του προγράμματος είναι η προστασία αυτών που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Στις 27 Μαΐου, η Επιτροπή παρουσίασε την πρώτη δέσμη μέτρων υλοποίησης του προγράμματος δράσης, η οποία περιελάμβανε προτάσεις για τον τριπλασιασμό του προϋπολογισμού και των πόρων για την διεξαγωγή επιχειρήσεων αναζήτησης και διάσωσης ανθρώπων στη θάλασσα, πρόσθετη χρηματοδότηση έκτακτης ανάγκης ύψους 60 εκατομμυρίων για τα κράτη μέλη της πρώτης γραμμής, πρόγραμμα μετεγκατάστασης 40.000 ατόμων από την Ελλάδα και την Ιταλία, επανεγκατάσταση 20.000 ατόμων από χώρες εκτός της ΕΕ, ένα σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση της λαθραίας διακίνησης μεταναστών και την προσέγγιση «Hotspot» (κέντρα υποδοχής και καταγραφής μεταναστών) στην Ιταλία και την Ελλάδα. Στις 9 Σεπτεμβρίου, η επιτροπή εγκρίνει την δεύτερη δέσμη μέτρων εφαρμογής του προγράμματος δράσης η οποία περιελάμβανε πρόγραμμα μετεγκατάστασης 120.000 ατόμων από την Ιταλία, την Ελλάδα και άλλα άμεσα θιγόμενα κράτη μέλη, έναν μόνιμο μηχανισμό μετεγκατάστασης για περιπτώσεις κρίσεων, μια πρόταση για έναν ευρωπαϊκό κατάλογο ασφαλών χωρών προέλευσης, ένα σχέδιο δράσης και ένα εγχειρίδιο για την ΕΕ για την επιστροφή και τέλος μια πρόταση για τη δημιουργία Καταπιστευματικού Ταμείου για την Αφρική, με συνολικό προϋπολογισμό 1,8 δις. Ευρώ και Καταπιστευματικού Ταμείου για τη Συρία, με συνολικό προϋπολογισμό 500 εκατομμύρια ευρώ. Λίγες μέρες αργότερα στις 23 Σεπτεμβρίου η Επιτροπή παρουσιάζει κατάλογο δράσεων προτεραιότητας που πρέπει να ληφθούν εντός 6 μηνών. Τον Οκτώβριο παρουσιάζει το σχέδιο δράσης για την ενίσχυση της συνεργασίας ΕΕ-Τουρκίας σε θέματα στήριξης των προσφύγων και διαχείρισης της

μετανάστευσης. Τέλος, στις 15 Δεκεμβρίου εγκρίνεται η 3^η δέσμη μέτρων εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Θεματολογίου για την Μετανάστευση που περιελάμβανε την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής, την σύσταση για ένα Εθελοντικό Ανθρωπιστικό Πρόγραμμα Εισδοχής Σύριων Προσφύγων από κοινού με την Τουρκία και ένα Ευρωπαϊκό ταξιδιωτικό έγγραφο για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Επιπλέον η ΕΕ παρέχει στα κράτη μέλη χρηματοδοτικούς πόρους για να υποστηρίξει τις προσπάθειες τους για την αντιμετώπιση της νόμιμης και παράτυπης μετανάστευσης, της επιστροφής, του ασύλου, της διαχείρισης των συνόρων και της ένταξης.

2.3. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

2.3.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου τα κράτη αναγνώρισαν την παγκοσμιότητα του προσφυγικού ζητήματος και ότι η προστασία των προσφύγων απαιτεί συντονισμένη και διεθνή δράση. Ο πρώτος διεθνής οργανισμός διακρατικής συνεργασίας που προσπάθησε να βοηθήσει στο προσφυγικό πρόβλημα, ήταν η Κοινωνία των Εθνών, η οποία ιδρύθηκε το 1919 στο Παρίσι, αμέσως μετά από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Κ.τ.Ε. διόρισε Ύπατους Αρμοστές και τους ανέθεσε την επίβλεψη και την διευθέτηση των προβλημάτων συγκεκριμένων προσφυγικών ομάδων όπως οι Ρώσοι, οι Αρμένιοι και οι Γερμανοί. Η διεθνής κοινότητα ανέλαβε πρωτοβουλίες για την παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες της Ευρώπης χωρίς όμως να καταφέρει να έχει μια συντονισμένη και γρήγορη διαχείριση του προβλήματος και μέχρι το 1950 να μην έχει καταφέρει να δημιουργήσει ένα συντονισμένο σύστημα θεσμών και νόμων για την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος. Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν και η αίτια να διαλυθεί η Κ.τ.Ε. αφού απέτυχε στον κύριο στόχο της, την διατήρηση της ειρήνης (Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2001).

Η εικόνα της κατεστραμμένης Ευρώπης λόγω πολέμου, οι μαζικές μετακινήσεις των ανθρώπων που εκτοπίστηκαν, επέφερε την ανησυχία στις συμμαχικές δυνάμεις για το μέλλον της κοινότητας. Έτσι, το 1944 οι Σύμμαχοι ιδρύουν τον Οργανισμό Αρωγής και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών (UN Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA), η οποία είχε έργο την παροχή βοήθειας στις

κατεστραμμένες από τον πόλεμο περιοχές αλλά το 1947 λόγω έλλειψης χρηματοδότησης σταματάει η λειτουργία της.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1945) ιδρύεται ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να διατηρήσει την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, την οικονομική ανάπτυξη και την συνεργασία μεταξύ των εθνών και να προστατέψει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο Ο.Η.Ε το 1947, δύο χρόνια μετά την ίδρυση του, ιδρύει τον Παγκόσμιο Οργανισμό Προσφύγων (International Refugee Organization, IRO) ο οποίος ήταν ο πρώτος διεθνής οργανισμός που του ανατέθηκε η σφαιρική αντιμετώπιση ολόκληρου του προσφυγικού προβλήματος. Στις αρμοδιότητες του περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η καταγραφή των προσφύγων, η νομική και πολιτική προστασία τους, ο επαναπατρισμός τους και η μετεγκατάσταση τους. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Προσφύγων τελικά δεν κατάφερε να ανταπεξέλθει και να επιλύσει το προσφυγικό πρόβλημα με αποτέλεσμα την διακοπή της λειτουργίας του το 1951.

Έπειτα από πολλά χρόνια μη ουσιαστικής αντιμετώπισης του προσφυγικού προβλήματος και χωρίς την ύπαρξη ενός συντονισμένου συστήματος νόμων και θεσμών, η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε ιδρύει την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες και αργότερα υιοθετείτε η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για το Καθεστώς των Προσφύγων. Το Καταστατικό ίδρυσης της οργάνωσης και η Σύμβαση αποτελούν το σύγχρονο διεθνές δίκαιο και καθορίζουν το νομικό καθεστώς των προσφύγων.

(Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες,2005)

2.3.4. Η Ύ.Α ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών είναι ένας παγκόσμιος ανθρωπιστικός οργανισμός για τους πρόσφυγες. Δημιουργήθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με σκοπό την μετεγκατάσταση των Ευρωπαίων προσφύγων που εκτοπίστηκαν εξαιτίας του πολέμου. Η ίδρυση του Γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας έγινε 14 Δεκεμβρίου του 1950 και η λειτουργία του άρχισε στη 1 Ιανουαρίου του 1951 με έδρα την Γενεύη. Παρόλο που οργανισμός ιδρύθηκε για τρία χρόνια, λόγω του αυξανόμενου αριθμού των εκτοπισμένων παρατεινόταν συνεχώς η λειτουργία του με αποτέλεσμα, η Γενική Συνέλευση το 2003 αποφάσισε να άρει τον χρονικό περιορισμό της λειτουργίας του. Την ίδια χρονιά με την

λειτουργία του οργανισμού, υιοθετείται η Σύμβαση του ΟΗΕ για το Καθεστώς των Προσφύγων, η οποία αποτελεί το βασικό κείμενο που καθοδηγεί το έργο της Ύπατης Αρμοστείας και θέτει τα νομικά δικαιώματα των προσφύγων (<http://www.unhcr.org>).

Το έργο και οι δράσεις της Υ.Α. για τους πρόσφυγες

Σύμφωνα με το Καταστατικό του 1950 που διέπει την λειτουργία του οργανισμού, βασική αποστολή της οργάνωσης είναι η προστασία των προσφύγων και η αναζήτηση λύσεων στα προβλήματα τους. Πρωταρχική της αρμοδιότητα είναι η «διεθνής προστασία», δηλαδή η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων, περιλαμβανομένης και της δυνατότητας τους να αιτούνται άσυλο, καθώς επίσης και το δικαίωμα της αντίστασης να μην επιστρέφουν χωρίς την θέληση τους σε χώρες που φοβούνται τη δίωξη. Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της, η οργάνωση ήταν υπεύθυνη για την μετεγκατάσταση των προσφύγων, στη συνέχεια όμως λόγω μεγαλύτερης ανάγκης, το πλαίσιο των δραστηριοτήτων της και οι μορφές δράσης της μεταβλήθηκαν. Πλέον είναι υπεύθυνη ώστε να προάγει τις διεθνείς συμφωνίες για τους πρόσφυγες, να παρακολουθεί τη συμμόρφωση των κυβερνήσεων με το διεθνές δίκαιο και να παρέχει υλική βοήθεια στους πρόσφυγες όπως τροφή, στέγη, ιατρικές, εκπαιδευτικές και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες. Εκτός από το να παρέχει άμεσα την βοήθεια της στους πρόσφυγες και να τους εξασφαλίζει την διεθνή προστασία τους, επιδιώκει την εύρεση βιώσιμων λύσεων στο προσφυγικό πρόβλημα μέσω τριών κυρίως δράσεων: τον εθελοντικό επαναπατρισμό, την ενσωμάτωση σε χώρες ασύλου και την μετεγκατάσταση σε τρίτες χώρες (<http://www.unhcr.org>).

Αρχικά ενώ οι οργάνωση συστάθηκε για την αντιμετώπιση 400.000 προσφύγων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη, σήμερα έχει βοηθήσει πάνω από 50 εκατομμύρια ανθρώπους και έχει τιμηθεί δύο φορές με Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης για το έργο της. Σταδιακά το γεωγραφικό της πεδίο δράσης επεκτάθηκε φτάνοντας να έχει γραφεία σε πάνω από 120 χώρες με προσωπικό 7.190 άτομα. Οι κατηγορίες ατόμων που υπάγονται στον οργανισμό δεν είναι μόνο οι πρόσφυγες αλλά και οι αιτούντες άσυλο, οι επαναπατριζόμενοι πρόσφυγες, οι ανιθαγενείς και άτομα εκτοπισμένα μέσα στις ίδιες τους τις χώρες (<http://www.unhcr.org>).

Σήμερα, η Υ.Α διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και στην υλοποίηση προγραμμάτων αποκατάστασης των προσφύγων. Η δράση της χαρακτηρίζεται προληπτική, εστιασμένη στις χώρες καταγωγής των προσφύγων και

σφαιρική. Τα προγράμματα δράσης που υλοποιεί εγκρίνονται και ελέγχονται από την Εκτελεστική Επιτροπή της Υ.Α. την οποία συνθέτουν 61 κράτη-μέλη, ανάμεσα τους και η Ελλάδα. Ο οργανισμός προκειμένου να επιτύχει την διεθνή προστασία των προσφύγων συνεργάζεται και λαμβάνει βοήθεια και με άλλους διεθνείς οργανισμούς, με πολυεθνικές στρατιωτικές δυνάμεις, με περιφερειακές οργανώσεις, με οργανώσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με μη κυβερνητικές οργανώσεις και με οργανώσεις που έχουν δημιουργηθεί από τους πρόσφυγες (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2001).

Η Υ.Α για του πρόσφυγες στην Ελλάδα

Το γραφείο της Υ.Α. στην Ελλάδα λειτουργεί από το Μάρτιο του 1952, ένα χρόνο μετά την ίδρυση της οργάνωσης για τους πρόσφυγες από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Σκοπός του οργανισμού είναι να διασφαλίζει την προστασία των προσφύγων, των αιτούντων άσυλο και όλων των ατόμων που εμπίπτουν στην εντολή της Υ.Α. Προκειμένου να επιτύχει το σκοπό του το Γραφείο συνεργάζεται με τις κρατικές αρχές, ΜΚΟ και άλλους φορείς και οργανώσεις. Παράλληλα με τις δράσεις του για την βοήθεια στους πρόσφυγες, προσπαθεί να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη γύρω από το προσφυγικό ζήτημα με στόχο τη δημιουργία κλίματος ανοχής και σεβασμού των δικαιωμάτων των προσφύγων (<http://www.unhcr.gr>).

2.4. ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Προκειμένου να μπορέσει να προσδιοριστεί και να οριοθετηθεί επακριβώς το καθεστώς για την προστασία και τα δικαιώματα των προσφύγων, η διεθνής κοινότητα δημιούργησε ένα σύστημα παροχής προστασίας μέσω της θέσπισης ενός συνόλου δεσμευτικών νομικών κειμένων και λιγότερο δεσμευτικών διακηρύξεων. Το σύστημα προστασίας των προσφύγων αποτελείται από ένα πλέγμα νομικών κειμένων όπως κείμενα του αμιγούς προσφυγικού δικαίου και κείμενα του διεθνούς δικαίου. (Μιχαήλ, 2004)

Το βασικό διεθνές δίκαιο σχετικά με τα δικαιώματα των προσφύγων πηγάζει σε οικουμενικό επίπεδο από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, για το Καθεστώς των προσφύγων του 1951 (Σύμβαση της Γενεύης). Η Σύμβαση συμπληρώθηκε από το Πρωτόκολλο για το Καθεστώς των προσφύγων του 1967 και από καθεστώτα

προστασίας σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Οι βασικές διατάξεις της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 είναι:

- I. Διατάξεις που δίνουν τον βασικό ορισμό για το ποιος είναι πρόσφυγας και ποιος δεν είναι καθώς και τους όρους παύσης και του αποκλεισμού από το καθεστώς του πρόσφυγα.
  - II. Διατάξεις που καθορίζουν το νομικό καθεστώς των προσφύγων καθώς επίσης και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στη χώρα ασύλου
  - III. Διατάξεις που αφορούν τις υποχρεώσεις των κρατών, συμπεριλαμβανομένων της συνεργασίας με την Υ.Α. του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες.
- (Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, 2009)

2.4.1. Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ 1951 ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς το πρόβλημα των προσφύγων συνέχιζε να υφίσταται και αποτελεί μείζον πρόβλημα χωρίς λύση, έγινε επιτακτική η ανάγκη για ένα νέο διεθνές νομικό κείμενο που θα καθόριζε το νομικό καθεστώς των προσφύγων και έναν γενικό ορισμό για το ποιος θα θεωρείται πρόσφυγας. Το νομικό κείμενο που θα αναλάμβανε αυτόν τον σκοπό ήταν η Σύμβαση του 1951. Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από την Συνδιάσκεψη των Πληρεξουσίων των Ηνωμένων Εθνών την 28η Ιουλίου του 1951 και τέθηκε σε ισχύ την 21 Απριλίου του 1954 και περιλαμβάνει τον ορισμό του «πρόσφυγα» και τα κριτήρια για τον καθορισμό και τη μεταχείριση όσον πληρούν τις προϋποθέσεις να χαρακτηριστούν ως πρόσφυγες (Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, 2009).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 Α παρ.2 της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, *«πρόσφυγας νοείται το άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, λόγω φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή του σ' αυτήν»*.

Επιπλέον η Σύμβαση περιλαμβάνει και το κεντρικό στοιχείο της παροχής της προστασίας, που είναι η απαγόρευση της απέλασης ή επαναπροώθησης του πρόσφυγα σε χώρα όπου κινδυνεύει η ζωή του ή η ελευθερία του. Τα κράτη υποχρεούνται να

αναγνωρίζουν στους πρόσφυγες τα δικαιώματά τους, όπως αυτά διασφαλίζονται από τη Σύμβαση του 1951 αλλά και από άλλα κείμενα του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πέρα από τα δικαιώματα που μπορούν να απολαμβάνουν οι πρόσφυγες στην χώρα ασύλου, έχουν και υποχρεώσεις. Ειδικότερα, είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με τους νόμους και τους κανονισμούς της χώρας υποδοχής και με τα μέτρα που εφαρμόζουν οι αρχές για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.

2.4.2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΟΥ 1967 ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Οι νέες προσφυγικές κρίσεις που έλαβαν χώρα μετά τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές του 1960 δημιούργησαν την ανάγκη για διερεύνηση του χρονικού και γεωγραφικού πεδίου εφαρμογής της Σύμβασης του 1951, καθώς η συγκεκριμένη αναφερόταν μόνο στους πρόσφυγες λόγω των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη πριν την 1η Ιανουαρίου του 1951 (Μιχαήλ, 2004).

Για το λόγο αυτό το 1967 συντάχθηκε και υιοθετήθηκε το Πρωτόκολλο για το Καθεστώς των Προσφύγων το οποίο για όσες χώρες το έχουν επικυρώσει, καταργείται ο χρονικός και γεωγραφικός περιορισμός του ορισμού της Σύμβασης του 1951, επομένως εμπίπτουν στην έννοια πρόσφυγας όλοι οι πρόσφυγες, ανεξάρτητα την χώρα προέλευσης και την ημερομηνία κατά την οποία την εγκατέλειψαν. Το Πρωτόκολλο του 1967 είναι ανεξάρτητο νομικό κείμενο βραχείας έκτασης (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2005).

2.4.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΟΥΝ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Σύμφωνα με την Σύμβαση του 1951 και το συμπληρωματικό πρωτόκολλο του 1976, ορίζονται οι πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες χρήζουν διεθνούς προστασίας στις οποίες ανήκει κάθε άνθρωπος που έχει κάποια από τις παρακάτω ιδιότητες:

Πρόσφυγας

Είναι το άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή συνήθους διαμονής του και αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν λόγω βάσιμου και

δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω της φυλής, της εθνικότητας, της θρησκείας, της πολιτικής ή κοινωνικής του αντίληψης.

Αιτών άσυλο

Είναι το άτομο που ζητά διεθνή προστασία σε άλλη χώρα γιατί εγκατέλειψε την δική του. Αιτών άσυλο είναι ο καθένας του οποίου το αίτημα δεν έχει κριθεί οριστικά από τις αρχές της χώρας στην οποία το έχει υποβάλει. Δεν αναγνωρίζεται πρόσφυγας κάθε αιτών άσυλο, αλλά κάθε πρόσφυγας είναι κατ' αρχήν αιτών άσυλο.

Επαναπατριζόμενοι

Είναι πρώην πρόσφυγες ή εσωτερικά εκτοπισμένοι που επιστρέφουν στη χώρα ή στην περιοχή καταγωγής τους, είτε αυθόρμητα είτε οργανωμένα, όταν έχει αποκατασταθεί η ασφάλεια.

Ανιθαγενείς ή απάτριδες

Πρόκειται για άντρες, γυναίκες και παιδιά που δεν έχουν ιθαγένεια, δεν είναι πολίτες κάποιου κράτους και εξαιτίας αυτού στερούνται βασικά δικαιώματα.

Εσωτερικά εκτοπισμένοι

Είναι τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους λόγω ένοπλων συγκρούσεων, εμφυλίων πολέμων, συστημάτων παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή φυσικών ή ανθρώπινων καταστροφών και βρίσκονται εντός των ορίων της επικράτειας της χώρας τους.

Καθώς η προστασία των προσφύγων αποτελεί ζήτημα παγκόσμιας μέριμνας κρίνεται απαραίτητη η διαφοροποίηση του πρόσφυγα με τον μετανάστη, καθώς τις περισσότερες φορές αυτές οι δύο έννοιες συχνά συγχέονται. Οι δύο όροι έχουν ξεχωριστές και διαφορετικές έννοιες και συγχέοντας τις συχνά οδηγούμαστε σε προβλήματα και για τους δύο πληθυσμούς. Σύμφωνα με την Υ.Α., μετανάστες είναι τα άτομα που εγκαταλείπουν τις χώρες προέλευσης τους αποκλειστικά για οικονομικούς λόγους και επομένως δεν σχετίζονται με κανέναν τρόπο με τον ορισμό του πρόσφυγα. Οι οικονομικοί μετανάστες δεν εμπίπτουν στα κριτήρια για το καθεστώς του πρόσφυγα και συνεπώς δεν δικαιούνται την διεθνή προστασία.

Οι παραπάνω κατηγορίες προστατεύονται από την διεθνή κοινότητα και οι χώρες υποδοχής τους είναι υποχρεωμένες να τους παρέχουν, επίπεδο διαβίωσης που να

διασφαλίζει την κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η διαχείριση των παραπάνω κατηγοριών πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό μέσω της προσωρινής στέγασης τους σε δομές έκτακτης ανάγκης τους λεγόμενους προσφυγικούς καταυλισμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

Στόχος της Υ.Α. για την προστασία των προσφύγων είναι η εξασφάλιση τριών βιώσιμων λύσεων: 1) «εθελοντικός επαναπατρισμός» -επιστροφή στην πατρίδα τους 2) «τοπική ένταξη»- νόμιμη εγκατάσταση στη χώρα όπου οι πρόσφυγες βρήκαν προστασία 3) «μετεγκατάσταση»- εγκατάσταση σε τρίτη χώρα που θα προσφέρει στους πρόσφυγες μόνιμη παραμονή. Δυστυχώς όμως για τους περισσότερους πρόσφυγες αυτές οι λύσεις δεν είναι διαθέσιμες, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται μια τέταρτη προσωρινή λύση: ο προσφυγικός καταυλισμός (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2012). Οι νεοεμφανιζόμενες συγκρούσεις και η ολοένα μεγαλύτερη εξάπλωση της βίας, είχε ως αποτέλεσμα την συνεχιζόμενη αύξηση των εκτοπισμένων ατόμων που οδήγησε στην μετατροπή των προσφυγικών καταυλισμών ως την συνήθους λύση εγκατάστασης και προστασίας των προσφύγων.

Εικόνα 2: Καταυλισμός Oncupinar - Τουρκία

Εικόνα 3: Καταυλισμός στη Mrajeeb Al Fhood - Ιορδανία

Εικόνα 4: Καταυλισμός Calais - Γαλλία

Για να μπορέσουμε να αναλύσουμε το φαινόμενο των προσφυγικών καταυλισμών πρέπει πρώτα να ορίσουμε τι ακριβώς είναι, πότε και γιατί εμφανίστηκε για πρώτη φορά και να κατανοήσουμε τα χαρακτηριστικά και τη δομή τους.

3.1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

3.1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ

Στην διεθνή βιβλιογραφία, ο προσφυγικός καταυλισμός αναφέρεται με τον όρο «refugee camp» (κατασκήνωση/στρατόπεδο προσφύγων), υποδηλώνοντας μια διαφορετική έννοια από αυτήν για την οποία χρησιμοποιείται. Προερχόμενος από την λατινική λέξη «campus» (σε ελληνική μετάφραση-πανεπιστημιούπολη) που σημαίνει «επίπεδο έδαφος», ο όρος «camp» αναφερόταν σε έναν ανοιχτό χώρο που εξυπηρετούσε την αθλητική άσκηση και την στρατιωτική εκπαίδευση. Σήμερα ο χώρος του καταυλισμού ανταποκρίνεται σε ένα διαφορετικό σύνολο κοινωνικών απαιτήσεων και επιθυμιών (Grbac, 2013).

Ο «προσφυγικός καταυλισμός» στερείται συγκεκριμένου ορισμού τόσο από την Υ.Α. όσο και από την διεθνή βιβλιογραφία. Γενικά όμως ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει οικισμούς που ποικίλουν σε μέγεθος και χαρακτηριστικά. Πρόκειται για οριοθετημένες περιοχές, όπου στεγάζονται μόνο πρόσφυγες για μικρό χρονικό διάστημα, στους οποίους παρέχεται προστασία και βοήθεια έως ότου υπάρξουν οι κατάλληλες συνθήκες για τον ασφαλή επαναπατρισμό τους ή την μετεγκατάστασή τους σε τρίτες χώρες. Οι προσφυγικοί καταυλισμοί χαρακτηρίζονται από προσωρινές και πρόχειρες εγκαταστάσεις, στέγασης και λειτουργίας ανθρώπινων δραστηριοτήτων. (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2001).

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθεί ο όρος «προσφυγικός καταυλισμός» για να αναφερθούμε στον χώρο όπου εγκαθίστανται οργανωμένες ομάδες καταφυγίων στέγασης, υποδομές ανθρώπινων δραστηριοτήτων και άλλου είδους υποδομές με προσωρινό ή μόνιμο χαρακτήρα, για συγκεκριμένο αριθμό ανθρώπων.

3.1.2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ

Ο Grbac (2013) διατυπώνει μια ιστορική προσέγγιση των προσφυγικών καταυλισμών χρησιμοποιώντας την ανάλυση δύο Γάλλων ιστορικών για τα στρατόπεδα, οι οποίοι προσπάθησαν να τεκμηριώσουν την άνοδο των στρατοπέδων κατά τον 20ο αιώνα. Η ανάλυση τους ξεκινάει στα τέλη του 1800 και πιο συγκεκριμένα το 1895, όταν ένας διοικητής της ισπανικής φρουράς στην Κούβα, θέλησε να τερματίσει τις τοπικές εξεγέρσεις. Το σχέδιο του ήταν η «συμπύκνωση-reconcentrate» των κατοίκων των

αγροτικών περιοχών σε στρατόπεδα, που θα οδηγούσε στην αποδυνάμωση τους λόγω έλλειψης τροφής και στέγης. Δύο χρόνια μετά το κλείσιμο των κουβανικών στρατοπέδων, ο ισπανικός όρος «reconcentraci3n» μεταφράστηκε στα αγγλικά για να περιγράψει ένα βρετανικό σχέδιο αντίστοιχο με αυτό της Κούβας. Μετά από τέσσερα χρόνια από τους Βρετανούς και το σχέδιο των στρατοπέδων, οι Γερμανοί υιοθέτησαν μια παρόμοια πολιτική. Η γερμανική πολιτική στην αρχή στρεφόταν στην μαζική δολοφονία μελών διαφορετικής φυλής από αυτούς ενώ αργότερα αυτή η πολιτική αντικαταστάθηκε από τον εγκλεισμό αυτών των ομάδων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Τα στρατόπεδα και στις τρεις περιπτώσεις ήταν ο τρόπος για να στερήσουν από ομάδες ατόμων (αντάρτες, στρατιώτες, φυλές) τρόφιμα, καταφύγια και ελευθερία (Grbac, 2013).

Οι σημερινοί προσφυγικοί καταυλισμοί διαφέρουν στη λογική των παραπάνω στρατοπέδων κατά πολύ. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τον Grbac (2013) κάποια κοινά χαρακτηριστικά που έχουν αφορούν την κατασκευή τους, την λειτουργία τους και την φύση τους. Και στις δύο περιπτώσεις οι χώροι δημιουργήθηκαν αυθόρμητα, εμφανίστηκαν εν μέσω συγκρούσεων, αναταραχών και βίας και αντικατοπτρίζουν την άμεση και αυθόρμητη ανάγκη συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού ανθρώπων και την αντιμετώπιση τους ως πρόβλημα.

Ενώ μέχρι πρότινος οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονταν ως ένα στρατιωτικό πρόβλημα, μετά την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, δημιουργείται ένας περιεκτικός και μαζικός μηχανισμός διαδικασιών διαχείρισης των μαζικών μετακινήσεων με παγκόσμιο χαρακτήρα. Σύμφωνα με την Malkki (1995), οι πρόσφυγες υπήρχαν και πριν από την περίοδο εκείνη όπως και τεχνικές για την διαχείριση τους αλλά δεν θεωρούνταν «πρόσφυγες» ως μια συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία και αποτελώντας ένα παγκόσμιο νομικό πρόβλημα με την πλήρη σύγχρονη μορφή.

Το σημερινό μοντέλο του προσφυγικού καταυλισμού χρονολογείται από την Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήταν η απάντηση των 30 εκατομμυρίων ανθρώπων που είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν βίαια τα σπίτια τους και την πατρίδα τους μετά τον πόλεμο. Λόγω των μεγάλων αυτών κυμάτων οι κυβερνήσεις χρειαστήκαν μια γρήγορη και ολοκληρωμένη διαδικασία στρατηγικής για την παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες. Παρά τα μεγάλα κύματα προσφύγων μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι προσφυγικοί καταυλισμοί δεν θεωρούνταν σημαντικό πρόβλημα, οι περισσότεροι

από αυτούς ήταν παροδικοί και δεν υπήρχε καμία αναφορά για τον σχεδιασμό και την οργάνωση τους. Οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονταν ως πρόβλημα σε κάθε χώρα υποδοχής και την ευθύνη για αυτούς αναλάμβανε ο στρατός. Ο στρατός χρησιμοποιούσε στρατόπεδα, φυλακές και στρατώνες για την συγκράτηση των προσφύγων. Η χωρική απομόνωση και η διαχείριση των προσφύγων στους καταυλισμούς χαρακτηρίζονταν από πρακτικές με έκτακτο, προσωρινό χαρακτήρα που εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό από τον αυτοσχεδιασμό (Malkki, 1995).

Τα πρώτα σημαντικά έγγραφα σχετικά με τον σχεδιασμό των προσφυγικών καταυλισμών εμφανίζονται την δεκαετία του 1970 υπό την καθοδήγηση του Frederick Cuny, που αναφέρονται στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων από φυσικές καταστροφές, εκείνη το 1972 στη Νικαράγουα λόγω σεισμικής δόνησης και το 1973-74 στο Μπαγκλαντές λόγω πλημμυρών. Ενώ την δεκαετία του 1970 ο αριθμός των προσφύγων αυξάνεται, οι εξελίξεις στον σχεδιασμό των προσφυγικών καταυλισμών είναι συνέπεια των φυσικών καταστροφών παρά των ένοπλων συγκρούσεων (δηλαδή αναφέρονται σε «εκτοπισμένους» και όχι «πρόσφυγες»).

Κατά την περίοδο του 1970 και του 1980 οι έρευνες και τα έγγραφα του Frederick Cuny και των συνεργατών του, είχαν το μεγαλύτερο αντίκτυπο στον σχεδιασμό των προσφυγικών καταυλισμών μέχρι και σήμερα. Το 1971 ο Cuny ιδρύει την εταιρία Intertect Relief and Reconstruction Corporation, η οποία αναγνώρισε το τεχνικό κομμάτι της έρευνας του Cuny που αναφέρεται στο καταφύγιο, το νερό, την αποχέτευση και τον εφοδιασμό, και μέσω των ερευνών τους δίνουν το έναυσμα για την δημιουργία του πρώτου Εγχειρίδιου για τον σχεδιασμό των καταυλισμών.

(Kennedy, 2008)

3.1.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

Οι καταυλισμοί είναι αποτέλεσμα φυσικών καταστροφών, βίαιων συρράξεων, οικονομικών παραγόντων, αναγκαστικών μετακινήσεων κ.α. Παλιότερα οι καταυλισμοί είχαν την μορφή του εγκλεισμού των ανθρώπων, προκειμένου να υπάρχει ο πλήρης έλεγχος τους. Πλέον δεν εξυπηρετούν μόνο στρατιωτικές ή παραθεριστικές χρήσεις, αλλά γίνονται τόποι φιλοξενίας ενός μεγαλύτερου εύρους ατόμων, όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες (Μαντέ & Φίλιππας, 2012).

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί δημιουργήθηκαν ως απάντηση στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, προκειμένου να προσφέρουν μια προσωρινή ανάσα βοήθειας στους εκτοπισμένους ανθρώπους και τους πρόσφυγες (Malkki, 1995). Βασική επιδίωξη είναι η παροχή ασφαλούς διαβίωσης, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την επιβίωση των προσφύγων. Εκτός όμως από την διασφάλιση της επιβίωσης οι καταυλισμοί είναι υπεύθυνοι για την παροχή προστασίας από τις κλιματικές συνθήκες, τις κακές συνθήκες υγιεινής, την παροχή των βασικών αναγκών, την εξασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την διατήρηση της οικογενειακής και κοινωνικής ζωής και τέλος η εξασφάλιση της δυνατότητας των πληγέντων ατόμων να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της καταστροφής (The Sphere Project, 2011).

Τυπικά, οι καταυλισμοί δημιουργούνται τις πρώτες μέρες μετά την έκτακτη ανάγκη στις χώρες υποδοχής των προσφύγων. Χωροθετούνται συνήθως μακριά από αστικές περιοχές προκειμένου να μην υπάρχει διαμάχη με τους ντόπιους κατοίκους. Τον έλεγχο του καταυλισμού στις περισσότερες περιπτώσεις αναλαμβάνει ο στρατός των χωρών υποδοχής, επιβάλλοντας περιορισμούς. Οι καταυλισμοί λαμβάνουν βοήθεια και τροφοδοτούνται από τις ανθρωπιστικές οργανώσεις και το κράτος. Η βοήθεια αυτή προσανατολίζεται κυρίως, σε μια «πολιτική συντήρησης» με την προοπτική μιας γρήγορης μετεγκατάστασης των προσφύγων. Εντός του καταυλισμού αυτή η πολιτική συντήρησης αρχίζει να μετατρέπεται σε σύστημα κανόνων για τους πρόσφυγες. Δημιουργείται ένα πλαίσιο κανόνων για την διανομή των τροφίμων, των καταλυμάτων, της οργάνωσης του καταυλισμού και της κατηγοριοποίησης των προσφύγων μέσα σε αυτόν (Waters, 2003). Προκύπτοντας από τα παραπάνω το κύριο χαρακτηριστικό του καταυλισμού είναι το αυστηρό σύστημα οργάνωσης του, που τις περισσότερες φορές έχει τυπικά κάποιον βαθμό περιορισμού των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των προσφύγων καθώς και την ικανότητα τους να κάνουν επιλογές για την ζωή τους.

Κάθε καταυλισμός είναι διαφορετικός γιατί κάθε κατάσταση για την οποία δημιουργείται είναι διαφορετική. Οι καταυλισμοί κατασκευάζονται σε διαφορετικά μεγέθη και συχνά με διαφορετικούς πόρους, ανάλογα το διαθέσιμο ποσό χρηματοδότησης καθώς και τον αριθμό των προσφύγων του καταυλισμού ή τον συνολικό αριθμό των προσδοκώμενων προσφύγων. Σύμφωνα με την Υ.Α. οι προσφυγικοί καταυλισμοί αποτελούνται από τους προγραμματισμένους ή αυτοδημιούργητους/αυτοοργάνωτους καταυλισμούς και οικισμούς ή άλλες εγκαταστάσεις όπως τα κέντρα υποδοχής και συλλογής (UNHCR, 2014).

Εικόνα 5: Προγραμματισμένος καταυλισμός - Ιορδανία

Εικόνα 6: Αυτοοργάνωτος καταυλισμός, - Λίβανος

Εικόνα 7: Κέντρο Υποδοχής - Λέσβος

Η Υ.Α. θεωρεί τους καταυλισμούς ως την έσχατη λύση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, παρόλα αυτά αναφέρει: «Οι καταυλισμοί προσφύγων μπορούν να διευκολύνουν την ταχεία παροχή βοήθειας προστασίας και διάσωσης σε περίπτωση μεγάλης εισροής προσφύγων. Η δημιουργία τους μπορεί επίσης να διευκολύνει στο να εντοπιστούν άτομα με ειδικές ανάγκες για την άμεση παροχή βοήθειας σε αυτούς. Η έγκριση του οργανισμού για την δημιουργία των καταυλισμών γίνεται προκειμένου να εξασφαλιστεί η είσοδος στην επικράτεια και η πρόσβαση στο άσυλο» (UNHCR, 2014).

Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που προσφέρει ένας καταυλισμός σε σχέση μια άλλης μορφής εγκατάστασης των προσφύγων είναι τα ακόλουθα (Γερασιμάτος, 2016):

Πλεονεκτήματα

- Παροχή ασύλου και προστασία
- Εύκολη καταγραφή και εκτίμηση του πληθυσμού, αξιολόγηση των αναγκών τους και παρακολούθηση της κατάστασης υγείας τους
- Κατάλληλο για προσωρινή διαμονή
- Εύκολη παροχή γενικών και ειδικών υπηρεσιών, όπως σίτιση, διαμονή ειδών ατομικής υγιεινής και καθαριότητας
- Επιτρέπει την άμεση επαφή και την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ανθρώπων
- Επιτρέπει τον καλύτερο σχεδιασμό ειδικών διεθνών συνεργασιών για τον επαναπατρισμό ή την προώθηση σε τρίτες χώρες
- Διευκολύνει την αναζήτηση και επανασύνδεση οικογενειών

Μειονεκτήματα

- Η συσσώρευση μεγάλου αριθμού ατόμων, συνήθως χωρίς τις κατάλληλες υποδομές αυξάνει τον κίνδυνο εκδήλωσης εστιών μεταδοτικών νόσων
- Η εξάρτηση από την εξωτερική βοήθεια μειώνει την αυτονομία των ανθρώπων
- Αναπτύσσεται κοινωνική απομόνωση
- Δημιουργούνται προβλήματα ασφαλείας εντός του καταυλισμού
- Ο καταυλισμός προσφύγων δεν αποτελεί μόνιμη λύση
- Μειώνεται η αναπτυξιακή – εμπορική – οικονομική χρήση του χώρου στον οποίο έχει δημιουργηθεί ο καταυλισμός
- Υποβαθμίζεται ο περιβάλλοντας χώρος και η ευρύτερη περιοχή

Η βασική ιδέα πίσω από την δημιουργία των καταυλισμών είναι η προσωρινότητα τους, που τους καθιστούσε ένα μεταβατικό στάδιο, μια προσωρινή λύση έως ότου οι πρόσφυγες να μπορέσουν να μετεγκατασταθούν σε κάτι πιο μόνιμο. Δεν αποτελεί βιώσιμη λύση που στόχο έχει να εντάξει τους πρόσφυγες στη χώρα υποδοχής. Για αυτόν τον λόγο και οι δομές που εγκαθίστανται στον καταυλισμό έχουν χαρακτήρα προσωρινό και όχι μόνιμο.

Παρόλα αυτά, πολλά είναι τα φαινόμενα των καταυλισμών που σχεδιάστηκαν για ένα μικρό χρονικό διάστημα και κατέληξαν να επεκτείνονται και να γίνονται μόνιμοι τόποι εγκαταστάσεις των προσφύγων, χωρίς όμως η δομή τους να καλύπτει πλήρως τις ανάγκες της χρονικής διάρκειας. Τέτοιες μορφές καταυλισμών χαρακτηρίζονται ως παρατεταμένες καταστάσεις προσφύγων και θα αναλυθούν σε ακόλουθο υποκεφάλαιο.

Υπεύθυνη για την δημιουργία και την συντήρηση των καταυλισμών είναι η Υ.Α. για τους Πρόσφυγες. Οι βέλτιστες πρακτικές για τον σχεδιασμό και την οργάνωση ενός προσφυγικού καταυλισμού, εμπεριέχονται στο Εγχειρίδιο έκτακτης ανάγκης της Υ.Α.. το οποίο θα αναλυθεί στην συνέχεια.

3.1.4. ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Υ.Α. για το έτος 2016 ο τόπος διαμονής των προσφύγων ήταν γνωστός για περίπου 14,0 εκατομμύρια, δηλαδή για το 82% του παγκόσμιου συνόλου προσφύγων (συνολικός πληθυσμός προσφύγων 17.2 εκτ). Μέχρι

το τέλος του 2016 το 63% ζούσε σε ιδιωτικά καταλύματα ενώ το 28% διέμενε σε καταυλισμούς (UNHCR, 2017β). Όπως φαίνεται και από τα στατιστικά στοιχεία οι περισσότεροι πρόσφυγες επιλέγουν πλέον να εγκατασταθούν εκτός των προσφυγικών καταυλισμών σε αγροτικές όσο και σε αστικές περιοχές, σε γη ή κατοικίες δικιές τους, ή που νοικιάζουν οι ίδιοι ή που τους παρέχονται μέσω ρυθμίσεων υποδοχής εντός των κοινοτήτων και οικογενειών. Παρόλα αυτά οι καταυλισμοί εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό χαρακτηριστικό του τοπίου, καθώς δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις καθιστώντας τους με αυτόν τον τρόπο την κύρια έκφραση της προσφυγικής παρουσίας στον χώρο (UNHCR, 2014). Αρχικά, οι καταυλισμοί θεωρούνταν χαρακτηριστικό στοιχείο των αναπτυσσόμενων χωρών, αλλά λόγω των νέων κυμάτων των προσφυγικών ροών, το φαινόμενο αυτό αρχίζει να εμφανίζεται και στον ευρωπαϊκό χώρο. Ειδικά μετά το 2011 λόγω του ξεσπάσματος της Συριακής κρίσης μεγάλα κύματα προσφύγων προσπάθησαν να βρουν καταφύγιο στις γειτονικές χώρες αλλά πολλοί ήταν αυτοί που αναζητούσαν καλύτερες συνθήκες στην Ευρώπη.

Υπάρχουν πάνω από 1.000 προσφυγικοί καταυλισμοί που είναι διάσπαρτοι σε 60 διαφορετικές χώρες, με την συντριπτική πλειοψηφία των προσφύγων να διαμένουν σε καταυλισμούς που βρίσκονται στην υποσαχάρια Αφρική (Herz, 2008).

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται οι 10 μεγαλύτεροι καταυλισμοί και ο πληθυσμός τους για το 2015.

Πίνακας 1: Οι 10 μεγαλύτεροι προσφυγικοί καταυλισμοί βάσει του πληθυσμού το 2015

	ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΗΣ	ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1	Kakuma	Κένυα	1992	Νότιο Σουδάν	184.550
2	Hagadera	Κένυα	1992	Σομαλία	105.998
3	Dagahaley	Κένυα	1992	Σομαλία	87.223
4	Ifo	Κένυα	1991	Σομαλία	84.089
5	Zaatari	Ιορδανία	2012	Συρία	77.781
6	Yida	Νότιο Σουδάν	2012	Σουδάν	70.331
7	Katumba	Τανζανία	1972	Μπουρουντί	66.416
8	Pugnido	Αιθιοπία	1993	Νότιο Σουδάν	63.262
9	Panian	Πακιστάν	2008	Αφγανιστάν	62.264
10	Mishamo	Τανζανία	2014	Μπουρουντί	62.264

Πηγή: <https://storymaps.esri.com/stories/2016/refugee-camps/>, ίδια επεξεργασία

3.2. ΠΑΡΑΤΕΤΑΜΕΝΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ (PROTRACTED REFUGEE SITUATIONS)

Η βασική ιδέα πίσω από την δημιουργία των καταυλισμών είναι η προσωρινότητα τους και για λόγους πολιτικούς και δημογραφικούς θα έπρεπε να αντιπροσώπευε ένα μεταβατικό στάδιο. Είναι κοινά αποδεκτό ότι ο καταυλισμός αποτελεί μια ομάδα προσωρινών καταφυγίων και όχι μια βιώσιμη λύση, που σκοπό έχει να εντάξει τους πρόσφυγες στην χώρα υποδοχής. Πολλά είναι οι καταυλισμοί που σχεδιάστηκαν για ένα μικρό χρονικό διάστημα και κατέληξαν να επεκτείνονται και να γίνονται μόνιμοι τόποι εγκατάστασης των προσφύγων, χωρίς όμως η δομή τους να καλύπτει πλήρως τις ανάγκες της χρονικής διάρκειας. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι η προσφυγική παρουσία έχει ξεπεράσει την έννοια του προσωρινού χαρακτήρα και πλέον χαρακτηριστικό φαινόμενο είναι οι παρατεταμένες προσφυγικές καταστάσεις. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Υ.Α. οι πρόσφυγες παραμένουν για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα στους «προσωρινούς» καταυλισμούς. Υπολογίζεται ότι ο μέσος όρος διάρκειας ζωής των προσφυγικών καταυλισμών έχει αυξηθεί και από τα 7 χρόνια, για τα οποία ήταν σχεδιασμένος, σήμερα πλησιάζει τα 20 χρόνια. Στην έκθεση της Υ.Α. το 2004 για τις παρατεταμένες προσφυγικές καταστάσεις αναφέρει:

«Παρατεταμένη κατάσταση προσφύγων είναι η κατάσταση στην οποία οι πρόσφυγες βρίσκονται σε μακροχρόνια και ανυπόληπτη κατάσταση αδράνειας. Η ζωή τους δεν τίθεται σε κίνδυνο, αλλά τα βασικά τους δικαιώματα και οι βασικές οικονομικές, κοινωνικές και συναισθηματικές τους ανάγκες παραμένουν ανεκπλήρωτες λόγω της χρόνιας εξορίας τους. Οι πρόσφυγες που έχουν εγκλωβιστεί σε αυτήν κατάσταση είναι εξαρτώμενοι από τρίτους για την ασφάλεια και την επιβίωση τους. Οι παρατεταμένες καταστάσεις οφείλονται στην πολιτική δράση και την αδράνεια για αντιμετώπιση του προβλήματος τόσο των χωρών προέλευσης όσο και των χωρών υποδοχής.» (UNHCR ExCom, 2004).

Μεταξύ των δεκαετιών 1994 και 2004 υπάρχει μια μεγάλη δραματική αύξηση της προσφυγικής παρουσίας. Μόνο το 2004, υπολογίζεται ότι το 64% των προσφύγων ζούσε σε παρατεταμένες καταστάσεις στις πιο ασταθείς περιοχές του κόσμου. (Milner & Loescher, 2011). Στα τέλη του 2016 υπολογίστηκε ότι 11,6 εκατομμύρια πρόσφυγες βρίσκονται σε παρατεταμένες προσφυγικές καταστάσεις, τα δύο τρίτα του συνόλου των προσφύγων. Από αυτούς το 4,1% βρίσκεται για 20 χρόνια και περισσότερο σε αυτήν

την κατάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας κατάστασης αποτελεί η κατάσταση των Παλαιστίνιων προσφύγων οι οποίοι εμπίπτουν στην εντολή της Υπηρεσίας Αρωγής και Έργων των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες της Παλαιστίνης στην Εγγύς Ανατολή (UNRWA), οι οποίοι αντιπροσωπεύουν στην παλιότερη παρατεταμένη κατάσταση προσφύγων. Σε μια μικρότερης μορφής παρατεταμένη κατάσταση (μεταξύ πέντε και εννέα χρόνια), βρίσκονται περίπου 5,6 Σύριοι πρόσφυγες, καθώς το ξέσπασμα της συριακής κρίσης ξέσπασε τα τελευταία 7 χρόνια. Ενώ οι περισσότερες παρατεταμένες καταστάσεις βρίσκονται στην Αφρική, τα τελευταία χρόνια εντάχθηκαν σε αυτήν την κατάσταση και άλλες χώρες που έλαβαν Σύριους πρόσφυγες (UNHCR, 2017β). Ο μεγαλύτερος προσφυγικός καταυλισμός παγκοσμίως βρίσκεται στην Κένυα στο Dadaab, με περίπου 250.000 πρόσφυγες και πάνω από 24 χρόνια ζωής.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι παρατεταμένες καταστάσεις δεν είναι αναπόφευκτες, άλλα είναι αποτέλεσμα της πολιτικής δράσης και της αδράνειας των κρατών να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, τόσο των χωρών προέλευσης όσο και των χωρών υποδοχής. Η Ύπατη Αρμοστεία προσπάθησε πολλές φορές να επιλύσει αυτό το πρόβλημα αλλά χωρίς απτά αποτελέσματα. Οι προσπάθειες επικεντρώνονταν στην επίλυση των συγκρούσεων στις χώρες προέλευσης, την προώθηση του εθελοντικού επαναπατρισμού, την ενσωμάτωση σε τοπικό επίπεδο και την επανεγκατάσταση (UNHCR, ExCom, 2004). Όλες όμως οι προσπάθειες δεν κατάφεραν να επιφέρουν καρπούς με αποτέλεσμα οι παρατεταμένες καταστάσεις να γίνουν ένα παγκόσμιο μακροχρόνιο φαινόμενο με τεράστιες επιπτώσεις γεωγραφικές, χρονικές, ανθρωπιστικές, πολιτικές που συνεχίζουν να επεκτείνονται χρόνο με τον χρόνο. Παρ' όλη την μεγάλη σοβαρότητα του προβλήματος, οι μόνιμοι προσφυγικοί καταυλισμοί, δεν έχουν καταφέρει να αποτελέσουν εξέχον θέμα στην διεθνή πολιτική ατζέντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

Σήμερα η εικόνα θλιβερών καταυλισμών να διαχέονται στο τοπίο, με τις άθλιες συνθήκες, της καταστάσεις βίας και εξαθλίωσης των ανθρώπων, έχει στιγματίσει τον περισσότερο κόσμο. Αλλά τι είναι στην πραγματικότητα οι καταυλισμοί; Αν είναι πραγματικότητα αυτό που παρουσιάζεται μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τότε ποιος είναι ο λόγος που οι καταυλισμοί απεικονίζουν μια τέτοια ελλιπή εικόνα; Αυτό το κεφάλαιο εξηγεί γιατί ο σχεδιασμός των καταυλισμών είναι η απάντηση σε αυτήν την ερώτηση, αναλύοντας τις κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό του.

4.1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

Ο προγραμματισμός και οργάνωση των προσφυγικών καταυλισμών γίνεται από αρχιτέκτονες και άτομα της τεχνικής Υπηρεσίας της Υ.Α. Το βασικό μοντέλο-πρότυπο για τον σχεδιασμό και την οργάνωση ενός προσφυγικού καταυλισμού περιγράφεται στο Handbook of Emergencies της UNHCR για τους πρόσφυγες, το οποίο αποτελεί και τον παγκοσμίως κυρίαρχο οδηγό για την κατασκευή ενός καταυλισμού. Η πρώτη έκδοση του εγχειριδίου έγινε το 1981, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν άλλες δυο αναθεωρήσεις, το 1998 και το 2007. Ο Frederick Cuny μαζί με τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό Intertect Relief and Reconstruction Corp, που είχε ιδρύσει ο ίδιος, έδωσαν το έναυσμα μέσω της έρευνας τους και βοήθησαν στην δημιουργία του πρώτου εγχειριδίου της Υ.Α. Το Εγχειρίδιο προέκυψε μέσω της λεπτομερούς μελέτης και ανάλυσης των προσφυγικών καταυλισμών που δημιουργήθηκαν την περίοδο 1971-1977 από μηχανικούς και σχεδιαστές. Το έργο του Cuny στον τομέα της στέγασης και του χωροταξικού σχεδιασμού για τους καταυλισμούς παραμένει ακόμα και τώρα η μεγαλύτερη επιρροή για κάθε συγγραφέα ή οργάνωση που ασχολείται με αυτό το θέμα. Η έρευνα του, αφορούσε οικισμούς προσφύγων που δημιουργήθηκαν μεταξύ του 1970 και 1982, και ανέπτυξε μεθόδους (π.χ. community module) που αποτέλεσαν τη βάση της σχεδιαστικής προσέγγισης που προτείνει το εγχειρίδιο (Kennedy, 2008).

Το Εγχειρίδιο απευθύνεται στις ανάγκες και απαιτήσεις που προκύπτουν στα πλαίσια μιας έκτακτης ανάγκης. Σκοπός του είναι να δημιουργήσει «μια ενισχυμένη, γρήγορη,

ευκίνητη και ευέλικτη ικανότητα αντιμετώπισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης». Είναι οργανωμένο σε 4 κεφάλαια παρέχοντας βασικές πληροφορίες σχετικά με τον προγραμματισμό, τη διαχείριση και τον συντονισμό των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, αναφέρεται στους ζωτικούς σημασίας τομείς των καταυλισμών όπως υγεία, τροφοδοσία, νερό, αποχέτευση και κοινοτικές υπηρεσίες και δίνει κατευθύνσεις για την καταγραφή των προσφύγων, τη διοίκηση και την στελέχωση ενός καταυλισμού. Η περιγραφή του στρατηγικού σχεδιασμού για την στέγαση των προσφύγων, την οργάνωση των καταυλισμών και τον χωρικό σχεδιασμό περιγράφεται στο κεφάλαιο με τίτλο «Επιλογή χώρου, προγραμματισμός και καταφύγιο».

Σύμφωνα λοιπόν με τις προδιαγραφές του Εγχειριδίου για τον σχεδιασμό ενός καταυλισμού η επιλογή του τόπου, ο σχεδιασμός και η παροχή του καταφυγίου αποτελούν τις βασικές υπηρεσίες προσφοράς της ανθρωπιστικής βοήθειας. Οι αποφάσεις για τον σχεδιασμό πρέπει να λαμβάνονται μέσω μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης, ενσωματώνοντας τις γνώσεις των ειδικών αλλά και τις απόψεις των προσφύγων.

Βασικό δικαίωμα του ανθρώπου είναι η εξασφάλιση της επιβίωσης του μέσω της παροχής κατάλληλου καταφυγίου σε ένα φιλικό περιβάλλον. Η διάταξη του χώρου διαμονής, οι υποδομές και το καταφύγιο ασκούν σημαντική επιρροή στην ασφάλεια και την ευημερία του πρόσφυγα. Στην ενότητα αυτή θα αναλύσουμε τις κατευθυντήριες γραμμές που θέτει το Εγχειρίδιο για τον σχεδιασμό ενός κατάλληλου καταυλισμού.

Ανάλυση του Εγχειριδίου

Αρχικό στάδιο της δημιουργίας του καταυλισμού αποτελεί η επιλογή της τοποθεσίας εγκατάστασης του. Η επιλογή της τοποθεσίας του καταυλισμού πρέπει να γίνεται με βάση μιας σειρά οχτώ κριτηρίων:

1. **Παροχή νερού:** η διαθεσιμότητα επαρκούς ποσού νερού παίζει καθοριστικό ρόλο στην επιλογή της θέσης και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κριτήρια
2. **Μέγεθος κατασκήνωσης:** στην ιδανική περίπτωση η συνιστάμενη ελάχιστη επιφάνεια ανά άτομο είναι 45 τμ (συμπεριλαμβανομένης της κουζίνας και των χώρου κηπουρικής). Η πραγματική επιφάνεια ανά άτομο εξαιρουμένου του χώρου κηπουρικής δεν πρέπει να είναι μικρότερη των 30 τμ ανά άτομο. Μια ελάχιστη επιφάνεια 30 τ.μ. θα περιλαμβάνει τους απαραίτητους χώρους για δρόμους, μονοπάτια, εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις, αποχέτευση, ασφάλεια,

πυρόσβεση, διοίκηση, αποθήκευση νερού, διανομή, αγορές, ανακύκλωση αντικειμένων. Τα υπόλοιπα 15 τετραγωνικά μέτρα ανά άτομο κατανέμονται στους κήπους οικιακής χρήσης που συνδέονται με το οικογενειακό οικόπεδο. Όσον αφορά το μέγεθος του πληθυσμού, τα στρατόπεδα πρέπει να περιορίζονται σε 20.000 άτομα ανώτατο όριο. Είναι απαραίτητο να υπάρχει μια ουσιαστική απόσταση μεταξύ κάθε καταυλισμού, η οποία εξαρτάται από την πρόσβαση, την εγγύτητα με τον τοπικό πληθυσμό, τις περιβαλλοντικές παραμέτρους και τις χρήσεις γης και τα δικαιώματα. Κάθε καταυλισμός πρέπει να έχει την δυνατότητα επέκτασης σε περίπτωση αύξησης του πληθυσμού είτε από φυσικά αίτια είτε από νέες αφίξεις.

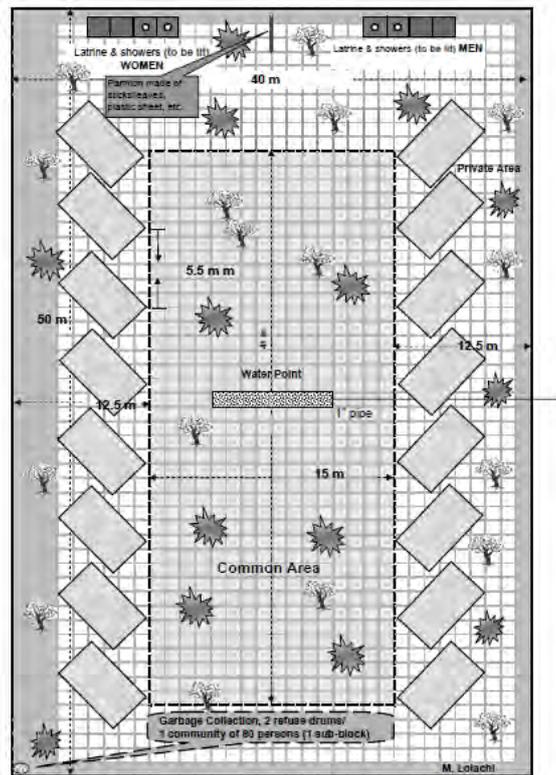
3. **Χρήσης γης και δικαιώματα γης:** Δεδομένου ότι η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες δεν αγοράζει ούτε μισθώνει γη για τον προσφυγικό καταυλισμό, η χρήση δημόσιων ή ιδιωτικών εκτάσεων πρέπει να βασίζεται σε "νομικές ρυθμίσεις μέσω της κυβέρνησης (υποδοχής) και σύμφωνα με τους νόμους της χώρας".
4. **Τοπογραφία, αποστράγγιση και εδαφολογικές συνθήκες:** η περιοχή εγκατάστασης πρέπει να βρίσκεται σε περιοχές με ήπιες πλαγιές και το έδαφος πρέπει να επιτρέπει την απορρόφηση νερού και την συγκράτηση των στερεών αποβλήτων
5. **Προσβασιμότητα:** ο καταυλισμός πρέπει να βρίσκεται σε κοντινή απόσταση με βασικές προμήθειες, όπως τρόφιμα και υλικά καταφυγίου καθώς και με τις εθνικές υπηρεσίες όπως η υγειονομική περίθαλψη.
6. **Κλιματολογικές συνθήκες, τοπική υγεία και άλλοι κίνδυνοι:** Οι περιοχές εγκαταστάσεις πρέπει να είναι απαλλαγμένες από περιβαλλοντικούς κινδύνους για την υγεία και οι κλιματικές συνθήκες πρέπει να είναι κατάλληλες καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου και παρόμοιες με αυτές που ζούσαν οι πρόσφυγες πριν.
7. **Βλάστηση:** η βλάστηση παρέχει σκιά, μειώνει τη διάβρωση και τα σύννεφα σκόνης και μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η ξυλεία.
8. **Ασφάλεια και προστασία:** ο καταυλισμός πρέπει να βρίσκεται σε λογική απόσταση από τα διεθνή σύνορα και από ευαίσθητες περιοχές όπως οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις και οι αστικές περιοχές προκειμένου να αποφεύγονται συγκρούσεις.

Το βασικό εργαλείο σχεδιασμού ενός προσφυγικού καταυλισμού είναι το masterplan. Είναι εκείνο το σχέδιο που δείχνει τη συνολική διαμόρφωση του χώρου, τα περιβάλλοντα χαρακτηριστικά του, την εγγύτητα με τα φυσικά και τα υπάρχοντα στοιχεία όπως οι οικισμοί. Η συνολική οργάνωση του καταυλισμού χαρακτηρίζεται από την δομημένη συγκρότηση, τη χαμηλή πυκνότητα και το σαφή διαχωρισμό μεταξύ των λειτουργιών. Το εγχειρίδιο περιγράφει μια προσέγγιση αρθρωτού σχεδιασμού, «bottom - up» ξεκινώντας από τα χαρακτηριστικά του ατόμου μέσα στην οικογένεια, η οποία αποτελεί και την μικρότερη μονάδα οργάνωσης και την εναρκτήρια βάση του καταυλισμού.

Ο χώρος του καταυλισμού σύμφωνα με το εγχειρίδιο, έχει τετράγωνο σχήμα και η εσωτερική του δομή μοιάζει με σχήμα σε μορφή Η ή U, στο οποίο και οι δύο πλευρές του είναι ανοικτές για να υπάρχει καλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των κοινοτήτων. Η μονάδα της οικογένειας (4-6 άτομα) οργανώνεται σε community (ενότητες, 16 οικογένειες), blocks (τετράγωνα, 16 ενότητες), sectors (τομείς, 4 τετράγωνα) και τέλος σε camp (πλήρης καταυλισμός, 4 τομείς). Ο συνολικός χώρος που αναλογεί σε κάθε πρόσφυγα εντός του καταυλισμού είναι 30-45 τμ². Οι μονάδες του καταυλισμού είναι οργανωμένες ιεραρχικά και εξοπλισμένες με συγκεκριμένες υπηρεσίες και υποδομές που βασίζονται στην υγιεινή και την τάξη. Μικρά μονοπάτια και μη αμαξωτοί δρόμοι διαχωρίζουν τις ενότητες και τα τετράγωνα, ενώ οι δρόμοι μηχανοκίνητης κυκλοφορίας διαχωρίζουν τους τομείς. Οι δρόμοι και τα πεζοδρόμια καλύπτουν το 20-15% του καταυλισμού και οι ανοιχτή χώροι και οι κοινόχρηστες εγκαταστάσεις το 15-20% του καταυλισμού.

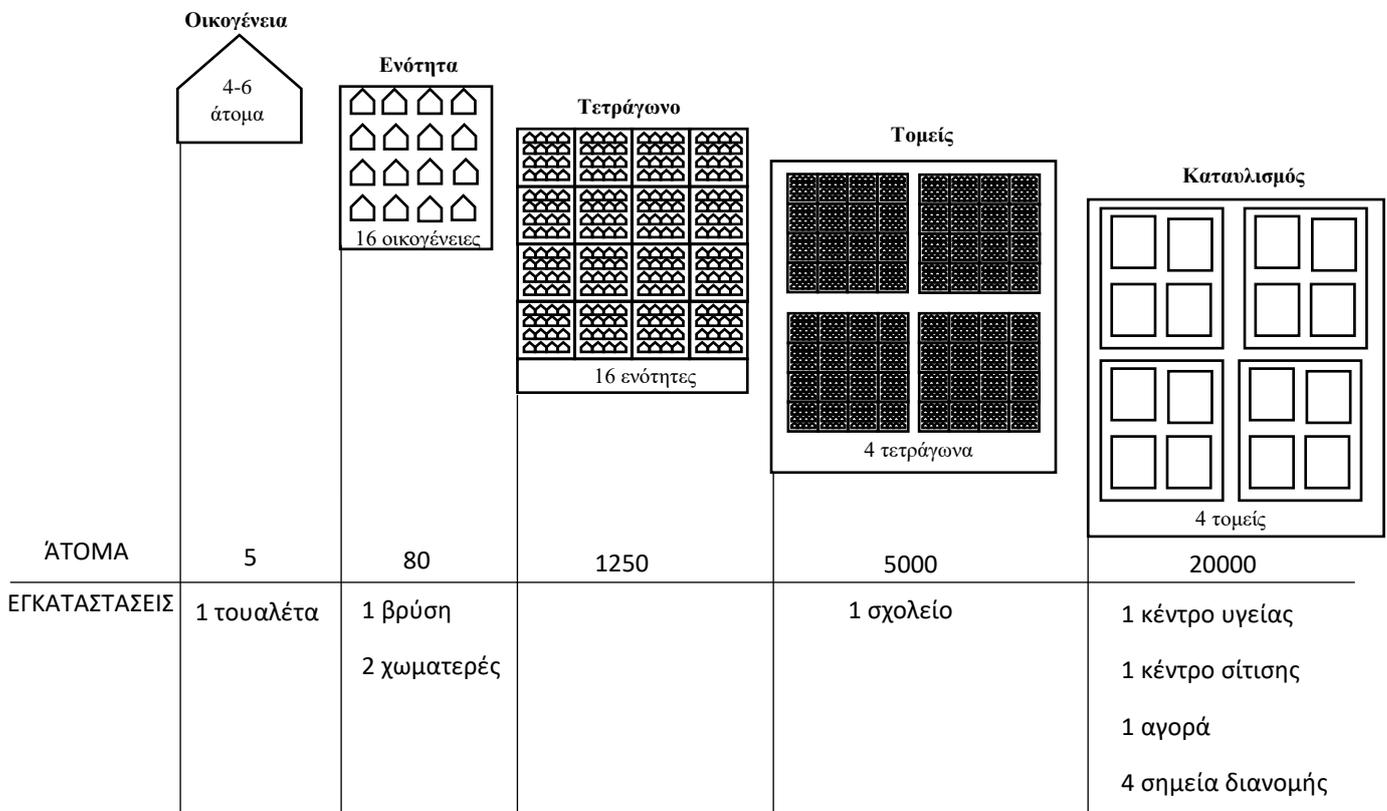
(UNHCR, 2007)

Σχήμα 2: Εσωτερική διάταξη καταυλισμού

Πηγή: UNHCR, 2007

Σχήμα 3: Οργάνωση του καταυλισμού

Πηγή: McCabe, 2014, ίδια επεξεργασία

Βασικό στοιχείο του καταυλισμού είναι η ασφάλεια η οποία εξασφαλίζεται μέσω της περιφράξης του καταυλισμού και τις οριοθέτησης του, με σκοπό να ελέγχεται η έλευση των προσφύγων και να αποτρέπεται το εμπόριο όπλων, ναρκωτικών και οτιδήποτε άλλο μπορεί να προκαλέσει αναστάτωση εντός του καταυλισμού. Παρόλα αυτά τα όρια του χώρου πρέπει να είναι ευέλικτα για διεύρυνση σε περίπτωση μεγαλύτερης έλευσης προσφύγων.

Σημαντική επίσης προσοχή δίνεται στον σχεδιασμό και τη διαχείριση του καταυλισμού σε θέματα υγειονομικών συνθηκών, αποχέτευσης, μεταδόσιμων ασθενειών και ασφάλειας. Στο Εγχειρίδιο περιλαμβάνονται κριτήρια που αφορούν την πυρόσβεση, την προστασία από περιβαλλοντικές συνθήκες, της ποσότητες νερού και τροφής που αναλογούν σε κάθε άτομο.

Όσον αφορά τα καταφύγια, το Εγχειρίδιο προτείνει τα ατομικά καταφύγια οικογένειας σε αντίθεση με τις κοινοτικές κατοικίες και παρουσιάζει τα πρότυπα που θα πρέπει να τηρούνται κατά την κατασκευή τους. Σε κάθε οικογένεια μετά την έλευση της παραχωρούνται υλικά τα οποία είναι φιλικά προς το περιβάλλον και είναι υπεύθυνη για την κατασκευή του δικού της καταφυγίου, τηρώντας όμως τα ελάχιστα πρότυπα του Εγχειριδίου. Ο ελάχιστος χώρος εντός του καταφυγίου είναι 3,5 τμ² ανά άτομο εξαιρουμένων της κουζίνας σε τροπικά θερμά κλίματα, και 4,5 τμ² έως 5,5 τμ² ανά άτομο σε κρύα κλίματα ή αστικές περιοχές συμπεριλαμβάνοντας την κουζίνα και τα ντους. Η διάρκεια ζωής της σκηνής κάθε οικογένειας εξαρτάται από την κατασκευή, την διάρκεια της αποθήκευσης, το κλίμα και την φροντίδα που μπορεί να παρέχει στους κατοίκους. Οι μεγαλύτερες και κοινοτικές σκηνές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μεταβατικό καταφύγιο, μέχρι να υπάρξει κάποια καλύτερη κατασκευή με μεγαλύτερη διάρκεια.

Για την προσωρινή διαμονή των προσφύγων χρησιμοποιούνται καταυλισμοί υποδοχής και διέλευσης, έως ότου να μεταφερθούν σε μεγαλύτερους, καταλληλότερους και ασφαλέστερους καταυλισμούς. Οι καταυλισμοί προσωρινής διαμονής είναι μικρής διάρκειας από 2 έως 5 ημέρες. Η διαμονή των κατοίκων γίνεται σε στρατώνες, κοινόχρηστες σκηνές (υποδιαιρεμένες για οικογένειες 5 ατόμων) και ο ελάχιστος χώρος ανά άτομο είναι 3,0 τμ². Πέρα από τις βασικές παροχές που πρέπει να διαθέτει ένας μεταβατικός καταυλισμός, πρέπει επίσης να διαθέτει: ζώνες άφιξης (πρέπει να περιλαμβάνουν εγγραφή των προσφύγων και ιατρικές εγκαταστάσεις) και αναχώρησης

οι οποίες διαχωρίζονται από τις ζώνες διαμονής, διοικητικά γραφεία και καταλύματα προσωπικού, ένα κέντρο υγείας και καραντίνας, περιφράξεις ασφαλείας.

(UNHCR, 2007)

4.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΩΝ

Αν και από τις αρχές τις δεκαετίας του 1970 αναπτύχθηκαν διάφορες συστάσεις για τον σχεδιασμό ενός πρότυπου καταυλισμού από άποψη εργαλείων φυσικού σχεδιασμού, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μέχρι τώρα κανένας τρόπος να γνωρίζουμε τι κάνει ένα σχέδιο καταυλισμού καλό. Οι περισσότεροι καταυλισμοί κατασκευάστηκαν βάση μιας σειράς διαισθητικού, ευρηματικού σχεδιασμού ή ακολουθώντας τα βασικά πρότυπα σχεδιασμού επειδή δεν υπάρχει κάποια εναλλακτική λύση (Kennedy, 2008).

Ο σχεδιασμός ενός προσφυγικού καταυλισμού αποτελεί μια ιδιαίτερα δύσκολη και περίπλοκη διαδικασία. Τα σύγχρονα πρότυπα σχεδιασμού ενός καταυλισμού προέρχονται από τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ με το Εγχειρίδιο που αναλύθηκε παραπάνω, αλλά και από κάποιους άλλους οδηγούς ανθρωπιστικών οργανώσεων και μελετητών. Σύμφωνα με τα περισσότερα παραδείγματα παγκοσμίως τα επίσημα πρότυπα για τον καταυλισμό δεν έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν έναν χώρο «διαβίωσης» και όχι απλά «επιβίωσης» των προσφύγων. Τα πρότυπα που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι τώρα για την δημιουργία των καταυλισμών παρουσιάζουν ελλείψεις και προβλήματα και έχει αναπτυχθεί μια κριτική κατά πόσα αυτές οι προδιαγραφές μπορούν να δημιουργήσουν έναν κατάλληλο χώρο διαβίωσης των ατόμων.

Μετά από καταστροφή ή σύγκρουση οι χώρες υποδοχής των πληγέντων ατόμων αντιμετωπίζουν μια σύγχυση όσον αφορά την αντιμετώπιση της κατάστασης. Οι χώρες υποδοχής δεν διαθέτουν πάντα τις ικανότητες όσον αφορά την εμπειρία, τις δεξιότητες, το προσωπικό, το υλικό και τον εξοπλισμό για την αντιμετώπιση όλων των πτυχών για την ανάπτυξη υποδομών και την διαχείριση του καταυλισμού και των καταφυγίων. Οι σχεδιαστές είναι αναγκασμένοι μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, με βεβαισμένες κινήσεις και χωρίς λεπτομερή έρευνα και οργάνωση, να κατασκευάσουν καταυλισμούς που να παρέχουν μια αξιοπρεπή ζωή στους πρόσφυγες. Για αυτό, οι εξωτερικοί οργανισμοί χρησιμοποιούν μια ποικιλία μεθόδων ανάπτυξης σύμφωνα με

τις κατευθυντήριες γραμμές και τα πρότυπα (Leon, Kelman, Kennedy, Ashmore, 2010). Όπως όμως αναφέρει και Harrel-Bond (1986) «Όταν ο προγραμματισμός των προσφυγικών καταυλισμών γίνεται μεμονωμένα από άτομα που δεν έχουν τα πλεονεκτήματα πάνω στις βασικές πληροφορίες όπως είναι οι οικολογικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί περιορισμοί μιας περιοχής, τα αποτελέσματα θα είναι προβληματικά»

Οι καταυλισμοί και τα καταφύγια είναι συνδεδεμένα και αλληλοεπιδρούν με την κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση των τόπων εγκατάστασης. Επομένως σύμφωνα με την Kennedy (2008) «δεν είναι εφικτό να σχεδιαστούν καταυλισμοί και καταφύγια ως πακέτα». Σε συνδυασμό με το παραπάνω και όπως αναφέρει ο Kennedy (2005), οι κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό των καταυλισμών, αποτελούν μια γενικευμένη και τυποποιημένη πρόταση, η οποία εφαρμόζεται σε παγκόσμιο επίπεδο χωρίς να γίνεται διάκριση των τόπων και των καταστάσεων που εφαρμόζεται. Διαφορετικοί άνθρωποι και διαφορετικοί πολιτισμοί έχουν διαφορετικές προσδοκίες, όσον αφορά την υποδομή τη διάταξη και την εμφάνιση του καταυλισμού. Επομένως η ευελιξία αποτελεί μια σημαντική συνιστώσα στον σχεδιασμό, μέσα στην οποία τα άτομα μπορούν να προσαρμοστούν και να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Ένα τρίτο πρόβλημα των περισσότερων κατευθύνσεων των προτύπων σχεδιασμού είναι η παρουσία των καταυλισμών ως μια μονολειτουργική διάσταση στον χώρο, δηλαδή η παρουσία του απλά στον χώρο σαν μια οριοθετημένη δομή μέσα στην οποία διαγράφονται χωρικά σύμβολα (τομείς και μπλοκ καταφυγίων, κέντρα υγείας και διανομής (Kennedy, 2008). Οι προσφυγικοί καταυλισμοί αποτελούν έναν συνδυασμό μεταξύ των αναγκών των ατόμων για προστασία και ασφάλεια και των απαιτήσεων για ένα πιο σύνθετο αστικό δίκτυο. Ενώ τα εγχειρίδια βοήθειας περιλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με την οργάνωση των καταυλισμών και την λειτουργία τους, λίγα είναι τα πρότυπα που παρουσιάζουν εργαλεία για το πώς ένας καταυλισμός μπορεί να μεταβάλλεται από τους κατοίκους και ουσιαστικά να προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Ο καταυλισμός δεν αποτελεί μόνο μια δομή στέγασης αλλά έναν συνδυασμό στοιχείων υποδομής και μη υποδομής, δηλαδή υπάρχει μια συνεχής δράση κατά την οποία οι άνθρωποι αισθάνονται ασφαλής μέσα και γύρω από την φυσική δομή (Leon et al., 2010).

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα του σχεδιασμού των καταυλισμών είναι η απουσία και η μη αναγνώριση του χρόνου στον σχεδιασμό. Το δύσκολο κομμάτι του

σχεδιασμού είναι η αδυναμία εκτίμησης της περιόδου για την οποία βασίζεται το σχέδιο, θεωρώντας ότι ο χώρος εγκατάστασης και τα στοιχεία του πρόκειται να παραμείνουν εκεί προσωρινά. Ο Kilian Kleinschmidt, ο οποίος εργάστηκε για πάνω από 2 χρόνια για την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών και έχοντας μια τεράστια εμπειρία μέσα στους καταυλισμούς αναφέρει χαρακτηριστικά *«Στη μέση Ανατολή χτίζουμε στρατόπεδα: αποθηκευτικούς χώρους για τους ανθρώπους. Αλλά οι ίδιοι οι πρόσφυγες χτίζουν πόλεις»*. Χαρακτηρίζει τους προσφυγικούς καταυλισμούς ως *«τις πόλεις του αύριο»*, και τονίζει πως οι κυβερνήσεις θα πρέπει να σταματήσουν να τους αντιμετωπίζουν ως προσωρινές λύσεις εγκατάστασης. Η άρνηση της παραδοχής πως οι καταυλισμοί μετατρέπονται σε μόνιμες κατοικίες, έχει οδηγήσει και στην αποτυχία τους, καθώς δεν λαμβάνεται υπόψη ένας σωστός σχεδιασμός ώστε να υπάρχουν οι σωστές δομές για επαρκείς ανάγκες (Radford, 2015). Όταν δεν λαμβάνεται υπόψη ότι ο καταυλισμός με την πάροδο του χρόνου, μπορεί να αλλάξει, τότε η αντιμετώπιση μελλοντικών προβλημάτων και πιέσεων θα είναι αρκετά δύσκολη. Το πρόβλημα του πρόσφυγα εντείνεται και γίνεται πιο περίπλοκο όταν οι καταυλισμοί ενώ αρχικά προοριζόταν για προσωρινές καταστάσεις, καθίστανται πλέον μόνιμες κατοικίες προσφύγων. Η παρατεταμένη προσφυγική κατάσταση έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον των ανθρωπιστικών οργανώσεων και κυρίως της Υ.Α, οι οποίες προσπαθούν μέσα από διάφορες λύσεις να μειώσουν αυτές τις καταστάσεις. Ωστόσο, οι τρέχουσες κατευθυντήριες γραμμές της Υ.Α. όσον αφορά τον σχεδιασμό των προσφυγικών καταυλισμών θεωρούνται ανεπαρκής για την επίλυση των διαφόρων πτυχών του προβλήματος με αποτέλεσμα οι καταυλισμοί να μετατρέπονται σε υπερπλήρεις εγκαταστάσεις και να αποτυγχάνουν τον σκοπό τους (Kennedy, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Σύμφωνα με την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και τις μελέτες πάνω στο φαινόμενο του προσφυγικού καταυλισμού, ο καταυλισμός προσεγγίζεται ως χώρος εξάιρεσης, φιλοξενίας, διαμόρφωσης ταυτότητας, ανασφάλειας και βίας, ανισότητας, εγκλεισμού και περιθωριοποίησης, οικονομικών σχέσεων, υποταγής σε εξουσία και επιβολής ελέγχου (Gibac, 2013). Μελετώντας τις θεωρητικές προσεγγίσεις, μας δίνεται η δυνατότητα να αντιληφθούμε τον καταυλισμό ως έναν συγκρουσιακό χώρο με διαφορετικές πτυχές, και μέσω της συναρμολόγησης των διαφορετικών προσεγγίσεων να προκύψει μια συλλογική οντότητα ετερογενών παραγόντων, που θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση της σύστασης του καταυλισμού, των εσωτερικών μεταβολών του και της σχέσης του με το ευρύτερο περιβάλλον.

5.1. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ»

«Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των καταυλισμών είναι: ο διαχωρισμός από τον πληθυσμό της χώρας φιλοξενίας, η κοινή χρήση εγκαταστάσεων, η έλλειψη της ιδιωτικότητας, καθώς και ο συνωστισμός σε μια περιορισμένη περιοχή μέσα στην οποία πρόκειται να διεξαχθεί η καθημερινή ζωή. Αυτό δίνει στους πρόσφυγες την αίσθηση της εξάρτησης και το σαφές μήνυμα ότι έχουν μια ειδική και περιορισμένη θέση και ότι ελέγχονται.»

H.B.M. Murphy

Η σύγχρονη μορφή εγκατάστασης των προσφύγων, προκύπτει ως το αποτέλεσμα αποκλεισμού σε τρία επίπεδα: τον αποκλεισμό από την πατρίδα, τον αποκλεισμό από τον τόπο προορισμού και τον αποκλεισμό από την ζωή της πόλης. Το πρώτο στάδιο αποκλεισμού των προσφύγων είναι αυτό του βίαιου αποκλεισμού τους από την πατρίδα και η στέρηση των βασικών, στοιχειωδών δικαιωμάτων αξιοπρεπούς διαβίωσης. Το δεύτερο στάδιο αποκλεισμού, είναι ο περιορισμός που υφίστανται στην ελευθερία κίνησης τους στον χώρο και του δικαιώματος επιλογής του τόπου στον οποίο θα ξαναστήσουν την ζωή τους. Η πολιτική των κλειστών συνόρων εντείνει τον παραπάνω αποκλεισμό, καθώς απαγορεύει την ελεύθερη προσφυγική κίνηση αλλά και την άρνηση παραχώρησης ασύλου στους πρόσφυγες από διάφορες χώρες. Τέλος, το τρίτο στάδιο αποκλεισμού είναι αυτό της απομόνωσης των τόπων διαμονής από την σύγχρονη

αστική ζωή. Ο συνεχής έλεγχος εντός του καταυλισμού και ο περιορισμός που ασκείται στους πρόσφυγες για κίνηση έξω από τα όρια του καταυλισμού, εμποδίζει την πρόσβαση τους στην ζωή της πόλης και στα δικαιώματα σε μια σύγχρονη αστική ζωή συμπεριλαμβανομένη με τους απαραίτητους πόρους και τα αγαθά για μια αξιοπρεπή διαβίωση (Χάγιου, 2016).

Ο αποκλεισμός από την πόλη έχει να κάνει με τη χωροθέτηση τους αλλά και με την περιφραγή και τους περιορισμούς που ασκούνται μέσα σε αυτόν. Οι καταυλισμοί χωροθετημένοι μακριά από τις πόλεις και άλλα αστικά κέντρα, οριοθετημένοι και συχνά περιφραγμένοι δημιουργούν μια διάκριση μεταξύ του εξωτερικού και του εσωτερικού και απομακρύνουν τα άτομα από την αστική ζωή (Turner, 2016). Η περιφραγή του χώρου του καταυλισμού τις περισσότερες φορές εκδηλώνει τον φόβο και την ανασφάλεια των κυβερνήσεων και του τοπικού πληθυσμού απέναντι στους πρόσφυγες.

Σύμφωνα με τον Agier, εκτός από τον χωρικό αποκλεισμό οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν και τον κοινωνικό αποκλεισμό από την τοπική κοινωνία καθώς θεωρούνται μη ευπρόσδεκτοι στην κουλτούρα και την κοινωνία της περιοχής. Η τοπική κοινωνία είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική, αν όχι αρνητική απέναντι στους πρόσφυγες. Με αυτόν τρόπο, οι πρόσφυγες αντιμετωπίζοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό, τους είναι δύσκολο να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία (Turner, 2016).

Οι πρόσφυγες κατατάσσονται στους καταυλισμούς ως ένας τρόπος για να απομονώνονται από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Σύμφωνα με τον Kibreab (2007), οι προσφυγικοί καταυλισμοί κατασκευάζονται ως ο «κατάλληλος χώρος» για τους πρόσφυγες, ενεργώντας ως τεχνολογία χωρικού διαχωρισμού που επιτρέπει τον περιορισμό των εκτοπισμένων (Darling, 2016). Η πολιτική της κυβέρνησης για εγκατάσταση στους καταυλισμούς εκδηλώνει την έννοια του διαχωρισμού προσφύγων και υπόλοιπου πληθυσμού. Αυτή η απομόνωση μειώνει την ικανότητα της ενσωμάτωσης των προσφύγων στην ευρύτερη κοινότητα και την πρόσβαση τους στους πόρους της χώρας υποδοχής. Αυτή η κατάσταση περιθωριοποιεί και αποκλείει τους πρόσφυγες από ορισμένα άτομα και μέρη ενώ παράλληλα αποκλείει από τους ίδιους τους πρόσφυγες μέρος της κοινωνίας τους και του πολιτισμού τους (Weinstein, 2017).

Για τον Agamben η αποδυνάμωση των προσφύγων είναι η σαφής απομάκρυνση τους από την κοινωνία. Οι πρόσφυγες στεγάζονται σε καταυλισμούς και αποσυνδέονται από

την πολιτική της ανθρωπιστικής σφαίρας. Μπορεί ο πρόσφυγας μέσα στον καταυλισμό να εξασφαλίζει την επιβίωση του, παράλληλα όμως χάνει την αξιοπρέπεια του, στερείται βασικές ανάγκες, την ελευθερία και τα δικαιώματα του και αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα και ως εχθρός της ομοιογένειας της πόλης. Με αυτόν τον τρόπο μετατρέπεται σε άτομο χωρίς βασικά δικαιώματα προστασίας και ασφάλειας, χωρίς νομική και κοινωνική αναγνώριση και χωρίς πολιτικά δικαιώματα (Κουτσοδικολή & Παλαπάνης, 2017).

5.2. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ «ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ»

«Οι καταυλισμοί και όχι η πόλη αποτελεί σήμερα το βιοπολιτικό¹ παράδειγμα της Δύσης. Εκείνοι που έχουν εγκλωβιστεί στην κυριαρχία των καταυλισμών, εξαιρούνται από τα δικαιώματα τους και την προστασία του νόμου, απογυμνώνονται από την πολιτική ύπαρξή τους και ανάγονται σε μια «γυμνή ζωή»»

(Agamben, 1998)

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί χαρακτηρίστηκαν ως «καταστάσεις και τόποι εξαίρεσης». Αυτός ο χαρακτηρισμός συνδέει την θεωρία του Agamben για τους καταυλισμούς και την «γυμνή ζωή», καθώς και την έννοια του Foucault για τις «ετεροτοπίες», η οποία θα αναλυθεί στο επόμενο υπόκεφάλαιο.

Οι καταυλισμοί ως μια χωρική δομή και σύμφωνα με την λειτουργία τους, δημιουργούν ένα «παρένθετο κράτος»- ένα «κράτος ένα κράτει», σύμφωνα με τους Slaughter και Crisp. Ως δομές διαθέτουν το δικό τους έδαφος (τον προσφυγικό καταυλισμό), τους δικούς τους πολίτες (τους πρόσφυγες), δημόσιες παροχές (εκπαίδευση, ύδρευση, περίθαλψη κ.α), και τις δικές τους ιδεολογίες (συμμετοχή, ισότητα κ.α) (Puggioni, 2016). Το κράτος ασκεί την εξουσία του μέσα στον καταυλισμό και με αυτόν τον τρόπο μετατρέπει τον καταυλισμό ως ένα μόνιμο κράτος εξαίρεσης, όπου δεν ισχύουν οι συνήθεις κυβερνητικοί κανόνες. Σύμφωνα με τον Augé (1992) ο προσφυγικός καταυλισμός αποτελεί μια εκτεταμένη μορφή υπερβολικής, σχετικά μιμητικής νεωτερικότητας που κυριαρχείται από το μοντέλο του «μη-τόπου» («non-lieux»).

---

¹ Βιοπολιτική: η κλιμακούμενη ενσωμάτωση και υπαγωγή της φυσικής ζωής του ανθρώπου στους μηχανισμούς, στους υπολογισμούς και στα σχέδια της εξουσίας. Foucault

Δηλαδή αποτελεί έναν χώρο που έχει χάσει την ταυτότητα, τις μνήμες και τις σχέσεις που έχει ένας ιδανικός «ανθρωπολογικός τόπος» και είναι κυριολεκτικά ασύνδετος και εκτοπισμένος, χωρίς κανένα διακριτό χαρακτήρα οδηγώντας έτσι τους ανθρώπους που κατοικούν μέσα σε αυτόν σε μια κατάσταση ανωνυμίας. Περισσότερο όμως, οι προσφυγικοί καταυλισμοί θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «εκτός-τόπου» (*hors-lieu*), δηλαδή χώροι που βρίσκονται έξω από τον κοινό, καθημερινό κόσμο και είναι απρόβλεπτοι.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω τοποθετήσεις, καταλήγουμε στο ότι ο καταυλισμός συνδέεται με την «κατάσταση της εξαίρεσης» του Agamben, δηλαδή, η αρχή με την οποία το κράτος μπορεί να σταθεί τόσο εντός όσο και έξω από τη νομική τάξη ταυτόχρονα. Είναι κάτι το παράδοξο της κρατικής εξουσίας, ότι ενώ παρέχει τα θεμέλια της έννομης τάξης, ακριβώς λόγω αυτού του γεγονότος έχει την εξουσία να την αναστέλλει. Αναγνωρίζει μέσα από αυτές τις δομές, την λογική της εξαίρεσης που διαπερνά τις κοινωνίες μας, οι οποίες δομές σχεδιάστηκαν ως «ένα κομμάτι γης που βρίσκεται έξω από την κανονική νομική τάξη». Με άλλα λόγια οι δομές εγκλεισμού είναι η «κρυφή μήτρα» του σύγχρονου πολιτικού χώρου και η τεχνική της κυβέρνησης να αποκλείει, να περικλείει και να εξαλείφει εκείνους που απειλούν την ασφάλεια του κράτους. Επιπλέον στην ανάλυση του Agamben, κατατάσσει τον πρόσφυγα στην κατηγορία του *homo sacer*, δηλαδή του ατόμου που στερείται κάθε είδος επίσημης νομικής προστασίας και βρίσκεται στο έλεος των κυβερνήσεων. Καθώς ο *homo sacer* στερείται κάθε είδος συμβολικής και πολιτικής σημασίας, η κατάσταση του ανάγεται σε αυτήν της «γυμνής ζωής», μιας ζωής απαλλαγμένη από την ιδιότητα του πολίτη και ο οποίος υπόκειται σε ένα ξεχωριστό διεθνή ανθρωπιστικό καθεστώς που διαχειρίζεται αυτήν την «γυμνή ζωή» του (Agamben, 1998).

5.3. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ»

«Οι προσφυγικοί καταυλισμοί είναι ίσως η πιο άμεση μετάφραση της πολιτικής στο χώρο. Οποιαδήποτε πολιτική στρατηγική ή απόφαση έχει άμεση συνέπεια στη χωρική διάσταση στον καταυλισμό. Και κάθε χωρική μεταβολή, σε οποιοδήποτε επίπεδο, αντηχεί αμέσως σε πολιτικό και δημογραφικό επίπεδο. Ο καταυλισμός είναι ένα παράδειγμα πολιτικής που άμεσα μεταφράζεται στον χώρο.»

Herz (2008)

Οι κυβερνήσεις και οι ανθρωπιστικές οργανώσεις δίνουν την δυνατότητα στους πρόσφυγες να μπορούν να λαμβάνουν τα απαραίτητα αγαθά για την επιβίωση τους, αλλά χωρίς να μπορούν να εκφραστούν πολιτικά, να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να έχουν ελευθερία κίνησης. Με αυτόν τον τρόπο οι πρόσφυγες μετατρέπονται σε απλούς αποδέκτες της ευημερίας, εγκλωβισμένοι σε μια ζωή της αναμονής, εξαρτώμενοι από τους άλλους. Όπως περιγράφει και ο Herz (2008) «η φροντίδα των άλλων μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε κυβέρνηση άλλων».

Σύμφωνα με έμπειρους θεωρητικούς, ο καταυλισμός ισοδυναμεί με «μια τεχνολογία φροντίδας και ελέγχου» και η χωρική διαχείριση είναι το κύριο εργαλείο άσκησης της πειθαρχικής εξουσίας μέσα στον καταυλισμό. Αυτές οι έννοιες γίνονται εμφανείς στον χώρο μέσα από τους αυστηρά οργανωμένους χώρους τεχνολογικού ελέγχου, μέσω της διαχείρισης του χώρου και της κίνησης μέσα σε αυτόν, καθώς και του φυσικού σχεδιασμού του καταυλισμού όπου όλα αυτά αποτελούν ένα σύστημα επιτήρησης και παρακολούθησης που καταφέρνει να παράγει υποκείμενα προσφύγων και συμπεριφορές (Ramadan, 2012).

Οι καταυλισμοί εξαρτώνται πλήρως από τρίτους, βασίζονται στην εξωτερική βοήθεια, δηλαδή κατασκευάζονται, οργανώνονται και διοικούνται σύμφωνα με την προσέγγιση των ανθρωπιστικών οργανώσεων και των κυβερνήσεων. Σύμφωνα με τον Agier (2011) με αυτόν τον τρόπο οι πρόσφυγες μετατρέπονται σε «δευτερογενή υποκείμενα ανησυχίας». Οι προσπάθειες που γίνονται για την αντιμετώπιση του προβλήματος των προσφύγων μέσω των ανθρωπιστικών προγραμμάτων, έχουν ως στόχο την λογική αντιμετώπιση των θυμάτων μιας καταστροφής μέσω της παροχής βοήθειας για επιβίωση, και δεν στοχεύουν στην ένταξη τους στις κοινωνίες και στις πόλεις. Η εξουσία των κυβερνήσεων και των ανθρωπιστικών οργανώσεων δρα με επιφανειακό τρόπο, περιορίζει την ατομική βούληση και αδιαφορεί για τα δικαιώματα των προσφύγων. Με αυτόν τον τρόπο οι πρόσφυγες μετατρέπονται από προστατευόμενους σε φυλακισμένους, καθώς τους αποκλείει την ενεργό συμμετοχή τους στα θέματα του καταυλισμού.

5.4. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΟΡΦΗ «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑΣ»

Οι πρόσφυγες έχοντας κοινό χαρακτηριστικό την κατάσταση ανάγκης στην οποία βρίσκονται, είναι αναγκασμένοι να στοιβάζονται σε μια περιορισμένη έκταση, αποκομμένοι από το υπόλοιπο κοινωνικό περιβάλλον, προσπαθώντας να διαμορφώσουν μια «βραχυπρόθεσμη» καθημερινότητα η οποία δεν γνωρίζουν για πόσο διάστημα θα διαρκέσει και δεν εξαρτάται και από αυτούς. Βρίσκονται δηλαδή σε μια κατάσταση «limbo», μια κατάσταση «αδράνειας», παρατεταμένης αβεβαιότητας ή αμέλειας, από την οποία μπορεί να ξεφύγουν μόνο όταν γίνει μια άλλη δράση (UNHCR, Ecom, 2004).

Βάσει όλων των ιδιαιτεροτήτων που προαναφέρθηκαν παραπάνω, της χωρικής και κοινωνικής κατάστασης των καταυλισμών, η έννοια του καταυλισμού θα μπορούσε να συσχετιστεί με την έννοια της «ετεροτοπίας», όπου εισήγαγε ο Foucault στο έργο του «Περί αλλοτινών τόπων». Σύμφωνα με τις θεωρίες του, «ετεροτοπία», είναι οι τόποι του «έτερου», δηλαδή του άλλου, του διαφορετικού, του μη κανονικού εκεί όπου οι κοινωνικές σχέσεις διαφοροποιούνται από τις κυρίαρχες. Υπάρχουν παράλληλα με τους πραγματικούς χώρους, αλλά διαμορφώνονται βάσει της δικής τους ιδιαιτερότητας, ανατρέπουν τους κανόνες και λειτουργούν σε έναν χρόνο που είναι σχετικός διαφορετικός από τον «κανονικό» (Σταυρίδης, 1998).

Ο συσχετισμός του καταυλισμού με την «ετεροτοπία» συνδέεται, καθώς οι καταυλισμοί αποτελούν δομές που περικλείουν το «άλλο», το διαφορετικό, αυτό που είναι ικανό να διαταράξει την ισορροπία και βρίσκεται περιορισμένο και περιφραγμένο μέσα στα σύνορα του. Ο καταυλισμός δέχεται και οριοθετεί τους πρόσφυγες, τους προσφέρει την φιλοξενία και την προστασία και διασφαλίζει την κάλυψη των βασικών τους αναγκών. Ο χρόνος παραμονής εντός των δομών αυτών δεν είναι ποτέ σαφής και ούτε μπορεί να διευκρινιστεί, καθώς οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης είναι απρόβλεπτες και με μεγάλη διάρκεια (Κουτσονικολή & Παλαπάνης, 2017). Επομένως οι καταυλισμοί χαρακτηρίζονται ως «ετεροτοπίες» ακριβώς λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν μέσα σε αυτούς, των διαδικασιών διαχωρισμού και των ξεχωριστών πολιτικών σχετικά με το που και πως θα φιλοξενήσουν και φιλοξενούν τους πρόσφυγες.

5.5. Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ ΩΣ «ΠΟΛΗ»

«Πάντα είχα στο μυαλό μου τους καταυλισμούς σαν εφήμερα γεγονότα, σαν χώρους για περιστασιακά συμβάντα. Προσδιορίζονται σαφώς από τον χρόνο και παρά την συμβατική παροδικότητα που τους χαρακτηρίζει, οι καταυλισμοί παραμένουν εκεί»

Hailey (2009)

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί εκτός από το να ορίζονται χωρικά, μεταξύ του ανοιχτού και του κλειστού χώρου, αλλά και κοινωνικά μεταξύ των προσφύγων και του υπόλοιπου πληθυσμού, ορίζονται και χρονικά, μεταξύ του προσωρινού και του μόνιμου. Ενώ η κοινή αντίληψη όλων είναι ότι οι καταυλισμοί αποτελούν ένα προσωρινό φαινόμενο, οι παρατεταμένες καταστάσεις προσφύγων γίνονται ο κανόνας. Οι πρόσφυγες παραμένουν σε μια μακροχρόνια κατάσταση αδράνειας και εγκλεισμού σε δομές που ναι μεν δεν θέτουν σε κίνδυνο την ζωή τους αλλά παραμένουν ανεκπλήρωτα τα βασικά δικαιώματα τους και οι βασικές οικονομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές τους ανάγκες.

«Όταν ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων συγκεντρωθεί σε μια μικρή γεωγραφική περιοχή, στην πραγματικότητα ένας καταυλισμός παύει να είναι καταυλισμός. Στην πραγματικότητα γίνεται μια μικρή πόλη με όλα τα συνοδευτικά προβλήματα. Ένας προσφυγικός καταυλισμός πρέπει να έχει κατοικίες, νερό, αποχέτευση, δρόμους, κλινικές, πυροπροστασία, αποκομιδή σκουπιδιών, πάρκα, σχολεία – όλα αυτά που βρίσκονται μέσα σε μια πόλη. Έτσι, τα αναπτυξιακά σχέδια για τα στρατόπεδα προσφύγων θα πρέπει να εξεταστούν με την ίδια λεπτομέρεια με ένα γενικό σχέδιο μιας πόλης.»

F. Cuny (1997)

Ο Cuny μέσα από το έργο του και την έρευνα του πάνω στις δομές των προσφύγων, υποστηρίζει πως οι καταυλισμοί πρέπει να σχεδιάζονται και να κατασκευάζονται ως οικισμοί και όχι απλά ως ένα καταφύγιο έκτακτης ανάγκης. Το όραμα του «city as a camp» αναπτύχθηκε αμέσως μετά την μελέτη του Cuny και των συνεργατών του, στον καταυλισμό Choloma στην Ονδούρα το 1974. Η ομάδα μελέτης εξέτασε το πώς οι κάτοικοι του καταυλισμού μετέβαλαν το δομημένο χώρο και πώς αυτές οι μεταβολές επηρέασαν την συνολική διάταξη του καταυλισμού. Στον καταυλισμό έγιναν διακριτά τρία στάδια εξέλιξης. Το πρώτο στάδιο, η αρχική εγκατάσταση, εμπίπτει στο γεγονός ότι οι πρόσφυγες εγκαθίστανται στον χώρο με βάση τις οδηγίες των ανθρωπιστικών

οργανώσεων και η συμμετοχή τους ήταν ελάχιστη ή ανύπαρκτη. Το δεύτερο στάδιο, η αναδιοργάνωση, είναι οι μεταβολές που πραγματοποίησαν οι πρόσφυγες στην οργάνωση του καταυλισμού. Οι πρόσφυγες επανατοποθετούσαν τις σκηνές τους σε άλλες θέσεις, συνένωσαν τις μονάδες τους, συγκέντρωσαν τις υπηρεσίες στο κέντρο και ίδρυσαν οργανώσεις. Άρχισαν να οικειοποιούνται τον χώρο με βάση τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους και να αναπτύσσουν κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Το τρίτο στάδιο, η κατοχή, αντιπροσωπεύει τη μετάβαση από τις προσωρινές εγκαταστάσεις στις μόνιμες (Grbac, 2013).

Σύμφωνα με τα παραπάνω το όραμα του «camp as a city», αναγνωρίζεται ότι οι πρόσφυγες προσαρμόζουν, αλλάζουν και δομούν τους χτισμένους χώρους τους για να ταιριάζουν στις δικές τους απαιτήσεις, επιθυμίες και ανάγκες. Έτσι ένας προσφυγικός καταυλισμός που θεωρείται προσωρινός, μετατρέπεται σιγά σιγά σε μια κατάσταση μη προσωρινότητας (Grbac, 2013).

Σύμφωνα με τον Agier (2002), η μαζική χρήση της φόρμουλας των καταυλισμών ως μέσο για την εγκατάσταση των προσφύγων παρουσιάζεται με δύο διαφορετικές υποθέσεις:

1. Η πρώτη υπόθεση έχει να κάνει με την δημιουργία ενός παγκόσμιο χώρου παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας στους πληγέντες πληθυσμούς.
2. Η δεύτερη υπόθεση αναφέρεται στον σχηματισμό μιας νέας κοινωνικοχωρικής μορφής, αυτής του «city-camps» (πόλεις-καταυλισμοί). Ενώ οι καταυλισμοί δημιουργήθηκαν ως μια προστατευτική συσκευή σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που προορίζονταν να εξασφαλίσουν την ασφάλεια και επιβίωση των πληγέντων ατόμων, μέσα σε ένα περιορισμένο χώρο και χρόνο, οι καταυλισμοί μετατρέπονται σε μόνιμες δομές, μέσα στις οποίες αναδύονται κοινωνικές και πολιτισμικές πολυπλοκότητες και δημιουργούνται νέες ταυτότητες.

Μελετώντας τον προσφυγικό καταυλισμό Dadaab στην Κένυα, περιγράφει μια «αστική εθνογραφική περίπτωση», υποστηρίζοντας ότι οι καταυλισμοί θα πρέπει να νοηθούν ως «καταυλισμοί-πόλεις», δηλαδή μια «νέα κοινωνικοχωρική μορφή». Για τον Agier ο καταυλισμός είναι ο χώρος μιας διαρκούς οργάνωσης, της κοινωνικής ζωής και του συστήματος εξουσίας. Την παραπάνω υπόθεση την τεκμηριώνει μέσω των τριών βασικών επιπέδων ζωής που παρατηρεί στον καταυλισμό και τα οποία πιστεύει ότι

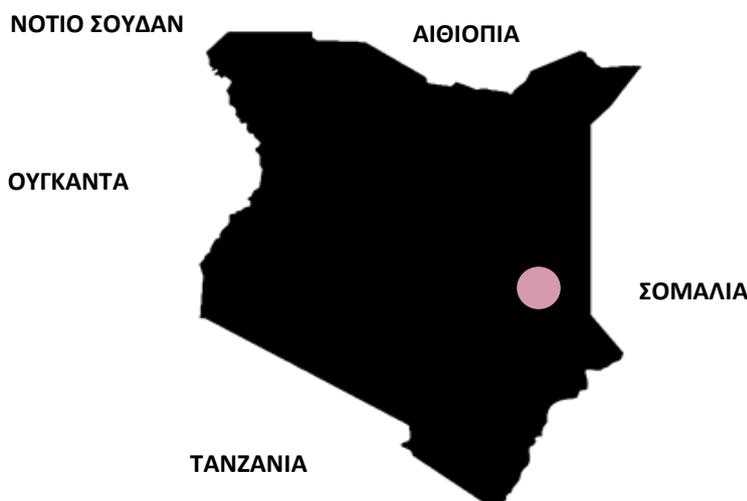
ορίζουν την αστική ζωή: α) η ικανότητα του καταυλισμού να παράγει και να αναπαράγει το χωρικό συμβολισμό, β) η ικανότητα του καταυλισμού να δημιουργεί κοινωνική διαστρωμάτωση και γ) την ικανότητα του καταυλισμού να επιτρέπει την κατασκευή και διαπραγμάτευση της ταυτότητας (Grbac, 2013).

Λαμβάνοντας υπόψη τις προσεγγίσεις τόσο του Cuny όσο του Agier, σύμφωνα με τον «καταυλισμό-πόλη», διαφαίνεται ότι ο καταυλισμός αποτελεί έναν «παράδοξο» και «υβριδικό» χώρο, που από την μια αντιμετωπίζει τους κατοίκους ως μια ομοιόμορφη και καθολική μορφή, και από την άλλη μπορεί να μεταβληθεί και να προσαρμοστεί σε ένα διαφορετικό και ετερογενή χώρο λόγω της συνύπαρξης διαφορετικών ανθρώπων. Τέλος, η προσέγγιση της «πόλης», αντικατοπτρίζει την αντιπαράθεση των συμπεριφορών και βιωμάτων των προσφύγων μέσα στον καταυλισμό και την εξέλιξη του ως δομή, υποστηρίζοντας τον επαναπροσδιορισμό των προσφυγικών καταυλισμών (Κουτσονικολή & Παλαπάνης, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΛΕΤΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

Στον παρόν κεφάλαιο θα μελετήσουμε δύο από του μεγαλύτερους προσφυγικούς καταυλισμούς στον κόσμο, οι οποίοι ξεκίνησαν με την λογική του «προσωρινού» και πλέον τείνουν να μετατραπούν σε μόνιμες πόλεις, μεγαλύτερες και από εκείνων της χώρας τους. Η μελέτη των συγκεκριμένων παραδειγμάτων θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την δομή των προσφυγικών καταυλισμών, την σταδιακή ανάπτυξη τους σε μεγαλύτερους και πιο μόνιμους καταυλισμούς, την χρήση των κατευθυντήριων αρχών στον σχεδιασμό τους και τέλος να κατανοήσουμε την σοβαρότητα των μεταβολών χωρικών και κοινωνικών που μπορεί να επιφέρει το φαινόμενο της προσφυγικής παρουσίας στον χώρο.

6.1. DADAAB, KENYA

Πηγή: <http://www.israaid.co.il/projects/kenya>, ίδια επεξεργασία

Περιγραφή/γενικά χαρακτηριστικά

Το Dadaab είναι μια κατοικημένη περιοχή που βρίσκεται στην περιφέρεια Garissa στο δυτικό τμήμα της Κένυας, σε απόσταση 110 χιλ από την πόλη Garissa και 83 χλμ δυτικά των συνόρων της χώρας με τη Σομαλία. Το 1991 λόγω του εμφύλιου πολέμου που είχε ξεσπάσει στην Σομαλία, εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους αναζητώντας καταφύγιο στην γειτονική χώρα της

Κένυας. Λόγω της μεγάλης αυτής έλευσης των προσφύγων αλλά και τις συνεχιζόμενης αύξησης των εισροών, δημιουργούνται στην περιοχή Dadaab πέντε διαφορετικοί καταυλισμοί έως το 2011, οι οποίοι είναι: Ifo, Ifo II, Hagadera, Dagahaley και Kambioos.

Η Κυβέρνηση της Κένυας θέλοντας να αντιμετωπίσει αυτήν την μεγάλη προσέλευση προσφύγων ζήτησε από τους σχεδιαστές της Υ.Α. να κατασκευάσουν τους τρεις πρώτους καταυλισμούς, χωροθετώντας τους μακριά από αστικές περιοχές. Οι καταυλισμοί σχεδιαστήκαν με την μορφή ενός πλέγματος, με τα καταλύματα διατεταγμένα σε ευθείες γραμμές και αριθμημένα σε μπλοκ που χωρίστηκαν από δρόμους αρκετά μεγάλους για την έλευση των περιπολικών. Το χαρακτηριστικό όλων των καταυλισμών είναι ο αυστηρός έλεγχος που πραγματοποιείται από τις περιοχές και ο αποκλεισμός τους από τον έξω κόσμο και την αστική ζωή μέσω της οριοθέτησης τους (<http://www.unhcr.org/ke/dadaab-refugee-complex>).

Η περιοχή εγκατάστασης των καταυλισμών βρίσκεται σε μια μεγάλη πεδιάδα που όμως χαρακτηρίζεται ως ημι-άνυδρη, καθώς δεν υπάρχει διαθέσιμο επιφανειακό νερό. Υπάρχει συχνά ο κίνδυνος των πλημμυρών καθώς το έδαφος έχει πολύ μικρή κλίση και χαμηλή διαπερατότητα.

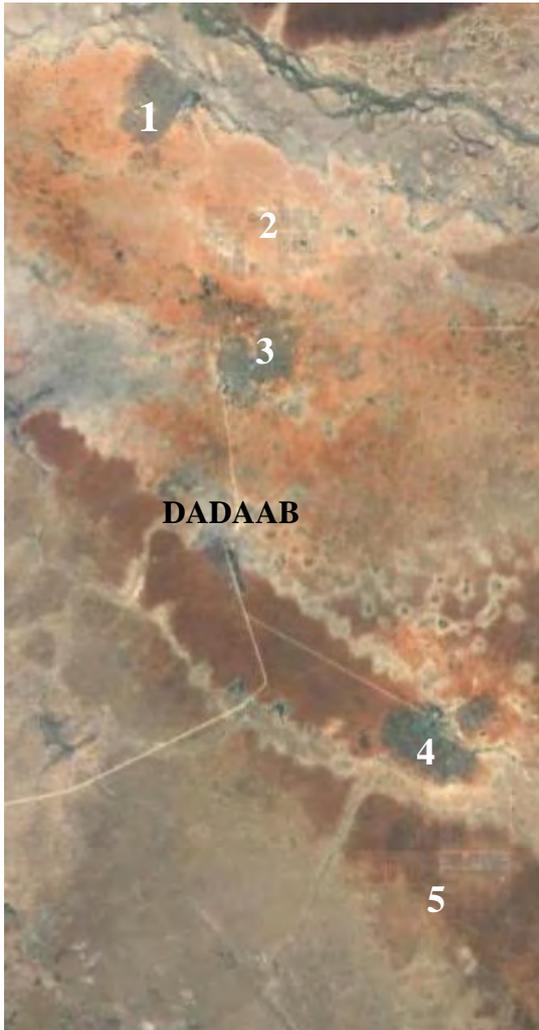

Εικόνα 8: Η έρημος του Dadaab

1: DAGAHALEY

2: IFO II

3: IFO

4: HAGADERA

5: KAMBIOOS

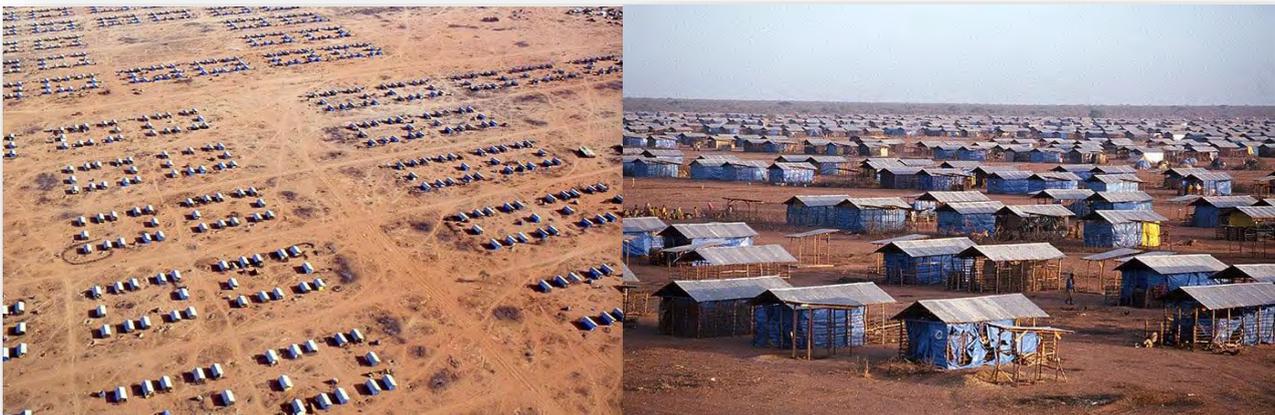
Εικόνα 9 : Αεροφωτογραφίες των 5 καταυλισμών του Daddab

Ο πρώτος προσφυγικός καταυλισμός Ifo ιδρύθηκε το 1991, με την δήλωση ότι ο καταυλισμός θα διαρκέσει 6 μήνες, ενώ λόγω των συνεχιζόμενων προσφυγικών εισροών το 1992 δημιουργούνται δύο ακόμα καταυλισμοί οι Hagadera και Dagahaley, σχεδιασμένοι να φιλοξενήσουν 90.000 πρόσφυγες. Το 2011 ξεσπά μια καινούργια εισροή 130.000 προσφύγων από την Σομαλία λόγω του έντονου προβλήματος ξηρασίας και πείνας που αντιμετώπιζαν στην πατρίδα τους. Οι ήδη εγκατεστημένες δομές δεν επαρκούσαν για την στέγαση όλων των προσφύγων και επομένως αυτό είχε ως συνέπεια την δημιουργία των καταυλισμών Ifo II και Kambioos. Σήμερα το σύμπλεγμα Dadaab υπάρχει για πάνω από 24 χρόνια (<http://www.unhcr.org/ke/dadaab-refugee-complex>).

Το σύμπλεγμα προσφύγων Dadaab έχει πληθυσμό 250.595 πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο σύμφωνα με την καταγραφή στις 31/8/2017. Το 96,21% του συνολικού πληθυσμού προέρχεται από τη Σομαλία. Εκτός από Σομαλούς πρόσφυγες στο Dadaab διαμένουν και πρόσφυγες από γειτονικές χώρες (Αιθιοπία, Νότιο Σουδάν, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Σουδάν, Ουγκάντα κ.α.) (<http://www.unhcr.org/ke/dadaab-refugee-complex>).

Χωρική δομή-υποδομές και ανάπτυξη

1. IFO

Εικόνα 10 : Καταυλισμός, Ifo 1992

Ο πρώτος προσφυγικός καταυλισμός Ifo ιδρύθηκε το 1991, προκειμένου να στεγάσει πρόσφυγες από την Σομαλία, που εγκατέλειψαν την πατρίδα τους λόγω του εμφύλιου πολέμου. Αποτελεί τον παλιότερο καταυλισμό του συμπλέγματος και φιλοξενεί 84.181

(1/8/2015) πρόσφυγες από δέκα διαφορετικές χώρες. Λόγω της εισροής νέων και μεγάλων αφίξεων και του κορεσμού του υπάρχοντος καταυλισμού, το 2011 ιδρύθηκε ο γειτονικός καταυλισμός Ifo II, για να μειώσει την πίεση του πληθυσμού Ifo.

Η έκταση του καταυλισμού είναι 12,3 km² και χωρίζεται σε 9 οριοθετημένα τμήματα στα οποία τοποθετούνται ξύλινα καταλύματα τα οποία καλύπτονται από καμβά. Η μεγάλη αύξηση των κατοίκων προκάλεσε σοβαρή περιβαλλοντική υποβάθμιση καθώς εκμεταλλεύονταν τεράστιες ποσότητες ξυλείας που ήταν η πρώτη ύλη για την κατασκευή των καταλυμάτων τους, με αποτέλεσμα την πληγή της πανίδας και άλλων προβλημάτων όπως έλλειψη σκίασης, αδυναμία απορροής όμβριων υδάτων, αύξηση θερμοκρασίας κ.α.. Για τον λόγο αυτό οι ανθρωπιστικές οργανώσεις δημιουργούν πράσινες ζώνες (περιοχές για φυσική αναγέννηση των δέντρων) με έκταση 4.125 χλμ².

Λόγω των μεγάλων περιβαλλοντικών πιέσεων αρκετές ήταν οι καταστροφές που πραγματοποιήθηκαν στον καταυλισμό με αποτέλεσμα την καταστροφή αρκετών καταλυμάτων. Κατασκευάστηκαν καινούργια προσωρινά καταλύματα για τον λόγο ότι η κυβέρνηση της Κένυας δεν επέτρεπε την κατασκευή καινούργιων μόνιμων καταλυμάτων, λόγω του κορεσμού των τμημάτων του καταυλισμού. Παράλληλα, με την κατασκευή των καινούργιων καταλυμάτων, πραγματοποιήθηκαν εργασίες καναλιών για την αποστράγγιση των όμβριων υδάτων.

Οι χώροι υγιεινής καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων μέσω 12.930 κοινόχρηστων χώρων με αναλογία 7 ατόμων/αποχωρητήριο-χώρο υγιεινής. Επιπλέον οι βασικές ανάγκες του πληθυσμού, καλύπτονται μέσω 7 γεωτρήσεων, της συνεχούς παροχής τροφίμων και συμπληρωματικών καθώς θεραπευτικών προγραμμάτων διατροφής.

Για την εκπαίδευση των κατοίκων έχουν οργανωθεί οχτώ δημοτικά σχολεία και δύο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ένα κέντρο ενηλίκων και ένα νέο κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης. Υπάρχει έλλειψη ειδικευμένων εκπαιδευτικών και περιορισμένες υπηρεσίες για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Εντός του καταυλισμού υπάρχει ειδική μέριμνα για τις ευάλωτες ομάδες όπως ασυνόδευτων παιδιών, γυναικών και ατόμων που απειλείτε η ζωή τους. Έχουν διαμορφωθεί κατάλληλοι χώροι ασφάλειας και παιχνιδιού για τα παιδιά και δομές που προσφέρουν προστασία και ασφάλεια σε αυτές τις κατηγορίες ομάδων.

Στον καταυλισμό υπάρχουν έξι θέσεις παροχής πρώτων βοηθειών που μπορούν να παρέχουν βοήθεια σε 10.000 κατοίκους ημερησίως και ένα νοσοκομείο με

καταρτισμένο προσωπικό. Οι υποδομές είναι υπερπλήρεις και οι γιατροί έχουν λίγο χρόνο για κάθε ασθενή με αποτέλεσμα να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ποιότητα των υπηρεσιών.

(UNHCR, 2015γ)

2. DAGAHALEY

Εικόνα 11: Καταυλισμός Dagahaley

Ο καταυλισμός Dagahaley ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1992 και αποτελεί τον δεύτερο παλιότερο καταυλισμό. Το 2011, λόγω της απότομης αύξησης του πληθυσμού του, αρκετοί ήταν αυτοί που μεταφέρθηκαν στον καταυλισμό Ifo II. Σήμερα φιλοξενεί 87.170 (1/8/2015) κατοίκους, με την πλειοψηφία να προέρχεται από την Σομαλία.

Η έκταση του καταυλισμού είναι 8,2 km² και χωρίζεται σε 10 τμήματα, κάθε ένα από τα οποία περιλαμβάνει 10 τετράγωνα οριοθετημένα με χωμάτινους δρόμους. Η έλλειψη γης δημιουργεί προβλήματα καθώς πολλές φορές αναγκάζονται να διαμείνουν σε κάθε κατάλυμα ή τετράγωνο τριπλάσιος αριθμός από αυτούς που αναλογεί. Αυτή η συμφόρηση οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ των κατοίκων αλλά και σε καταπάτηση των δημόσιων χώρων, όπως δρόμους, που καθιστά δυσχερέστερη την πρόσβαση στην κυκλοφορία. Προκειμένου να διασφαλιστεί η καλύτερη λειτουργία του καταυλισμού η κυβέρνηση της Κένυας αύξησε τα σώματα ασφάλειας και περιφρούρησης.

Οι βασικές ανάγκες των κατοίκων καλύπτονται μέσα από ένα δίκτυο ύδρευσης μήκους 7,63 χλμ, με εννιά γεωτρήσεις και έξι χαλύβδινες δεξαμενές. Η κοινότητα σε συνεργασία με μια επιτροπή καθαρισμού είναι υπεύθυνη για την διαχείριση των

απορριμμάτων, ενώ υπάρχει έλλειψη δικτύου αποχέτευσης. Ο καταυλισμός λειτουργεί μέσα σε ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής συνείδησης, παρέχοντας ενέργεια μέσω ηλιακών πάνελ και διανέμοντας ηλεκτρικές συσκευές στα νοικοκυριά εξοικονόμησης ενέργειας.

Όσον αφορά την εκπαίδευση διατίθενται επτά δημοτικά σχολεία, δύο σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ένα κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης ενηλίκων. Εντός του καταυλισμού γίνονται διάφορες δράσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την χειραφέτηση της γυναίκας και την αποφυγή σεξουαλικής και έμφυλης βίας. Η ιατρική περίθαλψη πραγματοποιείται με την βοήθεια των Γιατρών Χωρίς Σύνορα σε δύο σημεία του καταυλισμού, χρησιμοποιώντας δικούς τους πόρους.

(UNHCR, 2015α)

3. HAGADERA

Εικόνα 12: Καταυλισμός Hagadera

Ο καταυλισμός Hagadera ιδρύθηκε το 1992, τον τρίτο σε σειρά παλαιότερο καταυλισμό και τον μεγαλύτερο στο σύμπλεγμα καθώς φιλοξενεί 106.765 (1/8/2015) κατοίκους. Η μεγάλη συγκέντρωση του πληθυσμού είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση του καταυλισμού, με 20.000 άτομα να διαμένουν στα περίχωρα του καταυλισμού. Προκειμένου να μειωθεί η πίεση που δημιουργούνταν το 2011, 2012 και 2014 έγιναν διαδικασίες μετεγκατάστασης περίπου 10.000 ατόμων στον καταυλισμό Kambioos.

Η έκταση του καταυλισμού είναι 8,7 km² και χωρίζεται σε 28 τμήματα αποτελούμενο από 260 τετράγωνα συνολικά, οριοθετημένα από κύριους και δευτερεύοντες

χωμάτινους δρόμους. Εντός των τετραγώνων υπάρχουν 363 προσωρινά καταφύγια από ξύλο και επικαλυπτόμενα από καραβόπανο. Ο υπερπληθυσμός του καταυλισμού έχει οδηγήσει στην περιβαλλοντική του υποβάθμιση, με αποτέλεσμα την καταστροφή των πράσινων ζωνών και την απώλεια τεράστιου ποσοστού δέντρων.

Η παροχή νερού γίνεται μέσα από επτά λειτουργικές γεωτρήσεις και 201 δημόσιες βρύσες που εξασφαλίζουν 23 λίτρα νερού ανά άτομο την μέρα. Περίπου 13 άτομα μοιράζονται μια αποθήκη και 80 άτομα μια βρύση. Οι χώροι υγιεινής είναι κοινόχρηστοι και ο καθαρισμός των χώρων καθώς και η συλλογή των απορριμμάτων γίνεται συλλογικά. Τα απορρίμματα εκφορτώνονται σε 28 υγειονομικά κέντρα. Υπάρχει ένα σημείο διανομής που εξασφαλίζει την παροχή τροφίμων και ειδών επιβίωσης στους κατοίκους. Επιπλέον, έχει αναπτυχθεί στην είσοδο του καταυλισμού μεγάλη αγορά όπου ντόπιοι και πρόσφυγες διαθέτουν τα προϊόντα τους.

Η προστασία και ο έλεγχος του πληθυσμού γίνεται μέσα από διαδικασίες καταγραφής των κατοίκων, των νέων αφίξεων, των γεννήσεων και των θανάτων. Επιπλέον υπάρχουν τρεις αστυνομικές μονάδες με 75 αστυνομικούς που είναι υπεύθυνοι για την ασφάλεια του καταυλισμού.

Ο καταυλισμός διαθέτει επτά δημοτικά σχολεία και δύο σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ένα κέντρο ενηλίκων και ένα κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης. Παράλληλα, οργανώνονται διάφορες δομές εκμάθησης τεχνών και επαγγελματικών τεχνικών και δράσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την χειραφέτηση της γυναίκας και την αποφυγή σεξουαλικής και έμφυλης βίας. Η ιατρική περίθαλψη γίνεται μέσω τεσσάρων κλινικών και ενός νοσοκομείου που εξυπηρετούν κατά μέσο όρο 454 ασθενείς την ημέρα.

(UNHCR, 2015β)

4. IFO II

Εικόνα 13: Καταυλισμός Ifo II

Ο καταυλισμός Ifo II δημιουργήθηκε τον Ιούλιο του 2011 προκειμένου να αποσυμφορήσει την πληθυσμιακή πίεση του Ifo και αποτελεί έναν από τους νεότερους καταυλισμούς με πληθυσμό 51.436 (1/8/2015) πρόσφυγες.

Η έκταση του είναι 10 km², η οποία χωρίζεται σε 2 υπό-καταυλισμούς, τον ανατολικό και τον δυτικό. Οι περιοχές αυτές διαχωρίζονται σε εννιά ξεχωριστά τμήματα, τα οποία διαιρέθηκαν σε 4-9 τετράγωνα εκάστοτε. Στην πρώτη εγκατάσταση των προσφύγων τους παραχωρήθηκαν 16.000 σκηνές, από τις οποίες οι περισσότερες καταστράφηκαν μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα λόγω καιρικών συνθηκών. Έτσι, το 2012-2013 αντικαταστάθηκαν 10.000 σκηνές με καινούργιες και το 2014-2015, η Υ.Α. παραχώρησε επιπλέον 4.500 προσωρινά καταφύγια από ξύλινα κουφώματα με πλαστική επένδυση. Η Υ.Α. προσπάθησε να κατασκευάσει περισσότερο προστατευτικά καταφύγια, τα οποία απορρίφθηκαν από την κυβέρνηση, διότι θεωρούσε ότι αυτά αποτελούσαν μόνιμες δομές και όχι προσωρινές. Τα προσωρινά καταφύγια όμως λόγω των μη ανθεκτικών υλικών τους, τα μετέτρεπαν σε μη ασφαλή καταλύματα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην προστασία του περιβάλλοντος μέσω της κατασκευής πράσινων ζωνών, για την αποκατάσταση της βλάστηση.

Οι βασικές ανάγκες των προσφύγων καλύπτονται μέσα από επτά γεωτρήσεις που παρέχουν νερό σε έξι δεξαμενές με συνολική χωρητικότητα αποθήκευσης 900 m³ (500m³ δυτικά και 400m³ ανατολικά). Υπεύθυνοι για την υγιεινή είναι 41 άτομα, μέλη της κοινότητας των προσφύγων. Παρέχεται τροφή καθημερινά στους πρόσφυγες με

την ενίσχυση συμπληρωματικών και φαρμακευτικών προγραμμάτων σε περιπτώσεις ασθένειας και υποσιτισμού.

Η παροχή εκπαίδευσης γίνεται μέσω δέκα δημοτικών σχολείων, ενός σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πολλαπλά τμήματα προσχολικής αγωγής, τα οποία απασχολούν 28.410 παιδιά. Επίσης λειτουργούν δύο ακόμα σχολεία που παρέχουν εκπαίδευση με μορφή διαδραστικής μάθησης και πρόσβασης σε τεχνολογικά μέσα. Αρκετές είναι οι δράσεις που στοχεύουν στην ενημέρωση και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση της κοινότητας καθώς και στην δράση τους. Τέτοιες δράσεις είναι: η δημιουργία σχολικών περιβαλλοντικών συλλόγων, εκπαιδευτικά σεμινάρια, οργάνωση συγκεντρώσεων (barazas) για θέματα οικολογίας, δημιουργία αυτοοργανωμένης ομάδας διαχείρισης απορριμμάτων με μέλη της προσφυγικής κοινότητας, δημιουργία ομάδας προώθησης των συνθηκών υγιεινής. Για την εξασφάλιση της προστασίας των προσφύγων οργανώθηκαν 25 αστυνομικές μονάδες και για την προστασία των ασυνόδευτων και ορφανών παιδιών οργανώθηκαν προγράμματα μέριμνας υιοθεσίας μέσα στον καταυλισμό.

Η ιατρική περίθαλψη γίνεται μέσω ενός νοσοκομείου, μίας μαιευτικής κλινικής και τριών σημείων βασικών υπηρεσιών, στελεχωμένα από τον Ερυθρό Σταυρό. Συνολικά στις δομές υγείας εργάζονται 73 ειδικευόμενοι υπάλληλοι.

(UNHCR, 2015δ)

5. KAMBIOOS

Εικόνα 14: Καταυλισμός Kambioos

Ο Kambioos αποτελεί τον νεότερο καταυλισμό του συμπλέγματος που ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 2011 και αναγνωρίστηκε επίσημα από την κυβέρνηση της Κένυας τον Ιανουάριο του 2013. Ο καταυλισμός είχε αρχικά σχεδιαστεί για να φιλοξενήσει 100.000 κατοίκους με σκοπό την αποσυμφόρηση των υπόλοιπων καταυλισμών, και επομένως το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων του προέρχονται από τον καταυλισμό Hagadera. Σήμερα ο συνολικός του πληθυσμός είναι 20.480 (1/8/2015) κάτοικοι.

Το όραμα της Υ.Α. ήταν να δημιουργήσει ένα νέο πρότυπο καταυλισμού, φιλικό προς το περιβάλλον. Το 2009 πραγματοποιήθηκε μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων του καταυλισμού, δημιουργήθηκαν ζώνες πρασίνου και προωθήθηκε η ενημέρωση και η περιβαλλοντική αναισθητοποίηση των κατοίκων.

Η συνολική έκταση του καταυλισμού είναι 5 km² και διαχωρίζεται σε πέντε τομείς με εφτά τετράγωνα στο καθένα. Η πλειονότητα των κατοίκων διαμένουν σε σκηνές, ενώ κατασκευάζονται και 350 προσωρινά καταφύγια από ξύλο και караβόπανο, τα οποία κατασκευάστηκαν το 2015 και το 2013 κατασκευάστηκαν άλλα 411 καταφύγια. Η Υ.Α. προσπάθησε να κατασκευάσει το 2014, 260 αυτοσχέδια καταφύγια από τούβλα, αλλά πάλι η κυβέρνηση σταμάτησε και αυτό το εγχείρημα λόγω της μονιμότητας των καταφυγίων. Για τις βασικές τους ανάγκες υπάρχουν τρεις γεωτρήσεις από τις οποίες μόνο μια λειτουργεί μέσω ολοκληρωμένου δικτύου ύδρευσης παρέχοντας νερό σε όλο τον καταυλισμό. Το 2013 οργανώθηκε κέντρο διανομής φαγητού μέσω παγκόσμιου

προγράμματος σίτισης. Οι χώροι υγιεινής είναι αυτόνομοι σε κάθε κατάλυμα και την διαχείριση των απορριμμάτων και αποβλήτων έχει αναλάβει ομάδα της κοινότητας.

Η υγειονομική περίθαλψη πραγματοποιείται σε ένα σημείο ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης το οποίο μπορεί να εξυπηρετήσει 10.000 άτομα, ενώ υπάρχει παροχή υπηρεσιών μαιευτικής και ελέγχου ιών. Η απουσία νοσοκομείου στον καταυλισμό, οδηγεί στην ανάγκη για μεταφορά των ασθενών με σοβαρά προβλήματα στο νοσοκομείο του καταυλισμού Hagadera, κάτι που τις περισσότερες φορές δεν είναι εφικτό. Για αυτόν τον λόγο υπάρχει προγραμματισμός για την μελλοντική δημιουργία νοσοκομείου.

Στον καταυλισμό λειτουργούν τρία δημοτικά σχολεία και τμήματα χειροτεχνίας και βιοτεχνικής παραγωγής και παράλληλα λειτουργεί και ένα κέντρο τεχνολογίας και επικοινωνίας. Υπάρχει μελλοντικός προγραμματισμός για την δημιουργία γυμνασίου. Επιπλέον έχει δημιουργηθεί χώρος αγοράς που δίνει την δυνατότητα για ανάπτυξη εμπορίου και απασχόλησης.

Για την ασφάλεια του καταυλισμού λειτουργούν 40 μονάδες στις οποίες εργάζονται 14 αστυνομικοί. Προκειμένου να υπάρχει αποτελεσματική διαχείριση της ασφάλειας και αρμονική συνύπαρξη μεταξύ των κατοίκων και των φορέων, πραγματοποιείται κάθε μήνα συνάντηση «Tango Talk» μεταξύ των σωμάτων ασφαλείας και των ομάδων Ειρήνης και Προστασίας. Παρέχεται στήριξη σε άτομα με ειδικές ανάγκες μέσω δραστηριοτήτων κοινωνικής προστασία και ενδυνάμωσης, ενώ παράλληλα παρέχονται δραστηριότητες ψυχαγωγίας και αθλητισμού για τους νέους. Τέλος, οργανώνονται διάφορες κοινωνικές δράσεις διαλόγου που αφορούν την προστασία των γυναικών, την στήριξη των ευπαθών ομάδων, την βελτίωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και την προστασία των παιδιών, για την οποία δημιουργήθηκαν 20 προσωρινά καταλύματα.

(UNHCR, 2015ε)

Διοίκηση/διαχείριση και στρατηγικές μελλοντικής εξέλιξης

Υπεύθυνοι της δημιουργίας και οργάνωσης του συμπλέγματος Dadaab ήταν η κυβέρνηση της Κένυας σε συνεργασία με τις ανθρωπιστικές οργανώσεις με επικεφαλής την UNHCR. Σχετικά με την οργάνωση και ανάπτυξη του καταυλισμού υπάρχει μια γενικότερη άρνηση από την πλευρά της κυβέρνησης, η οποία αρνείται την εγκατάσταση μονιμότερων και ασφαλέστερων καταλυμάτων. Την διοίκηση και

διαχείριση του κάθε καταυλισμού, έχουν αναλάβει με την καθοδήγηση των οργανώσεων, οι κάτοικοι διαμορφώνοντας ομάδες και εκλέγοντας ηγέτες περιοχών, τμημάτων και οικισμών.

Λόγω της εμφάνισης κάποιων βίαιων περιστατικών και τρομοκρατικών επιθέσεων στους καταυλισμούς, η κυβέρνηση προχώρησε σε διαδικασίες κλεισίματος του συμπλέγματος. Το 2013 υπέγραψε συμφωνία με την UNHCR για τον εθελοντικό επαναπατρισμό των Σομαλών προσφύγων. Ούτε όμως αυτή η κίνηση κατάφερε να μειώσει τον αριθμό των προσφύγων στους καταυλισμούς με αποτέλεσμα η κυβέρνηση ανακοίνωσε το οριστικό κλείσιμο του Dadaab τον Μάιο του 2016. Μετά από προσφυγή της UNHCR στο Ανώτατο Δικαστήριο της Κένυας, δόθηκε παράταση 6 μηνών. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Κένυας χαρακτήρισε αυτήν την απόφαση ως «*μια πράξη ομαδικής δίωξης, παράνομη και αντισυνταγματική.*» (Bloom, Clarke, Sevenzo, 2017)

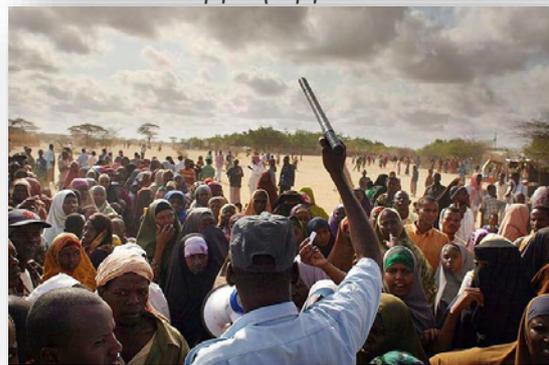
Εικόνα 15 : Σκηνές διαμονής στο Dadaab

Εικόνα 16: Γεωργική Εργασία

Εικόνα 17 : Σχολείο στο Dagahhaley, 2009

Εικόνα 18 : Αναταραχές στο Dadaab, 2009

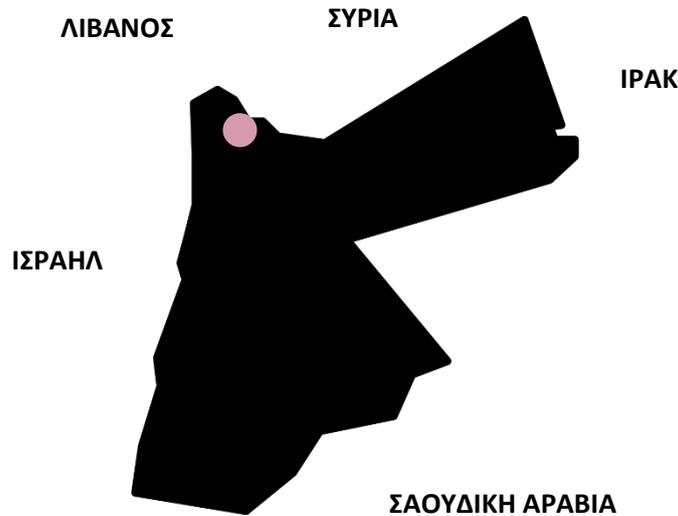

Εικόνα 19: Ιατρική περίθαλψη Dadaab, 2009

Εικόνα 20: Συλλογή νερό από λακούβα στον καταυλισμό Dadaab

6.2. ZAAATARI, ΙΟΡΔΑΝΙΑ

Πηγή: <https://freevectormaps.com/jordan>, ιδία επεξεργασία

Περιγραφή/ γενικά χαρακτηριστικά

Μετά το έντονο ξέσπασμα της βίαιης σύγκρουσης το 2011 στη Συρία, περισσότεροι από 2,5 εκατομμύρια πρόσφυγες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να αναζητήσουν σε άλλους τόπους ασφάλεια και προστασία. Ενώ η πλειονότητα από αυτούς αναζητούν καταφύγιο στις χώρες της βόρειας Ευρώπης, στην Ιορδανία οργανώνεται ένας από τους μεγαλύτερους προσφυγικούς καταυλισμούς ο οποίος γίνεται το σπίτι για δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και αποτελεί ένα ιδιαίτερο πολεοδομικό φαινόμενο.

Ο προσφυγικός καταυλισμός Zaatari βρίσκεται στην περιοχή Mafraq, στο βόρειο τμήμα της Ιορδανίας, σε μια ερημική περιοχή, σε απόσταση 15 χιλιομέτρων από τα σύνορα με την Συρία. Ο καταυλισμός οργανώθηκε μέσα σε 9 μέρες και η επίσημη υποδοχή προσφύγων έγινε στις 29 Ιουλίου του 2012, με την βοήθεια της UNHCR (Lived Zaatari project).

Ο χώρος που επιλέχθηκε για την δημιουργία του καταυλισμού δεν τηρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την οργάνωση ενός κατάλληλου χώρου εγκατάστασης προσφύγων. Η περιοχή βρισκόταν απομακρυσμένη από πόλεις της περιφέρειας Al Mafraq της Ιορδανίας, ήταν ξηρή και άνυδρη, ακατοίκητη και με αρκετά δύσκολες κλιματικές συνθήκες. Παρόλα αυτά, θετικό στοιχείο της είναι η εύκολη πρόσβαση και

σύνδεση με κοντινές περιοχές, λόγω του μεγάλου αυτοκινητόδρομου, γεγονός που οδήγησε και στην γρήγορη οργάνωση του καταυλισμού.

Ο καταυλισμός ξεκίνησε ως ένα αυθόρμητο στρατόπεδο έκτακτης ανάγκης για να φιλοξενήσει τα πρώτα κύματα Σύριων προσφύγων που αναζητούσαν άσυλο. Σχεδιάστηκε με την προοπτική να φιλοξενήσει 60.000 πρόσφυγες, αλλά με τον καιρό η εισροή προσφύγων συνεχώς αυξανόταν. Από τον Ιούλιο του 2012, το Zaatarī εξελίχθηκε από ένας κενός χώρος στην έρημο σε σπίτι για περίπου 100.000 πρόσφυγες. Η εξέλιξη του πληθυσμού σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της UNHCR έχει ως εξής:

- Τον πρώτο μήνα λειτουργίας του ο πληθυσμός του έφτασε στους 15.000 κατοίκους
- Κορυφαία αύξηση του πληθυσμού ήταν τον Απρίλιο του 2013 όπου ξεπέρασε τους 200.000 κατοίκους, γεγονός που θα έκανε το Zaatarī την 4^η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Ιορδανίας αν ήταν επίσημη πόλη του κράτους
- Από τον Μαΐου του 2013 αρχίζει να υπάρχει μείωση των κατοίκων φτάνοντας σήμερα στους 80.000 κατοίκους
(UNHCR. Syria Regional Refugee Response)

Σχήμα 4: Διάγραμμα Πληθυσμιακής εξέλιξης καταυλισμού Zaatarī

Πηγή: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/settlement.php?id=176&country=107&region=77>, ίδια επεξεργασία

Λόγω της συνεχιζόμενης αύξησης του πληθυσμού και της αναγκαστικής επέκτασης του καταυλισμού, οι συνθήκες διαβίωσης άρχισαν να γίνονται δυσμενείς για τους κατοίκους. Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστεί αυτή η δυσκολία, δημιουργήθηκε

ακόμα ένας καταυλισμός που οργανώθηκε το 2014 στην περιοχή Azraq, 120 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Zaatari. Μετά από την ίδρυση του νέου καταυλισμού, πολλοί ήταν αυτοί που εγκατάλειψαν το Zaatari και μετακινήθηκαν προς το Azraq, πράγμα όπου δικαιολογεί και την μείωση του πληθυσμού του πρώτου καταυλισμού (Lived Zaatari project).

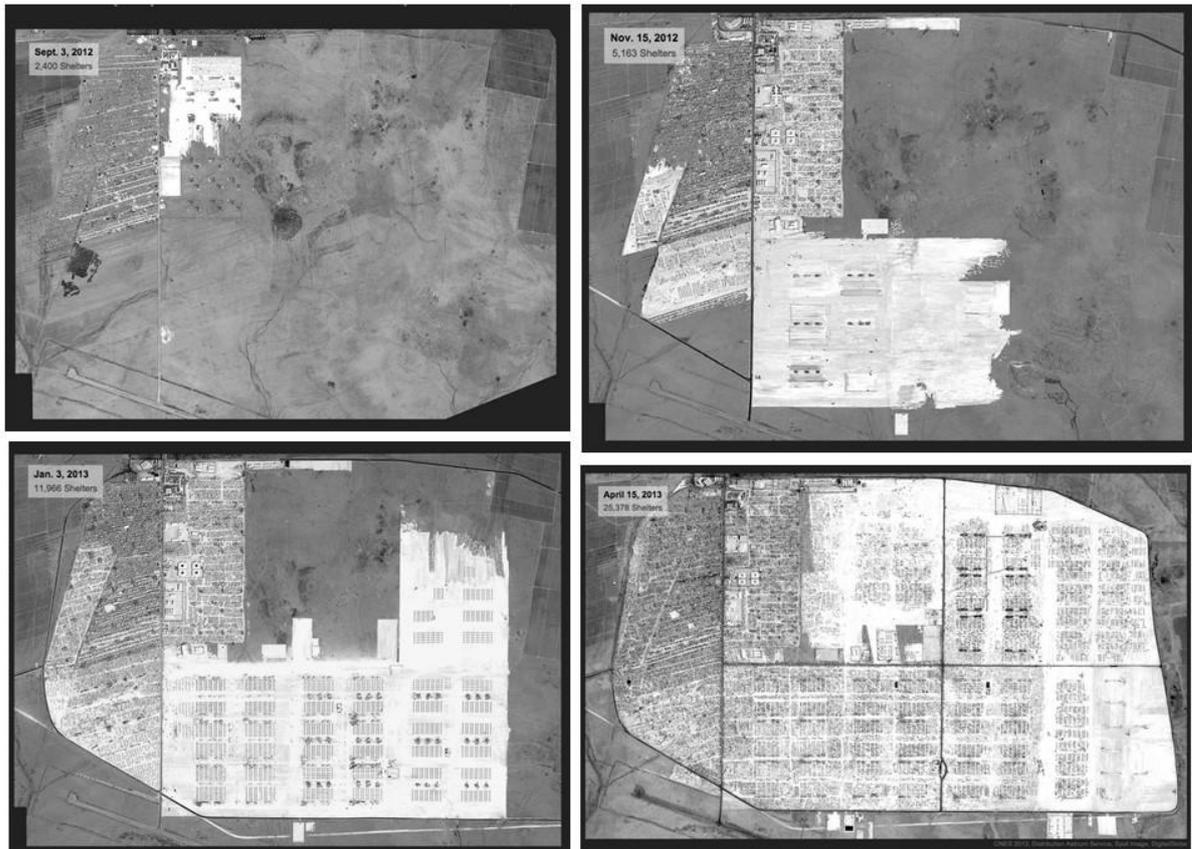
Χωρική δομή-υποδομές και ανάπτυξη

Εικόνα 21: Αεροφωτογραφία από τον καταυλισμό Zaatari

Ο καταυλισμός έχει έκταση 5,3 τετραγωνικά χιλιόμετρα και περικλείεται από έναν περιφερειακό δρόμο μήκους 8,3 χιλιομέτρων. Διαχωρίζεται σε δύο τμήματα, την παλιά πόλη (δυτική πλευρά), η οποία χαρακτηρίζεται και η πιο πυκνοκατοικημένη και φτωχή περιοχή και την καινούργια πόλη που αποτελεί την επέκταση του καταυλισμού και χαρακτηρίζεται από ένα πιο οργανωμένο σχέδιο. Στις αεροφωτογραφίες που παρουσιάζονται στην συνέχεια βλέπουμε την εξέλιξη του καταυλισμού σε διάρκεια επτά μηνών: Σεπτέμβριος 2012 (2.400 καταλύματα), Νοέμβριος 2012 (5.163 καταλύματα), Ιανουάριος 2013 (11.966 καταλύματα) και Απρίλιος 2012 (25.378 καταλύματα). Σε διάρκεια επτά μηνών ο καταυλισμός κατάφερε να εξαπλωθεί ραγδαία,

ξεκινώντας από τη βορειοδυτική πλευρά και συνεχίζοντας νότια και ανατολικά. Η αρχική δομή του καταυλισμού παρουσιάζει τα καταφύγια τοποθετημένα σε σχετικά τακτοποιημένες γραμμές. Αργότερα το ίδιο δυτικό κομμάτι γίνεται πιο πυκνοκατοικημένο ακολουθώντας το ίδιο μοτίβο διάταξης και με την παρουσία μη οργανωμένων δρόμων (Huynh, 2015).

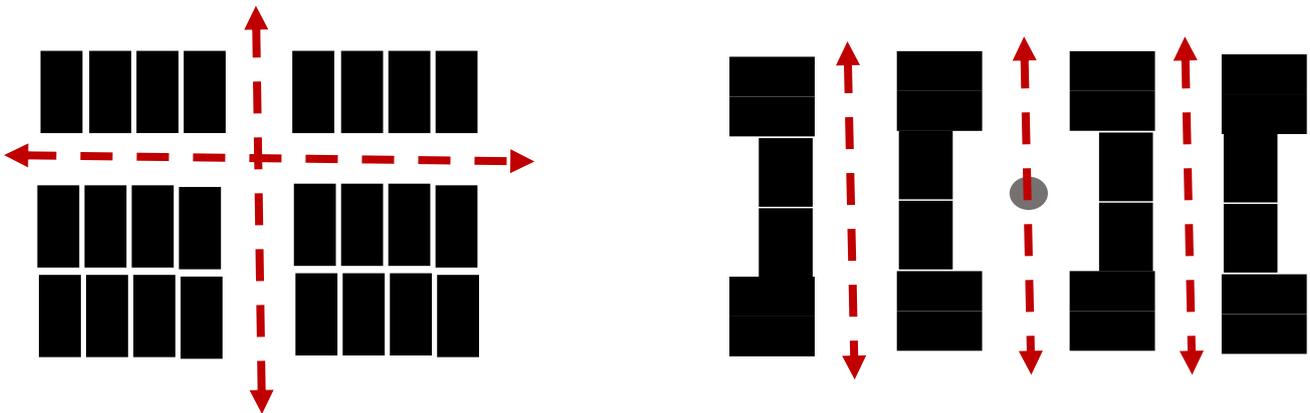

Εικόνα 22: Χωρική εξέλιξη του καταυλισμού σε διάρκεια 7 μηνών

Οι αρχικές υποδομές του καταυλισμού ήταν η τοποθέτηση σκηνών, η δημιουργία σημείων παροχής ηλεκτρισμού κοινής χρήσης και η εξασφάλιση πόσιμου νερού και τροφίμων. Η εξασφάλιση όμως αυτών των παροχών δεν κάλυπτε την επιβίωση των συνεχόμενων και μεγάλων προσφυγικών ροών. Έτσι ο καταυλισμός άρχισε να αλλάζει χαρακτήρα και να μετατρέπεται σε μια μορφή οικισμού. Οι πρόσφυγες έλαβαν τροχόσπιτα από την UNHCR για την αντικατάσταση των σκηνών, με αποτέλεσμα να αλλάξει η διάταξη του καταυλισμού. Οι πρόσφυγες ανέλαβαν την οργάνωση του χώρου τοποθετώντας τα τροχόσπιτα σε σχήμα U, το οποίο περιλάμβανε μια αυλή στο κέντρο. Έτσι η εσωτερική διάταξη του καταυλισμού οργανώθηκε σε ένα πλέγμα τροχόσπιτων (προκατασκευασμένες κατοικίες) τοποθετημένα σε σειρές και χωρισμένα με δρομάκια

και χωμάτινους δρόμους, με απόσταση τέτοια ώστε να υπάρχει χώρος για στάθμευση οχημάτων και τήρηση των κατάλληλων συνθηκών υγιεινής (Ledwith, 2014). Οι οικογένειες και άτομα από την ίδια περιοχή στην Συρία διέμεναν και στον ίδιο χώρο, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μικρές γειτονιές ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά. Δημιουργήθηκαν μόνιμες εγκαταστάσεις ύδρευσης και ηλεκτρισμού και μέσα σε 4 χρόνια δημιουργήθηκε δίκτυο συνεχούς παροχής ηλεκτρισμού 11 ωρών ημερησίως σε όλα τα καταλύματα και κατασκευάστηκαν 3 γεωτρήσεις με δυνατότητα εξασφάλισης 3,5 εκατομμυρίων λίτρων νερού καθημερινά. Επιπλέον οι κάτοικοι του καταυλισμού προμηθεύονται νερό από τις δημόσιες δεξαμενές καθώς δεν υπάρχει ολοκληρωμένο δίκτυο στους χώρους κατοικίας ενώ αποβάλλουν τα απορρίμματα και τα λήμματα τους, σε δημόσια σημεία από όπου μεταφέρονται εκτός του καταυλισμού (UNHCR. Syria Regional Refugee Response).

Σχήμα 5: Χωρική οργάνωση των καταφυγίων

Πηγή: Slater, 2014, ίδια επεξεργασία

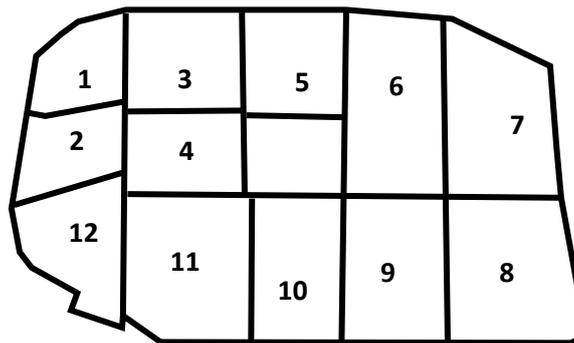
Καθώς ο πληθυσμός στον καταυλισμό όλο και μεγάλωνε και ο προβλεπόμενος χρόνος παραμονής αυξανόταν, ο καταυλισμός άρχισε να παίρνει την μορφή της μόνιμης εγκατάστασης. Αποτέλεσμα αυτού ήταν οι ανάγκες πλέον των προσφύγων να μην περιορίζονται μόνο στην στέγαση και την διατροφή. Πλέον ο καταυλισμός αποτελείται από καταφύγια, κτίρια διοίκησης, νοσοκομεία, σχολεία και μια αγορά στην οποία πωλούν διάφορα είδη τροφίμων, οικιακής χρήσης και ρούχων. Ο αριθμός των καταλυμάτων ανέρχεται περίπου στα 25.000 καταλύματα εκ των οποίων τα 17.000 είναι τροχόσπιτα και τα 8.000 σκηνές. Με την βοήθεια των ΜΚΟ άρχισαν να οργανώνονται τα πρώτα αυτοσχέδια σχολεία, τοποθετημένα σε 11 διαφορετικά σημεία του οικισμού, προσφέροντας εκπαίδευσης σε 20.771 παιδιά. Για την υγιεινή ασφάλεια των προσφύγων δημιουργήθηκαν 2 νοσοκομεία, 9 κέντρα υγείας και 27 κοινοτικά

κέντρα με δυναμικό 120 εθελοντών. Σε μικρό χρονικό διάστημα άρχισαν και οι πρώτες μορφές εμπορικής δραστηριότητας με την εγκατάσταση 3.000 προσωρινών καταστημάτων και πολλές χιλιάδες απασχολούμενους. Παράλληλα, οι ΜΚΟ σε συνεργασία με την UNHCR δημιούργησε κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και προσωρινής απασχόλησης. Με αυτόν τον τρόπο το 60% των προσφύγων στον καταυλισμό έχουν κάποιας μορφής απασχόληση και εισόδημα (UNHCR. Syria Regional Refugee Response).

Διοίκηση/διαχείριση και στρατηγικές μελλοντικής εξέλιξης

Υπεύθυνος για την οργάνωση, διαχείριση και λειτουργία του καταυλισμού είναι οι ΜΚΟ και οι ανθρωπιστικές οργανώσεις με επικεφαλής την UNHCR. Με την ίδρυση του καταυλισμού, ορίστηκε ταυτόχρονα και ένας υπεύθυνος συντονιστής, υπάλληλος της UNHCR και ένας εκπρόσωπος εξωτερικών σχέσεων για την κάλυψη υλικών και μη αναγκών του καταυλισμού. Με σκοπό να μπορέσει ο κατακλυσμός να οργανωθεί και να λειτουργήσει καλύτερα, το 2013 ο χώρος χωρίστηκε σε 12 συνοικίες και σχεδιάστηκαν δρόμοι με σκοπό να διευκρινιστεί ο σκελετός του χώρου και να διευκολυνθεί η επικοινωνία της κοινότητας, δημιουργώντας μια κοινοτική δομή. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνονται η καλύτερη διανομή αγαθών και υπηρεσιών σε όλο τον καταυλισμό (Huynh, 2015).

Σχήμα 6: Διαχωρισμός καταυλισμού Zaatari σε συνοικίες

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Λόγω της συνεχιζόμενης αύξησης του καταυλισμού και των συνθηκών που επικρατούν στην Συρία, προβλέπεται η συνέχιση της λειτουργίας του καταυλισμού και για τις επόμενες δεκαετίες. Για αυτόν τον λόγο η UNHCR το 2016 εξέδωσε στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης για το διάστημα 2017-2019 με βασικούς στόχους την βελτίωση της διαχείρισης της γης, των μέσων και των υποδομών της περιοχής αλλά και τη υγείας, της εκπαίδευσης και της ασφάλειας των προσφύγων (Zaatari Strategic Plan, 2017-2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η Ελλάδα αποτελεί μία βασική πύλη εισόδου προσφύγων και μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το φαινόμενο της προσφυγιάς και της μετανάστευσης διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ιστορία του πληθυσμού της Ελλάδας και οι τελευταίες εξελίξεις των φαινομένων αυτών μετάτρεψαν πλέον την Ελλάδα από χώρα εκροής σε χώρα εισροής προσφύγων και μεταναστών. Ωστόσο παρά τα μεγάλα κύματα πληθυσμών που δέχεται, τις περισσότερες φορές δεν αποτελεί τον τελικό προορισμό των ανθρώπων αυτών αλλά το πέρασμα για άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Λόγω της απουσίας ενός ολοκληρωμένου νομικού, υποδομικού και τεχνικού πλαισίου για την προστασία των προσφύγων, δημιουργείται μια κατάσταση πανικού και ανισορροπίας εντός της χώρας, με τις εισερχόμενες μάζες να οδηγούνται στο περιθώριο τροφοδοτώντας έτσι κοινωνικές εντάσεις, φαινόμενα ξеноφοβίας και ρατσισμού.

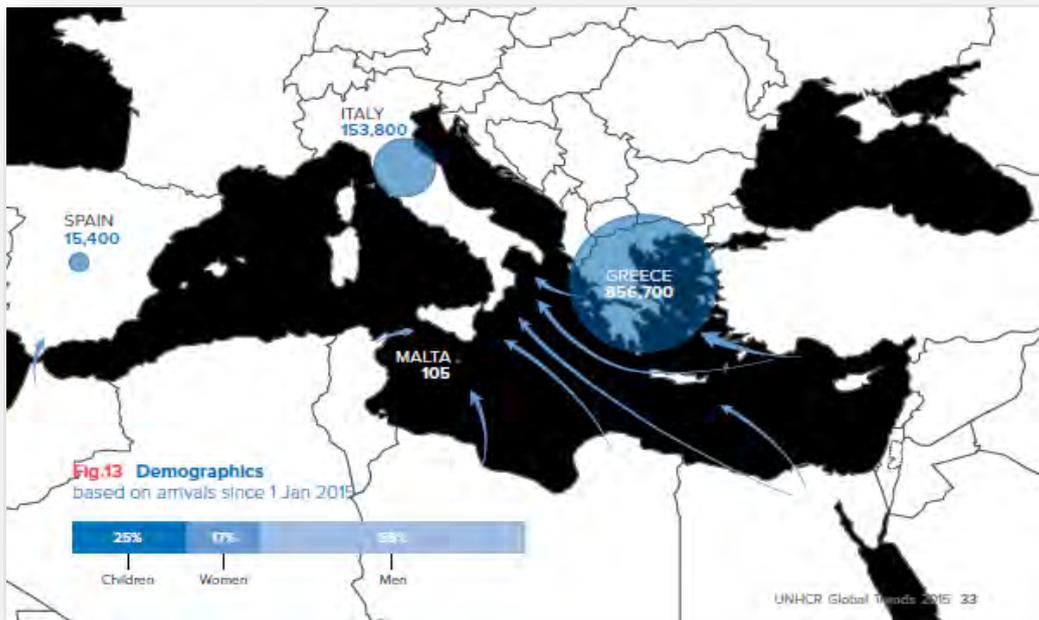
Για αρκετά χρόνια η Ελλάδα αποτελούσε μια ομοιογενής χώρα καθώς δεν δεχόταν αρκετά μεγάλο αριθμό οικονομικών μεταναστών ή αιτούντων άσυλο και προσφύγων. Οι αιτούντες άσυλο άρχισαν να έρχονται στην Ελλάδα κυρίως τις δεκαετίες του 1980 και 1990 προκείμενου να αναζητήσουν καταφύγιο, λόγω των δυσχερών συνθηκών που επικρατούσαν στις χώρες τους. Η πλειοψηφία τους προέρχονταν από χώρες της Τουρκίας, της Πολωνίας, του Ιράν, της Αιθιοπίας και της Μέσης Ανατολής. Αργότερα τον 20^ο αιώνα τα μεγαλύτερα κύματα προσφύγων ήταν κυρίως ομογενείς από τη Μικρά Ασία, τα Βαλκάνια ή την Βόρεια Αφρική (Kanellorou, Gregou, 2005).

7.1. ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Από της πιο σημαντικές εισροές προσφύγων στην Ελλάδα ήταν αυτήν τη δεύτερη εικοσαετία του 20ου αιώνα, με την είσοδο 1.220.000 ατόμων από τη Μικρά Ασία, τη Θράκη, τον Πόντο και τις βαλκανικές χώρες. Τότε μέσω της γρήγορης συνδρομής της Κοινωνίας των Εθνών και του Πρώτου Υπατου Αρμοστή για του Πρόσφυγες, επιτελέστηκε μια ομαλή και αποτελεσματική διαδικασία ενσωμάτωσης. Από το 2011 και μετά λόγω του εμφύλιου πολέμου που ξέσπασε στην Συρία αλλά και της αποσταθεροποίησης της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής και μεγάλου τμήματος της βόρειας Αφρικής, η Ελλάδα μετατρέπεται πάλι σε χώρα υποδοχής ενός μεγάλου κύματος προσφύγων, με εισροές από χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Ασίας, με το σύνολο των προσφύγων να αποτελούνται κυρίως από Σύριους.

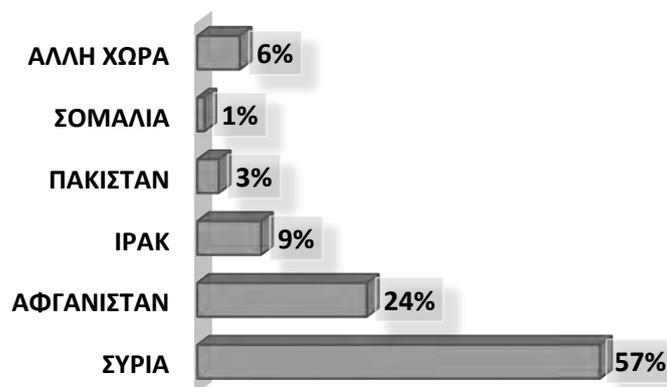
Το 2015 η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με μια τεράστια ανθρωπιστική κρίση η οποία δεν ήταν ούτε απρόσμενη ούτε αναπόφευκτη, καθώς καταγράφηκαν οι περισσότερες αφίξεις με εκατοντάδες ανθρώπους να καταφθάνουν στα ελληνικά νησιά.. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Υ.Α. για το 2015, καταγράφηκαν 856.723 εισροές προσφύγων στην Ελλάδα, εκ των οποίων το 57% προερχόταν από τη Συρία, το 24% από το Αφγανιστάν και το 9% από το Ιράκ (UNHCR, 2016β).

Σχήμα 7:Χάρτης απεικόνισης των προσφυγικών εισροών στην Ευρώπη, 2015

Πηγή: UNHCR, 2016β

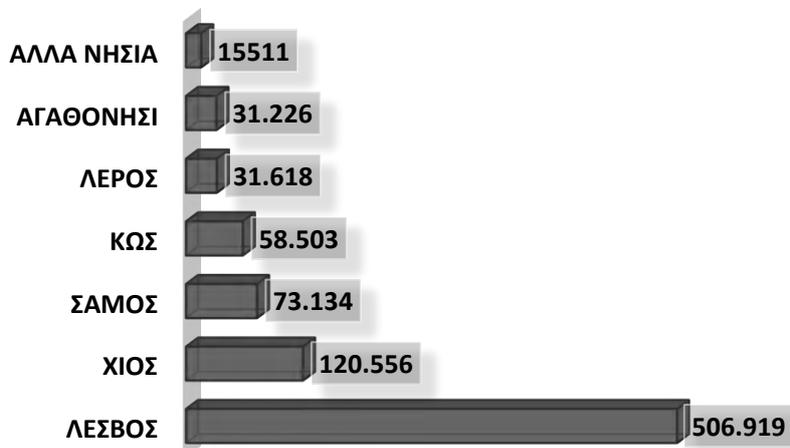
Σχήμα 8:Διάγραμμα -Ποσοστό (%) των προσφύγων που κατέφθασαν στην Ελλάδα δια θαλάσσης το 2015, ως προς την χώρα προέλευσης

Πηγή: Καραμαγκάλης 2016, ίδια επεξεργασία

Τα σημεία υποδοχής των προσφύγων ήταν τα νησιά του Αιγαίου, με την Λέσβο να αποτελεί την μεγαλύτερη πύλη εισόδου, καθώς υποδέχτηκε μισό εκατομμύριο ανθρώπους (506.919).

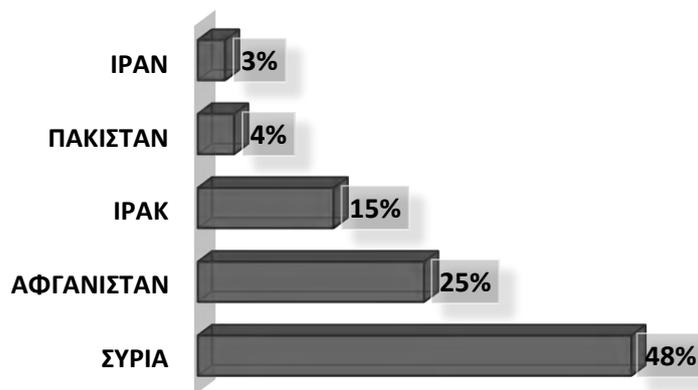
Σχήμα 9: Διάγραμμα προσφυγικών εισροών στα Ελληνικά νησιά, 2015

Πηγή: Καραμαγκάλης 2016, ίδια επεξεργασία

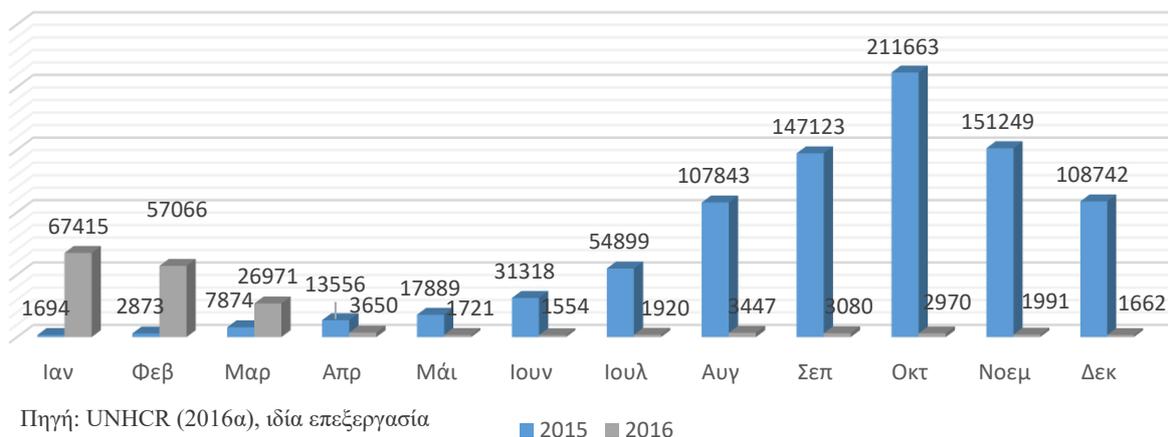
Το 2016, μετά από τη δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, οι προσφυγικές ροές αρχίζουν να μειώνονται σημαντικά φθάνοντας στους 173.450 πρόσφυγες. Σύμφωνα με την καταγραφή που πραγματοποιήθηκε για τους μήνες Νοέμβριο και Οκτώβριο η χώρα με την μεγαλύτερη προέλευση προσφύγων ήταν η Συρία (UNHCR, 2017β).

Σχήμα 10: Διάγραμμα - Ποσοστό (%) των προσφύγων που κατέφθασαν στην Ελλάδα δια θαλάσσης το 2016, ως προς την χώρα προέλευσης

Πηγή: UNHCR (2016α), ίδια επεξεργασία

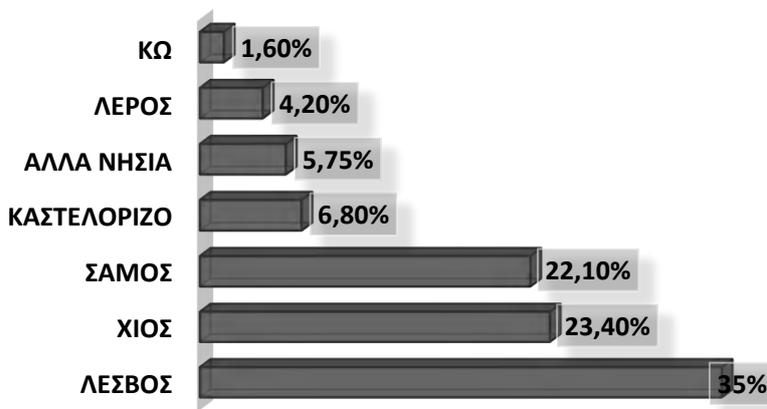
Σχήμα 11: Διάγραμμα προσφυγικών εισροών στην Ελλάδα κάθε μήνα, 2015-2016

Με την επαναφορά των συνοριακών ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα από ορισμένα κράτη μέλη και στα εξωτερικά σύνορα ορισμένων άλλων χωρών κατά μήκος της διαδρομής της Ανατολικής Μεσογείου, ο αριθμός των προσφύγων που εγκλωβίστηκε στην Ελλάδα ήταν 62.681 εκατομμύρια στα νησιά και την ενδοχώρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκύψουν σημαντικές ανθρωπιστικές ανάγκες συμπεριλαμβανομένων της επισιτιστικής βοήθειας, της στέγασης, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, της ύδρευσης, της αποχέτευσης και υγιεινής. Οι πρόσφυγες διαμένουν σε κέντρα φιλοξενίας, κέντρα κράτησης, εγκαταλελειμμένα κτίρια και αυτοσχέδιους καταυλισμούς σε όλη την Ελλάδα.

Με την τελευταία καταγραφή της Υ.Α. (10 Σεπτεμβρίου 2017) στην Ελλάδα εισήλθαν 17.007 πρόσφυγες μέσω θαλάσσης. Πρώτη χώρα προέλευσης προσφύγων είναι η Σύρια καταλαμβάνοντας το 39,5% και ακολουθεί το Ιράκ με 13,9% (31 Ιουλίου 2017). Αναλυτικότερα οι πρόσφυγες εισήλθαν στην Ελλάδα μέσω των νησιών όπως παρουσιάζονται στο παρακάτω σχήμα (<http://data2.unhcr.org>).

Σχήμα 12: Διάγραμμα - Διάγραμμα προσφυγικών εισροών στα Ελληνικά νησιά, 2017

Πηγή: <http://data2.unhcr.org>, ίδια επεξεργασία

Κύριες δράσεις για την προσφυγική κρίση

Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για την Μετανάστευση

Η ξαφνική μετατροπή της Ελλάδας από χώρα εκροής σε χώρα εισροής προσφύγων την έφερε αντιμέτωπη με το ζήτημα της υποδοχής και της ενσωμάτωσής τους. Παρόλα αυτά όσο επιτακτική και αν ήταν η διαχείριση του προσφυγικού φαινομένου η Ελλάδα δεν είχε καταφέρει να αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο νομικό, και τεχνικό πλαίσιο για την προστασία των προσφύγων καθώς και ένα επαρκή σύστημα υποδομών φιλοξενίας τους.

Η διαχείριση μιας τέτοιας μεγάλης εισροής προσφύγων ήταν αρκετά δύσκολη και σε συνδυασμό με τα επακόλουθα της Συνθήκης του Δουβλίνου II και το κλείσιμο των συνόρων στην Ε.Ε. έντειναν ακόμα περισσότερο το πρόβλημα. Η Ελλάδα χρειαζόταν άμεση βοήθεια τόσο μέσω οικονομικής, υλικής και επιχειρησιακής υποστήριξης όσο και μέσω της μεταφοράς αιτούντων άσυλο από την Ελλάδα σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Προκειμένου λοιπόν να ανακουφιστεί η πίεση στα κράτη μέλη της πρώτης γραμμής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2015 υπόγραψε ένα προσχέδιο για μετεγκατάσταση 160.000 αιτούντων άσυλο από την Ιταλία και την Ελλάδα. Η απόφαση αυτή θα μείωνε την πίεση στην Ελλάδα και την έξοδο των αιτούντων άσυλο από τις άθλιες συνθήκες υποδοχής. Παρόλα αυτά από τους 66.400 αιτούντες άσυλο που προοριζόταν να μετεγκατασταθούν από την Ελλάδα προς άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, μόλις 19.373 αναχώρησαν προς 24 κράτη μέλη, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 6 Σεπτεμβρίου 2017. Από τις 30 χώρες υποδοχής του συστήματος,

μόνο 25 χώρες έχουν διαθέσει 44.334 θέσεις από τις 160.000 που είχαν συμφωνηθεί (Member States' Support to Emergency Relocation Mechanism, 2017).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητάει από τα κράτη μέλη να αυξήσουν τις θέσεις για μετεγκατάσταση και να επιταχύνουν την διαδικασία καταγραφής και μεταφοράς των υποψηφίων για μετεγκατάσταση, καθώς και να έχουν στο πρόγραμμα αυτό πρόσβαση περισσότερες εθνικότητες που έχουν τραπεί σε φυγή λόγω πολέμου και διώξεων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017)

Κέντρα Πρώτης Υποδοχής

Στο πλαίσιο άμεσης δράσης για την προσφυγική κρίση ένα κομβικό σημείο ήταν και η δημιουργία των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής «Hotspots». Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκειμένου να παρέχει βοήθεια στα Κράτη Μέλη που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή υποδοχής μεταναστευτικών ρευμάτων και αντιμετωπίζουν πιέσεις στα εξωτερικά σύνορα με της ΕΕ, μέσω της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για την Μετανάστευση που υποβλήθηκε τον Μάιο του 2015, πρότεινε την ανάπτυξη μιας νέας προσέγγισης «Hotspot». Τα Hotspot παρέχουν βοήθεια στα Κράτη Μέλη πρώτης γραμμής σε θέματα καταγραφής, ταυτοποίησης, λήψης δακτυλικών αποτυπωμάτων και ενημέρωσης των αιτούντων άσυλο, καθώς και επαναπατρισμού. Για τους σκοπούς αυτούς και μόνο, προβλέπεται από το νόμο αναγκαστική διαμονή των νέων-εισερχόμενων σε αυτά (κλειστά κέντρα) για μικρό χρονικό διάστημα και μετά προβλέπεται η παραπομπή τους σε άλλες δομές φιλοξενίας και στήριξης για όσους κριθεί ότι χρειάζεται, ή κράτησης για όσους προβλέπεται η απομάκρυνση του από τη χώρα. Η υλοποίηση της προσέγγισης «Hotspot» στην Ελλάδα και την Ιταλία, ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2015 σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO), τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Frontex), τον Οργανισμό Αστυνομικής Συνεργασίας της ΕΕ (Europol) και την Υπηρεσία Δικαστικής Συνεργασίας της ΕΕ (Eurojust). Τα Hotspot που οργανώθηκαν στην Ελλάδα ήταν στα νησιά Λέσβος, Χίος, Σάμος, Λέρος, Κως τα οποία δεν χαρακτηρίζονται από πλήρεις λειτουργικότητα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

7.2. Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι πρόσφυγες κατά την είσοδο τους στην Ελλάδα, διαμένουν πρώτα στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής στα οποία γίνεται καταγραφή και αναγνώριση και στη συνέχεια μεταφέρονται στην ηπειρωτική χώρα. Οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι οι άνθρωποι προτιμούν να μεταφέρονται σε εναλλακτικές κατοικίες στις αστικές περιοχές κυρίως της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, στις οποίες πιστεύουν ότι θα μπορούν να βρουν καλύτερες συνθήκες επιβίωσης.

Κατά την πρώτη έλευση των προσφύγων και των μεταναστών, αυτοί με καλύτερη οικονομική κατάσταση προσπάθησαν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα γρήγορα, ενώ οι πιο ευάλωτοι πληθυσμοί παρέμειναν εγκλωβισμένοι στην χώρα και κυρίως στις αστικές περιοχές. Αρκετοί ήταν εκείνη που με την βοήθεια οικονομικής ενίσχυσης προσπάθησαν να βελτιώσουν την κατάσταση τους βρίσκοντας εγκατάσταση σε εναλλακτικά ιδιωτικά καταλύματα.

Το 2016, η Ελλάδα μετατρέπεται από χώρα διέλευσης σε χώρα μακροπρόθεσμης τοποθεσίας φιλοξενίας. Οι περισσότεροι χώροι εγκατάστασης μέχρι πρότινος αποτελούσαν προσωρινές τοποθεσίες έκτακτης ανάγκης, με ελάχιστες υπηρεσίες προς τους πρόσφυγες και χωρίς κατάλληλα καταλύματα. Στη συνέχεια αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν καινούργιους χώρους εγκατάστασης με πιο μόνιμο χαρακτήρα και με καλύτερες συνθήκες υποδοχής.

7.2.1 ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Η δημιουργία καταυλισμών αποτελεί την τελευταία λύση βοήθειας για τους πρόσφυγες σύμφωνα με τις οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας. Ωστόσο ήταν η επιλεγείσα λύση της Ελληνικής κυβέρνησης όταν ήρθε αντιμέτωπη με τα μεγάλα κύματα προσφύγων. Οι ελληνικές αρχές προκειμένου να διαχειριστούν την έλευση των προσφύγων δημιούργησαν το συντομότερο δυνατό δομές φιλοξενίας έκτακτης ανάγκης (προσφυγικούς καταυλισμούς), για να αυξήσουν την δυναμικότητά τους. Η τοποθέτηση των προσφύγων και μεταναστών σε αυτές τις δομές φιλοξενίας πραγματοποιείται μετά την υποβολή αιτήματος στο Κεντρικό Επιχειρησιακό Όργανο Μετανάστευσης του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής. Οι προσωρινές δομές ως ένα νέο μέτρο στέγασης των προσφύγων αντιμετωπίζει προβλήματα.

Το νομικό τους καθεστώς παραμένει ασαφές και οι διοικητικές αρχές είναι υπεύθυνες για τη λειτουργία τους. Στις περισσότερες δομές η ποιότητα τους χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής για τη μακροχρόνια διαμονή των προσφύγων. Αν οι δομές αυτές έχουν σχεδιαστεί και οργανωθεί για ένα προσωρινό διάστημα, ο καθαρισμός του χρόνου διαμονής των προσφύγων σε μια δομή φιλοξενίας δεν είναι προκαθορισμένος και ούτε μπορεί να διευκρινιστεί με ακρίβεια και υπάρχουν περιπτώσεις προσφύγων που διαμένουν για αρκετό χρονικό διάστημα.

Έχει τονιστεί επανειλημμένα ότι εντός των προσφυγικών καταυλισμών, παραβιάζονται οι ελάχιστες διεθνείς προδιαγραφές των συνθηκών κράτησης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα βασικότερα προβλήματα εντοπίζονται στις υλικές συνθήκες των καταυλισμών (ακαταλληλότητα χώρων, συνθήκες υγιεινής, έλλειψη βασικών αναγκών κ.α.), στην χωρητικότητα τους η οποία υπολείπεται πολύ των πραγματικών αναγκών, στην έλλειψη εγγυήσεων και σεβασμού αναφορικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων (διερμηνεία, ενημέρωση για τα δικαιώματα, πρόσβαση σε νομική συνδρομή κ.α.) και τέλος στην βιωσιμότητα τους λόγω ελλειπών ή καθυστερημένης χρηματοδότησης.

(Aida, Asylum Information Database, 2016)

Οι προσωρινές δομές φιλοξενίας μπορούν να διακριθούν σε δύο διαφορετικές κατηγορίες: Α) τους προσωρινούς αυτό-οργανωμένους καταυλισμούς και Β) τους οργανωμένους καταυλισμούς από το κράτος. Καθεμία από αυτές τις κατηγορίες αποτελείται από υποκατηγορίες που αναλύονται στην συνέχεια.

A) Προσωρινοί αυτό-οργανωμένοι καταυλισμοί

Οι Προσωρινοί αυτό-οργανωμένοι καταυλισμοί δημιουργήθηκαν κατά την πρώτη είσοδο των προσφύγων και μεταναστών στην Ελλάδα και αποτελούν μη επίσημους καταυλισμούς, πολλοί από τους οποίους πλέον έχουν κλείσει. Οι καταυλισμοί αυτοί αναπτύχθηκαν σε (Γοσποδίνη, 2016):

➤ Εγκαταλελειμμένα παλιά δημόσια κτίρια

Εικόνα 23 : Παλιό αεροδρόμιο Ελληνικό, Αθήνα

➤ Πυκνοκατοικημένα δημόσια κτίρια και ανοιχτούς χώρους

Εικόνα 24: Λιμάνι Πειραιά, Αθήνα

➤ Δημόσιους ανοιχτούς χώρους (πάρκα, τετράγωνα κ.α.)

Εικόνα 25: Πεδίον Άρεως, Αθήνα

Εικόνα 26: Πλατεία Βικτώριας, Αθήνα

Εικόνα 27: Παραλία, Κω

➤ Ιδιωτικές γεωργικές εκτάσεις-αυτοκινητόδρομους-σιδηρόδρομους

Εικόνα 28 : Ειδομένη στα σύνορα με την ΠΓΔΜ

Β) Οργανωμένοι καταυλισμοί από το κράτος

Αργότερα η Ελλάδα, προκειμένου να βελτιώσει της συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων, δημιούργησε νέες δομές φιλοξενίας οργανωμένες καταργώντας τους αυτό-οργανωμένους χώρους πρόχειρων καταλυμάτων. Σε λίγο χρονικό διάστημα μεταφέρθηκαν άτομα από πλατείες και πάρκα σε οργανωμένες δομές, ενώ εκκενώθηκαν αυτοσχέδιοι ακατάλληλοι καταυλισμοί.

Οι νέες δομές φιλοξενίας δημιουργήθηκαν σε (Γοσποδίνη, 2016):

➤ Εγκαταλελειμμένα παλιά δημόσια κτίρια

Εικόνα 29: Ψυχιατρικό Νοσοκομείο, Λέρος

Εικόνα 30: Μουσικό Γυμνάσιο, Δολιανά

Εικόνα 31: Κέντρο Προστασίας Παιδιού, Κόνιτσα

➤ Υποβαθμισμένα στρατιωτικά κτήματα στις περιαστικές περιοχές

Εικόνα 32 : Κουτσόγερο,
Λάρισα

Εικόνα 33 : Σχιστό, Αθήνα

Εικόνα 34: Διαβατά,
Θεσσαλονίκη

➤ Ιδιωτικά αγροτεμάχια υπό μίσθωση

Εικόνα 35 : Κατσικά, Ιωάννινα

Εικόνα 36 : Χέρσο, Κιλκίς

➤ Εγκαταλελειμμένα ιδιωτικά βιομηχανικά συγκροτήματα υπό μίσθωση

Εικόνα 37: Θέρμη,
Θεσσαλονίκη

Εικόνα 38: Softex,
Θεσσαλονίκη

Εικόνα 39: Σκαρμαγκάς,
Πειραιάς

- Εγκαταλελειμμένα ιδιωτικά ξενοδοχεία υπό μίσθωση

Εικόνα 40: Θερμοπύλες

7.2.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΤΗΣ UNHCR

Πιεζόμενη η Ελλάδα λόγω των μεγάλων αφίξεων των προσφύγων και προκειμένου να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες τους, έπρεπε να ενδυναμώσει το σύστημα υποδοχής της. Έτσι παράλληλα με την δημιουργία των δομών προσωρινής φιλοξενίας και των κέντρων υποδοχής, ταυτοποίησης και καταγραφής (hotspots), η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες με την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οργάνωσε πρόγραμμα παροχής στέγασης το 2015, με δημιουργία 20.000 θέσεων υποδοχής. Το πρόγραμμα αφορά τους αιτούντες άσυλο και τους υποψήφιους για μετεγκατάσταση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αργότερα το πρόγραμμα επεκτάθηκε δίνοντας την δυνατότητα να συμμετάσχουν και οι αιτούντες άσυλο υποψήφιοι για επανένωση με τις οικογένειες τους και στις ευπαθείς ομάδες. Πέρα από την παροχή στέγασης στους αιτούντες άσυλο παρέχονται και βασικά αγαθά όπως φαγητό, είδη προσωπικής υγιεινής, υπηρεσίες διερμηνείας και συνοδείας, παραπομπή σε ιατρικές δομές και περιορισμένη ψυχοκοινωνική και νομική βοήθεια (UNHCR, 2016δ).

Οι Υ.Α. υλοποιεί το πρόγραμμα μέσω ΜΚΟ ή Τοπικών Αρχών. Μέχρι σήμερα έχει υπογράψει σύμφωνα συνεργασίας με 14 ΜΚΟ και 4 φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι εταίροι αυτοί είναι υπεύθυνοι να δημιουργήσουν θέσεις υποδοχής μέσα από την ενοικίαση διαμερισμάτων ή ξενοδοχείων, την ανακαίνιση και μίσθωση ολόκληρων κτιρίων, την εύρεση οικογενειών που θα φιλοξενήσουν πρόσφυγες και την δημιουργία ξενώνων για ασυνόδευτους ανηλίκους (Ειδική Γραμματεία Επικοινωνιακού Σχεδιασμού Μεταναστευτικής και Προσφυγικής Πολιτικής, 2017).

Την 1 Δεκεμβρίου του 2016, το πρόγραμμα ξεπέρασε τον στόχο των 20.000 θέσεων, παρέχοντας συνολικά 20.003 θέσεις στέγασης, και στις 15 Δεκεμβρίου τον σύνολο των θέσεων ήταν 20.338 (UNHCR, 2016). Το πρόγραμμα έληξε στις 31 Δεκεμβρίου, το οποίο όμως μετά από συζητήσεις η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζήτησε τη μείωση των διαθέσιμων θέσεων για το 2017 σε 15.000 με βάση τις εκτιμώμενες ανάγκες (Aida, Asylum Information Database, 2016).

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με την τελευταία εβδομαδιαία καταγραφή (22/08/2017) τα σχετικά στοιχεία όσον αφορά το καθεστώς στέγασης της Υ.Α. έχουν ως εξής:

Πίνακας 2: Εβδομαδιαία καταγραφή του προγράμματος στέγασης, 22/08/2017

ΕΙΔΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΘΕΣΕΩΝ
Ξενοδοχεία	4	727
Διαμερίσματα	2.954	15.605
Χώροι φιλοξενίας/μετεγκατάστασης	1	508
Οικογένειες	9	34
Κτίρια	33	2.523
Χώροι για τα ασυνόδευτα παιδιά	-	704
ΣΥΝΟΛΟ	3.001	20.101

Πηγή: UNHCR, 2017α, ίδια επεξεργασία

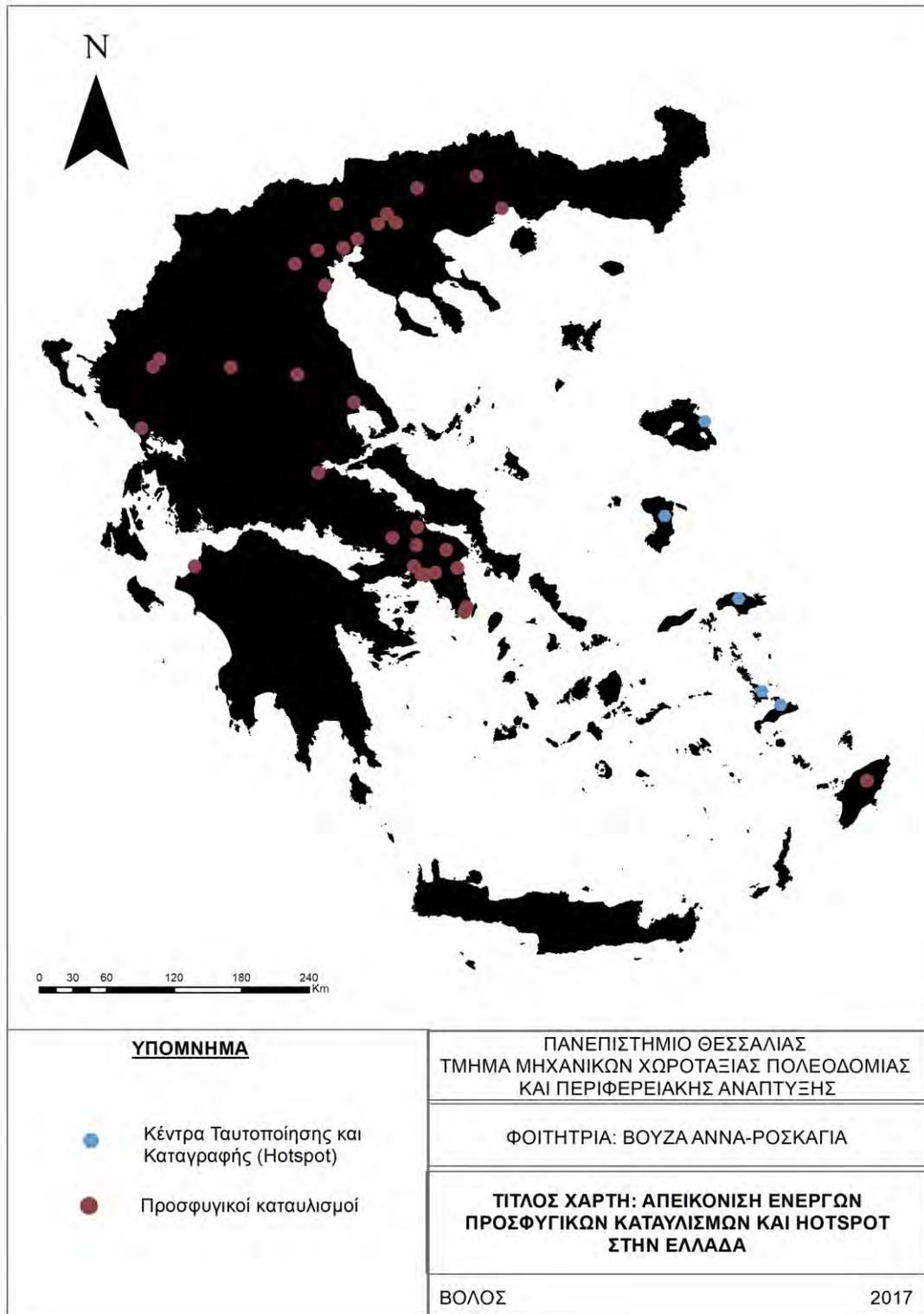
7.2.3. ΟΙ ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα, ο πληθυσμός των καταγεγραμμένων προσφύγων που διαμένουν στην Ελλάδα σύμφωνα τα στατιστικά στοιχεία της Υ.Α. και της Ειδικής Γραμματείας Επικοινωνιακού Σχεδιασμού Μεταναστευτικής και Προσφυγικής Πολιτικής (1/08/2017), ανέρχεται στους 63.110. Από αυτούς οι 16.162 διαμένουν στα νησιά και οι 46.948 στην ηπειρωτική χώρα. Αυτός ο πληθυσμός διαμένει εντός των προσφυγικών καταυλισμών, των εγκαταστάσεων της Υ.Α. και των ΜΚΟ, σε άλλες εγκαταστάσεις του κράτους και εκτός δομών, όπου η συνολική χωρητικότητα όλων αυτών ανέρχεται στις 62.574.

Οι δομές φιλοξενίας που λειτουργούν σήμερα εξαιρουμένων των εγκαταστάσεων της Υ.Α. και άλλων ΜΚΟ, έχουν υπολογιστεί στις 32 συν 5 κέντρα πρώτης υποδοχής στα νησιά και παρουσιάζονται στον παρακάτω χάρτη. Όπως θα παρατηρήσουμε και στους χάρτες οι πλειοψηφία των καταυλισμών συγκεντρώνεται στις Περιφέρειες Αττικής και

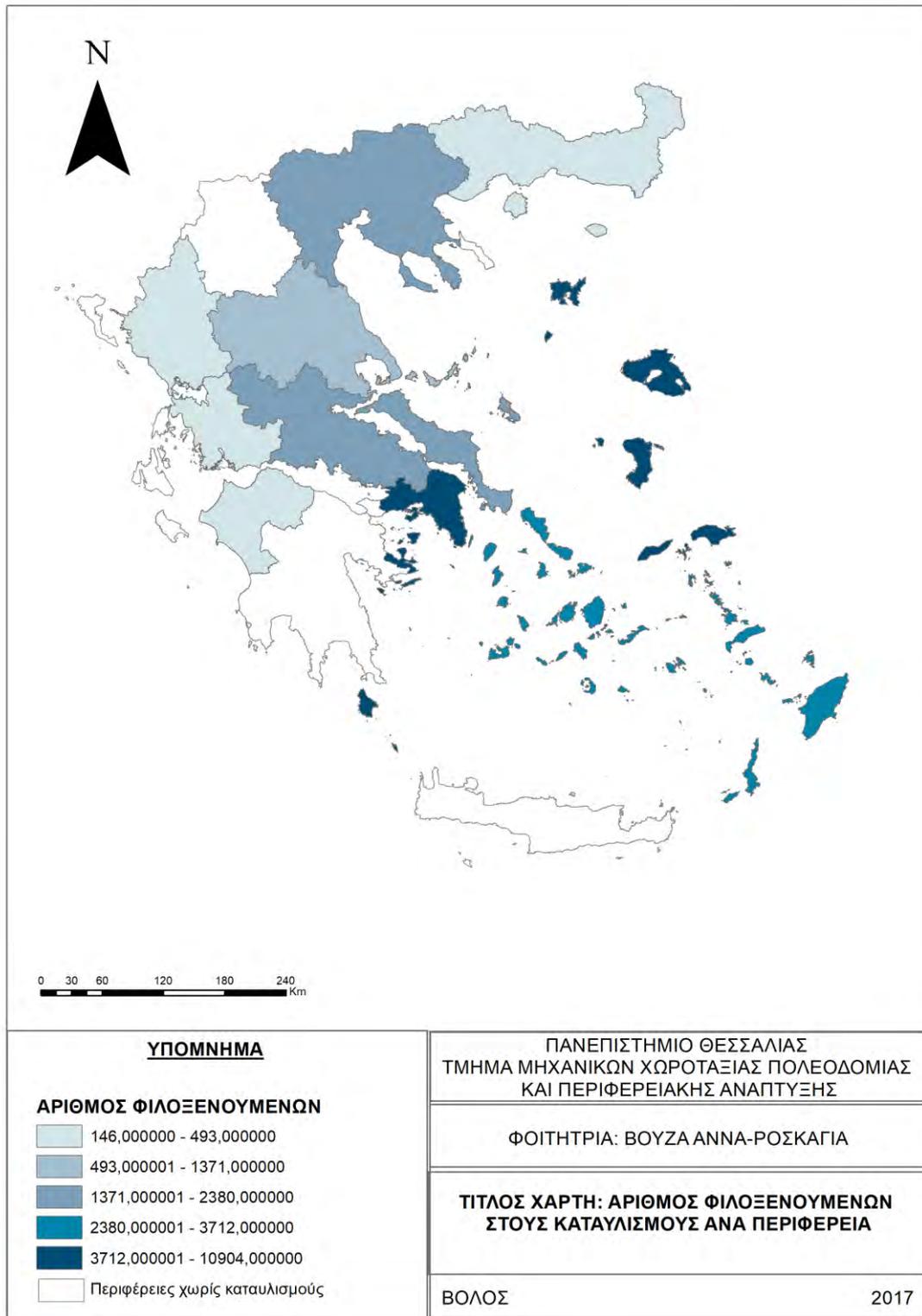
Κεντρικής Μακεδονίας. Οι Περιφέρειες που φιλοξενούν τους περισσότερους πρόσφυγες είναι του Βορείου Αιγαίου με 10.904 και της Αττικής με 7.549. Επιπλέον βάση της καταγραφής του αριθμού των φιλοξενουμένων σε κάθε δομή και της χωρητικότητα της δομής καταλήγουμε ότι τα νησιά εμφανίζουν μεγάλο κορεσμό. Δηλαδή φιλοξενούν πρόσφυγες πολύ περισσότερους από όσους μπορούν. Τον κορεσμό των δομών μπορούμε να τον δούμε καλύτερα στον πίνακα του Παραρτήματος που απεικονίζει όλα τα στοιχεία.

Σχήμα 13: Χάρτης ενεργών προσφυγικών καταυλισμών και Hotspot στην Ελλάδα

Πηγή: Arc Gis, ίδια επεξεργασία

Σχήμα 14: Χάρτης πληθυσμού φιλοξενουμένων στους καταυλισμούς ανά Περιφέρεια

Πηγή: Arc Gis, ίδια επεξεργασία

7.3. ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

Μέσω της ανάλυσης αυτών των παραδειγμάτων θα μπορέσουμε να προσεγγίσουμε το παγκόσμιο φαινόμενο των προσφυγικών καταυλισμών και πως αυτό αποτυπώθηκε στην Ελλάδα για την οποία αποτελεί μια νέα πραγματικότητα.

7.3.1 ΕΛΑΙΩΝΑΣ, ΑΘΗΝΑ

Περιγραφή/γενικά χαρακτηριστικά

Εικόνα 41: η ζωή στο κέντρο του Ελαιώνα

Καθώς η Αθήνα αντιμετώπιζε μεγάλο πρόβλημα μετά την έλευση των προσφύγων λόγω της Συριακής κρίσης, η δημιουργία ενός κέντρου φιλοξενίας ήταν η πιο γρήγορη και άμεση λύση για την στέγαση τους. Έτσι τον Αύγουστο του 2015 δημιουργείται ο καταυλισμός στον Ελαιώνα με σκοπό να στεγάσει τους πρόσφυγες που είχαν κατασκήνωση στο Πεδίο του Άρεως.

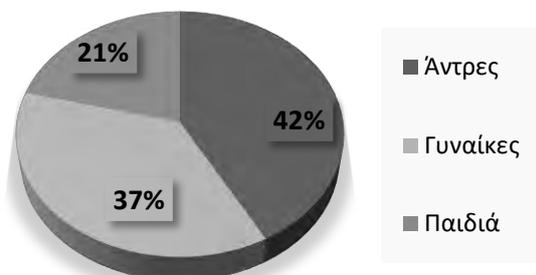
Χαρακτηρίζεται ως ανοιχτό κέντρο προσωρινής φιλοξενίας. Ο όρος ανοιχτός οφείλεται στην ελευθέρια μετακίνηση των ανθρώπων, δηλαδή στην δυνατότητα εισόδου-εξόδου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί στο ωράριο της διέλευσης τους. Στον χώρο υπάρχει 24ωρη αστυνόμευση, ενώ για την είσοδο επισκεπτών χρειάζεται ειδική άδεια. Τέλος, προσωρινός χαρακτηρίζεται γιατί θεωρείται ότι παραχωρεί στέγαση στους πρόσφυγες για πολύ μικρό χρονικό διάστημα έως ότου να μετεγκατασταθούν αλλού (Χαγίου, 2016).

Ο υπολογισμός του πληθυσμού εντός των καταυλισμών είναι αρκετά δύσκολος λόγω των συνεχών διακυμάνσεων που υπάρχουν από τις εισροές και εκροές των προσφύγων. Παρόλα αυτά σύμφωνα με στοιχεία από τις κυβερνητικές αρχές, τον στρατό και την

αστυνομία, υπολογίζεται ότι ο καταυλισμός φιλοξενεί περίπου 2.000 και τα δημογραφικά τους στοιχεία φαίνονται στα παρακάτω διαγράμματα (UNHCR, 2017γ).

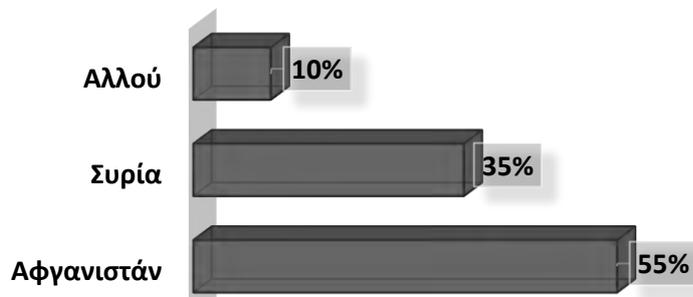
Ελαιώνας I και II

Σχήμα 15: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στον Ελαιώνα I ανά φύλλο

Πηγή: UNHCR 2017γ, ίδια επεξεργασία

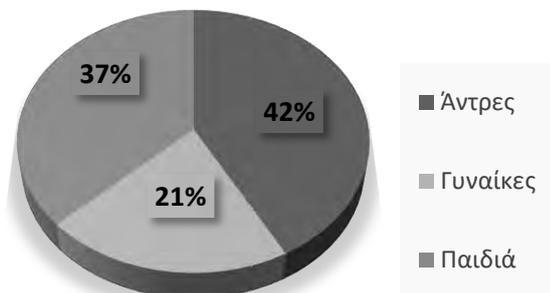
Σχήμα 16: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στον Ελαιώνα I ανά χώρα

Πηγή: UNHCR 2017γ, ίδια επεξεργασία

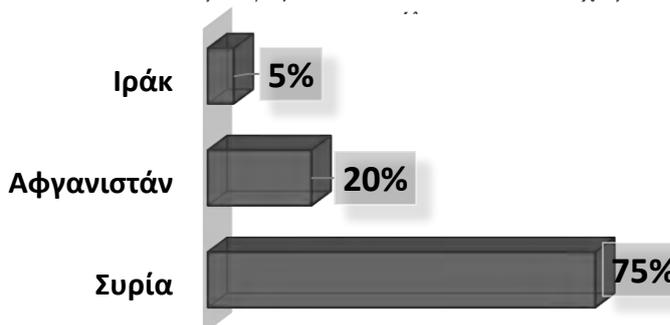
Ελαιώνας III

Σχήμα 18: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στον Ελαιώνα II ανά φύλλο

Πηγή: UNHCR 2017γ, ίδια επεξεργασία

Σχήμα 17: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στον Ελαιώνα II ανά χώρα

Πηγή: UNHCR 2017γ, ίδια επεξεργασία

Ο καταυλισμός βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας εντός ενός εγκαταλελειμμένου εργοταξίου στην βιομηχανική περιοχή, το οποίο άνηκε στον Δήμο και ήταν εύκολο να αξιοποιηθεί. Ο καταυλισμός χάρη του ότι βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της Αθήνας, γειτνιάζει με ΜΜΜ (μετρό, λεωφορείο), που δίνουν την δυνατότητα στους κατοίκους να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και να μπορούν να καλύψουν άμεσα τις ιατροφαρμακευτικές και χρηματικές τους ανάγκες.

Η περιοχή εγκατάστασης αν και κεντρικά της Αθήνας, θεωρείται απομονωμένη καθώς βρίσκεται μακριά από περιοχές κατοικίες αλλά και υποβαθμισμένη, προκαλώντας ένα αίσθημα ανασφάλειας και φόβου στους πρόσφυγες.

Εικόνα 42: Τοποθεσία καταυλισμού Ελαιώνας

Χωρική δομή - υποδομές και ανάπτυξη

Ο καταυλισμός διαμορφώθηκε τμηματικά λόγω επεκτάσεων, σε διάρκεια 2 χρόνων. Το πρώτο τμήμα του καταυλισμού (Ελαιώνας I) που δημιουργήθηκε τον Αύγουστο, καλύπτει έκταση 16 στρεμμάτων, στην οποία υπάρχουν τοποθετημένα containers για την στέγαση 700 περίπου Σύριων προσφύγων. Εξαιτίας όμως της μεγάλης έλευσης των προσφύγων και επομένως την πλήρη κάλυψη των καταλυμάτων, προέκυψε η ανάγκη της επέκτασης του καταυλισμού. Έτσι δημιουργήθηκε το δεύτερο τμήμα του καταυλισμού (Ελαιώνας II) τον Δεκέμβριο, με 8 επιπλέον στρέμματα και αντίστοιχες μονάδες καταλυμάτων και τον φθινόπωρο του 2016 προσαρτήθηκε και το τρίτο τμήμα (Ελαιώνας III), φθάνοντας την συνολική έκταση των 37 στρεμμάτων (Κουτσονικολή & Παλαπάνης, 2017).

Η συνολική χωρητικότητα του καταυλισμού είναι 2.500 θέσεις και εξυπηρετούνται μέσω 300 containers τα οποία τοποθετούνται γραμμικά στον χώρο. Στα τμήματα I και II του καταυλισμού τοποθετούνται τα 206 containers, τα οποία στεγάζουν 1,430 άτομα και στο τμήμα III τοποθετούνται 95, στεγάζοντας 720 άτομα. Μέσα σε κάθε κατάλυμα στεγάζονται μέχρι 2 οικογένειες και η διαμονή των προσφύγων μέσα σε αυτά γίνεται οργανωμένοι σε ομάδες (UNHCR, 2017γ).

Στο τμήμα I ο χώρος διαιρείται σε τρεις τομείς:

- ο Πρώτος τομέας: βρίσκεται κοντά στην είσοδο και τους διοικητικούς χώρους και διαμένουν οι ευπαθείς ομάδες (μονογονεϊκές οικογένειες, άνθρωποι με προβλήματα υγείας κ.α)
- ο Δεύτερος τομέας: διαμένουν οι οικογένειες με παιδιά μέχρι 16 ετών
- ο Τρίτος τομέας: διαμένουν άτομα άνω των 16 ετών

Τα τμήματα II και III διαχωρίζονται σε τομείς ανά εθνικότητα (Χάγιου, 2016).

Οι χώροι υγιεινής καλύπτουν τις ανάγκες των προσφύγων με 315 αποχωρητήρια, 307 ντους και 952 βρύσες (εντός και εκτός των καταλυμάτων). Σε όλο τον καταυλισμό υπάρχει 24ωρη παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης και δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο (WiFi) (UNHCR, 2017β). Οι αρχές διαχείρισης του καταυλισμού διανέμουν βασικά αγαθά στους κατοίκους (φαγητό κλπ) και προσπαθούν μέσα από δράσεις να διαμορφώσουν της συνείδηση της κοινότητας των κατοίκων στο χώρο. Για αυτόν τον λόγο έχουν διαμορφωθεί δύο κοινόχρηστοι χώροι στους οποίους γίνονται διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες, ενώ συχνά οργανώνονται και δράσεις εκπαίδευσης και συλλογικής ενημέρωσης. Επιπλέον, εντός του χώρου έχει διαμορφωθεί και χώρος οδοντιατρείου, ενώ λειτουργεί και ένας παιδότοπος καθώς και μια παιδική χαρά. Τέλος, λειτουργεί νηπιαγωγείο και μια άτυπη μορφή σχολείου εκμάθησης ελληνικών και προετοιμασίες των παιδιών για το δημόσιο σχολείο (Χάγιου, 2016).

Διοίκηση/διαχείριση και στρατηγικές μελλοντικής εξέλιξης

Την οργάνωση και διοίκηση του καταυλισμού έχει αναλάβει η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής του Υπουργείου Εσωτερικών και Εσωτερικής Ανασυγκρότησης. Μαζί με την Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, συμμετέχουν αρκετοί εθελοντές, ανθρωπιστικές οργανώσεις και αρκετές ΜΚΟ:

- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για του Πρόσφυγες
- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ)
- Διακυβερνητική οργάνωση Intergovernmental Consultations on Migration, Asylum and Refugees (IGC)
- Ευρωπαϊκή Υπηρεσία υποστήριξης για το Άσυλο - EASO

Οι παραπάνω οργανώσεις διατηρούν κέντρα εντός του καταυλισμού, ενώ δρουν και άλλες οργανώσεις που είναι υπεύθυνες για τη διοικητική οργάνωση, την σίτιση, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, τις μεταφράσεις κ.α. Οι πρόσφυγες στον Ελαιώνα προσπαθούν να δημιουργήσουν τον δικό τους χώρο, να νιώσουν οικειότητα και να συνυπάρξουν αρμονικά. Έτσι δημιουργούν συλλογικότητες και ομάδες προσπαθώντας να αναλάβουν δράσεις στην λειτουργία και την διαχείριση του καταυλισμού (Χάγιου, 2016).

Ο Ελαιώνας έχει κερδίσει τον τίτλο «πρότυπο δομής φιλοξενίας» λόγω της ομαλής λειτουργίας τους, καθώς έχει καταφέρει να κατευνάσει τις εντάσεις, λόγω της αρχικής πρόβλεψης που είχε για περιβαλλοντικές επιπτώσεις η οποία προστάτευε την περιοχή από περαιτέρω επιβάρυνση και τέλος καθώς τηρεί όλες τους ευρωπαϊκούς κανονισμούς (Κουτσονικολή & Παλαπάνης, 2017).

7.3.2. ΔΙΑΒΑΤΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τα στοιχεία για τον καταυλισμό στα Διαβατά, προέκυψαν εκτός από την βιβλιογραφική έρευνα και μέσω της διεξαγωγής συζητήσεων με εργαζόμενο στον καταυλισμό, που βοήθησε σε μια καλύτερη προσέγγιση της μελέτης.

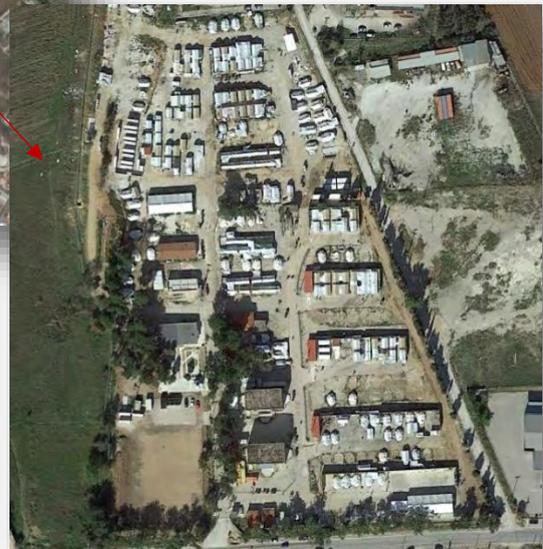
Περιγραφή/γενικά χαρακτηριστικά

Εικόνα 43: Καταυλισμός στα Διαβατά, 2016

Ο προσφυγικός καταυλισμός στα Διαβατά βρίσκεται στο πρώην στρατόπεδο «Αναγνωστοπούλου» στην Θεσσαλονίκη και ξεκίνησε την λειτουργία του στις 24/02/2016. Δημιουργήθηκε με σκοπό την εγκατάσταση προσφύγων που προέρχονται από την ουδέτερη ζώνη της Ειδομένης και οι οποίοι μετά το άνοιγμα των συνόρων θα έφευγαν. Στον πρώτο χρόνο λειτουργίας του φιλοξενούσε περισσότερους από 2.500 πρόσφυγες, αριθμός που ξεπερνούσε την ικανότητα υποδοχής του. Την εσωτερική φύλαξη του χώρου είχε αναλάβει ο στρατός και του χώρου έξω από το στρατόπεδο η αστυνομία. Επιπλέον η Υ.Α. σε συνεργασία και με άλλες οργανώσεις είχαν εγκατασταθεί με δικές τους σκηνές και υποδομές εντός του καταυλισμού, παρέχοντας την απαραίτητη υποστήριξη.

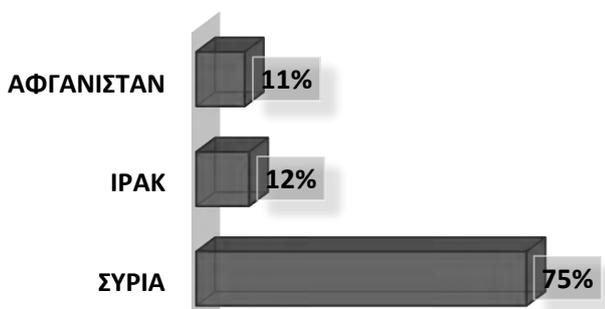
Οι συνθήκες διαμονής στον καταυλισμό ήταν αρκετά δύσκολες και δεν διέφεραν σε πολλά με την ζωή στον καταυλισμό της Ειδομένης. Το 2017 ο καταυλισμός μετατρέπεται σε ένα «Πρότυπο Ευρωπαϊκό καταυλισμό» μετά από πλήρης ανακαίνιση.

Εικόνα 44: Τοποθεσία καταυλισμού Διαβατά

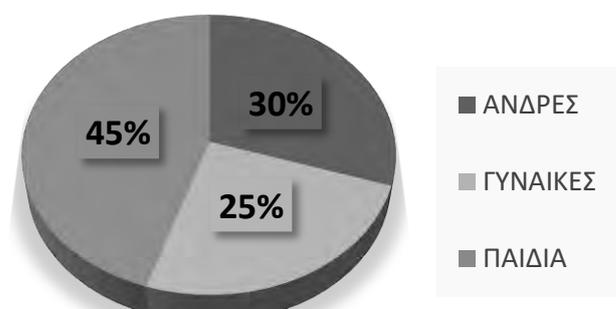
Σήμερα ο προσφυγικός καταυλισμός φιλοξενεί περίπου 370 άτομα με τους περισσότερους να προέρχονται από την Συρία.

Σχήμα 20: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στα Διαβατά ως προς την χώρα προέλευσης

Πηγή: UNHCR. (2017γ), ίδια επεξεργασία

Σχήμα 19: Διάγραμμα Ποσοστού προσφύγων στα Διαβατά ως προς το φύλλο

Πηγή: UNHCR. (2017γ), ίδια επεξεργασία

Χωρική δομή - υποδομές και ανάπτυξη

Εικόνα 45: Η ζωή των προσφύγων στα Διαβατά

Η γερμανική ΜΚΟ – ASB (Arbeiter Samariter Bund) σε συνεργασία με την ARSIS και τη WAHA (Women and Health Alliance International), πραγματοποίησαν πρόγραμμα ανακατασκευής και αναβάθμισης του προσφυγικού καταυλισμού στα Διαβατά, το 2017. Οι καινούργιες μονάδες διαμονής των προσφύγων μετά την ανακαίνιση του καταυλισμού, δεν θυμίζουν με τίποτα τα παλιά προσωρινά container του ενός δωματίου. Πλέον έχουν κατασκευαστεί νέες μονάδες μακροπρόθεσμης στέγασης, με πολλές περισσότερες ανέσεις για τους πρόσφυγες.

Οι μονάδες διαθέτουν δύο ξεχωριστά δωμάτια, μπάνιο, ηλιακό θερμοσίφωνα, κουζίνα με ψυγείο και μικρό φούρνο, σύνδεση WiFi, κλιματισμό και τηλεόραση. Σε κάθε container ο μέγιστος αριθμός φιλοξενίας είναι μέχρι έξι άτομα. Συνολικά υπάρχουν 156 μονάδες, ενώ διατίθενται και δύο μονάδες ειδικά διαμορφωμένες για άτομα με ειδικές ανάγκες. Η συνολική χωρητικότητα του καταυλισμού είναι 2.500 άτομα (ASB, 2017).

Εκτός από την ανακαίνιση των καταφυγίων, το πρόγραμμα είχε και άλλες δύο διαστάσεις που χρηματοδοτούνται από την υποστήριξη έκτακτης ανάγκης της ΕΕ: την παροχή πρωτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης που υλοποιείται από την WAHA και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, νομική βοήθεια και άτυπες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που υλοποιεί η ARSIS. Αρκετές είναι οι δράσεις των ΜΚΟ, οι οποίες είναι χρηματοδοτούμενες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποίες στόχο έχουν την κοινωνικοποίηση και βελτίωση της ποιότητας ζωής των προσφύγων. Επιπλέον, παρέχονται υπηρεσίες υγείας μέσω ενός ιατρείου που λειτουργεί καθημερινά, καθώς και χώροι για ασυνόδευτα παιδιά (WAHA, 2017). Υπάρχει χώρος αποκλειστικά για γυναίκες, ένας βρεφονηπιακός σταθμός, ενώ έχουν προβλεφθεί και μαθήματα ξένων γλωσσών και υπολογιστών. Τέλος, το καθημερινό συσσίτιο που τους παρείχε ο στρατός

αντικαταστάθηκε από ένα ποσό, το οποίο λαμβάνουν οι πρόσφυγες και μπορούν να το διαθέσουν για να ψωνίζουν μόνοι τους από την τοπική αγορά και να μαγειρεύουν.

Εικόνα 46: Ο Καταυλισμός Διαβατά μετά την ανακαίνιση

Οι πρόσφυγες κατανέμονται στις μονάδες ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τους τον πολιτισμό τους, δημιουργώντας έτσι μικρές κοινωνίες. Οργανώνονται μεταξύ τους με αρχηγούς οι οποίοι τους καθοδηγούν ή τους εκπροσωπούν. Η δομή είναι ανοιχτή με την έννοια ότι υπάρχει ελευθερία στην κίνηση των ατόμων εντός και εκτός του καταυλισμού και ελέγχεται όλο το 24ωρο από την αστυνομία, προκειμένου να επιτευχθεί η ασφάλεια.

Διοίκηση/διαχείριση και στρατηγικές μελλοντικής εξέλιξης

Υπεύθυνος για την διαχείριση του καταυλισμού έχει οριστεί από το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, ενώ εντός του καταυλισμού δραστηριοποιούνται και άλλες ΜΚΟ οι οποίες είναι ARSIS, WAHA, ASB και οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

8.1. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί αποτελούν την απάντηση στον ανθρώπινο εκτοπισμό. Οι αναγκαστικές μετακινήσεις των ανθρώπων δεν είναι κάτι καινούργιο, τα τελευταία χρόνια όμως συμβαίνουν με μεγαλύτερη ταχύτητα από ποτέ, λόγω των συνεχόμενων πολιτικών, οικονομικών, θρησκευτικών και περιβαλλοντικών συγκρούσεων. Σύμφωνα με τις παγκόσμιες τάσεις της προσφυγικής κρίσης και τις συνεχιζόμενες συγκρούσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, γίνεται σαφές ότι οι πρόσφυγες θα αποτελέσουν έναν νέο παγκόσμιο πληθυσμό και οι προσφυγικοί καταυλισμοί μια νέα χωρική δομή. Οι καταυλισμοί είναι μια γρήγορη και άμεση απάντηση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, που όπως έχει δείξει η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών οι καταστάσεις των προσφύγων διαρκούν πολύ περισσότερο από την προσωρινή αρχική ιδέα τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις όπως είδαμε και από την μελέτη παραδειγμάτων, οι καταυλισμοί μπορούν πολύ γρήγορα να μετατραπούν σε μια μορφή άτυπης πόλης, ενώ για αρκετούς ειδικούς μπορεί να «γίνουν οι πόλεις του αύριο». Οι καλύτερες από αυτές έχουν αρχίσει να δημιουργούν αστικές πτυχές και διαθέτουν κατάλληλες και επαρκείς υποδομές, σύνδεση με τους γύρω πληθυσμούς και μια ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας. Λόγω αυτών των θετικών στοιχείων οι πρόσφυγες μέσα σε αυτούς, μπορούν να απολαμβάνουν κάποιον βαθμό ελευθερίας και κίνησης πέρα από τα όρια του καταυλισμού, καθώς και καλλίτερες συνθήκες διαβίωσης. Δυστυχώς όμως αυτές οι θετικές συνθήκες αποτελούν την εξαίρεση και όχι τον κανόνα στο σύνολο των προσφυγικών καταυλισμών.

Οι καταυλισμοί κατασκευάστηκαν για να παρέχουν στους πρόσφυγες τις βασικές και άμεσες ανάγκες, όπως φαγητό, στέγαση, νερό, υγειονομική περίθαλψη, φροντίδα και προστασία, αλλά παράλληλα αποτελούν και έναν χώρο διαχωρισμού, ανισότητας και κοινωνικής απομόνωσης των προσφύγων. Η έννοια προσφυγικός καταυλισμός συνοδεύεται αυτόματα από μια εικόνα ενός απομονωμένου χώρου, με κοινόχρηστους χώρους υγιεινής και σίτισης, ανεπαρκείς υποδομές και υπηρεσίες, χαμηλής ποιότητας συνθήκες υγιεινής, εξαρτημένους ανθρώπους χωρίς αυτοπεποίθηση και αυτάρκεια,

προσπαθώντας να ανταπεξέλθουν στις δύσκολες συνθήκες και να κάνουν ότι είναι δυνατόν για να βελτιώσουν την κατάσταση τους.

«Οι καταυλισμοί παρουσιάζονται συνήθως ως χώροι εξαίρεσης, που βρίσκονται έξω από την σφαίρα της κανονικής εμπειρίας, αυτοί που ζουν σε καταυλισμούς παθολογούνται με παρόμοιο τρόπο, δεν αναγνωρίζονται πλέον ως άτομα, αλλά ως ένα συλλογικός «πρόσφυγας»

(McConnacgie,2014)

Τα βασικά συμπεράσματα, που εξάγονται μέσα από την έρευνα των προσφυγικών καταυλισμών είναι τα εξής:

- Ο προσφυγικός καταυλισμός αν και δεν αποτελεί βιώσιμη λύση σύμφωνα με τις ανθρωπιστικές οργανώσεις, κυριαρχεί στο χώρο γιατί αποτελεί για τις κυβερνήσεις μια άμεση και γρήγορη λύση από υλικοτεχνικής άποψης στην παροχή βοήθειας, υπηρεσιών και υποστήριξης στους πρόσφυγες.
- Η πραγματικότητα έχει δείξει ότι οι προσφυγικοί καταυλισμοί δεν αποτελούν μια βραχυπρόθεσμη λύση βοήθειας, αλλά επεκτείνονται και μετατρέπονται σε μια παρατεταμένη κατάσταση, χωρίς προσδιορισμένη διάρκεια.
- Μπορούν γρήγορα να μετατραπούν σε μια άτυπη μορφή πόλης, δημιουργώντας αστικές πτυχές στο εσωτερικό τους.
- Οι προσφυγικοί καταυλισμοί αποτελούν ένα «παράδοξο» φαινόμενο. Ένα φαινόμενο που κατασκευάζεται με στόχο την ανθρωπιστική βοήθεια και παράλληλα καθιερώνει τους διαχωρισμούς, ενισχύει τον αποκλεισμό και την απομόνωση. Αποτελεί τον χώρο του διαφορετικού και μη κανονικού, τον χώρο επιβολής της εξουσίας και του ελέγχου.
- Δεν υπάρχει καθολική λύση για την κατασκευή ενός βέλτιστου προσφυγικού καταυλισμού. Κάθε καταυλισμός είναι μοναδικός γιατί κάθε κατάσταση των προσφύγων είναι μοναδική. Η διεξαγωγή και εφαρμογή της έρευνας για την κατασκευή των προσφυγικών καταυλισμών είναι μια περίπλοκη διαδικασία.

Οι σημερινές παγκόσμιες τάσεις δεν αφήνουν περιθώρια σκέψης ενός πιο αισιόδοξου μέλλοντος, χωρίς εκτοπισμένους ανθρώπους εγκλωβισμένους σε προσφυγικούς καταυλισμούς. Οι βιώσιμες λύσεις της Υ.Α. είναι ο πρωταρχικός στόχος για τους πρόσφυγες, ωστόσο η ιδέα των προσφυγικών καταυλισμών υποστηρίζεται αρκετά ως μια λύση στην άμεση αντιμετώπιση του προβλήματος. Παρόλα αυτά, η τέταρτη λύση

αντιμετώπισης του προσφυγικού προβλήματος, δεν χρειάζεται να αποτελεί μια κατάσταση χρόνιας αδράνειας και χαμένης ζωής, ενώ οι άνθρωποι εγκλωβίζονται μέσα σε αυτούς. Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου, προληπτικού και πιο ανθρωπολογικού σχεδιασμού καταυλισμών είναι αυτό που θα αποτελέσει ευκαιρία για τους πρόσφυγες, πέρα από τον να λάβουν τις βασικές τους ανάγκες, να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς το φαινόμενο αποτελεί μια τελείως καινούργια μορφή στον χώρο, σαφώς τα αποτελέσματα του δεν έχουν γίνει πλήρως ορατά και ούτε στον βαθμό που υπάρχουν σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό όμως που πρέπει να κατανοήσει κανείς από όλη την μελέτη του φαινομένου, είναι ότι η εξέλιξη τέτοιων καταστάσεων μπορεί να έχει τεράστιες χωρικές και κοινωνικές επιδράσεις και μπορεί να αποτελέσει ένα χρόνια χωρικό φαινόμενο αν δεν ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα. Η Ελλάδα πρέπει να διδαχθεί από τις παγκόσμιες τάσεις και να μπορέσει να βελτιώσει όσον τον δυνατόν περισσότερο την οργάνωση και τον σχεδιασμό των καταυλισμών της.

8.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου δεν είναι να διατυπώσει μια ακόμα πρόταση κατασκευής ενός πρότυπου τυποποιημένου καταυλισμού αλλά να παρουσιάσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα οργάνωσης και διαχείρισης του καταυλισμού καθώς και κάποιες προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και ελλείψεων που παρουσιάζονται στον προσφυγικό καταυλισμό. Το παρόν κεφάλαιο δεν υποστηρίζει ως βέλτιστη λύση την εγκατάσταση προσφύγων σε καταυλισμούς αλλά ως μια υπάρχουσα αναγκαία κατάσταση στον χώρο και επομένως κρίνεται απαραίτητος ο επαναπροσδιορισμός του σχεδιασμού του.

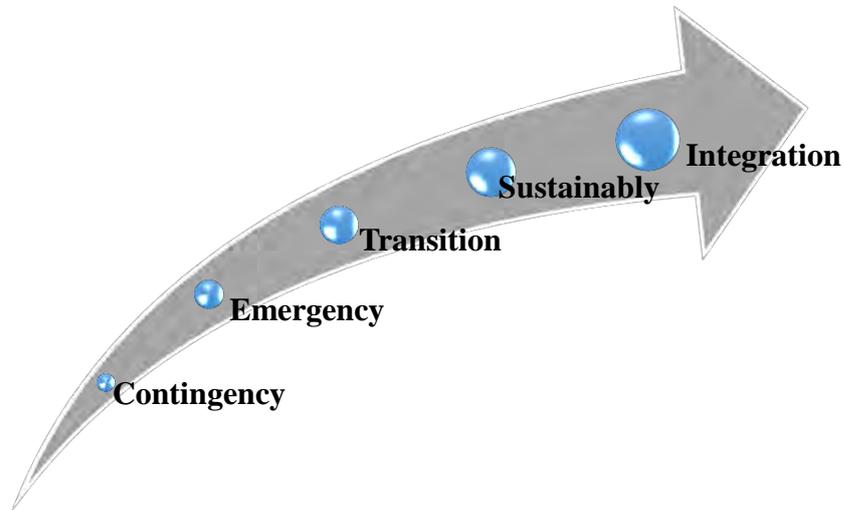
Η γενική σύσταση της πρότασης είναι ότι οι καταυλισμοί προσφύγων πρέπει να μειώσουν τις χωρικές, κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις που προκαλούνται τόσο στους ίδιους τους πρόσφυγες όσο και στην κοινότητα υποδοχής, ενσωματώνοντας στον σχεδιασμό τους μια πιο ανθρωπιστική προσέγγιση και τις αρχές της βιωσιμότητας. Οι καταυλισμοί δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως απομονωμένοι χώροι, αλλά θα πρέπει να σχεδιαστούν με την ιδέα ενός προγράμματος ανάπτυξης που θα μπορέσει να ωφελήσει τόσο τους ίδιους τους πρόσφυγες όσο και τις κοινότητες

υποδοχής. Σύμφωνα με την παγκόσμια στρατηγική της Υ.Α. για τον οικισμό και το καταφύγιο 2014-2018, οι στόχοι στους οποίους θα πρέπει να αποσκοπεί ένα σχέδιο καταυλισμού είναι οι εξής (Global Strategy For Settlement And Shelter 2014-2018):

- ✓ Ο πρώτος στόχος της στρατηγικής είναι η δημιουργία ενός προσφυγικού καταυλισμού που θα μπορεί να προσφέρει στους πρόσφυγες πρόσβαση σε έναν αξιοπρεπή και ασφαλή χώρο, ο οποίος βελτιώνει την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ποιότητα ζωής.
- ✓ Δεύτερος στόχος είναι να δημιουργήσει σχέσεις μεταξύ των προσφύγων και των κοινοτήτων υποδοχής, ενισχύοντας ταυτόχρονα την αίσθηση του τόπου και της οικειοποίησης του χώρου των εκτοπισμένων προσφύγων.

Η εταιρεία Ennead Lab σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο του Stanford και την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες ανέπτυξε ένα νέο project για τον σχεδιασμό των προσφυγικών καταυλισμών (Master Planning Toolkit) που λαμβάνει ως γνώμονα τις βιώσιμες λύσεις και τις ορθολογικές στρατηγικές. Το παρόν πλαίσιο σχεδιασμού περιλαμβάνει πλήρως την προσέγγιση ενός ορθολογικού και βιώσιμου σχεδιασμού των καταυλισμών, προσεγγίζοντας τον καταυλισμό ως κοινότητα με την παράλληλη δημιουργία ανάπτυξης μιας σχέσης μεταξύ της κοινότητας υποδοχής όπου και οι δύο θα μπορούν να επωφεληθούν. Το πλαίσιο του σχεδιασμού περιλαμβάνει 5 φάσεις σχεδιασμού: Contingency (το ενδεχόμενο), Emergency (την έκτακτη ανάγκη), Transition (την μεταβατική περίοδο), Sustainably (την αειφόρο ανάπτυξη) και Integration (την ένταξη).

Σχήμα 21: Διαδικασία σχεδιασμού καταυλισμού σύμφωνα με την Ennead Lab

Πηγή: Ennead Lab, Ιδία επεξεργασία

- Contingency phase: είναι η φάση στην οποία οι προγραμματιστές καταυλισμών, οι σχεδιαστές και οι εργαζόμενοι προσπαθούν να κατανοήσουν το πλαίσιο στο οποίο οικοδομούν. Αυτό περιλαμβάνει την επιλογή της τοποθεσίας, διεξάγοντας περιφερειακή πολιτιστική έρευνα, κατανοώντας τις τοπικές πολιτιστικές πτυχές και διερευνώντας τρόπους προγραμματισμού του καταυλισμού.
- Emergency phase: είναι η φάση επιλογής της πιο κατάλληλης διάταξης του καταυλισμού λόγω τοπογραφίας. Επίσης η φάση αυτή περιλαμβάνει τα προγράμματα και τις υποδομές που μπορούν να μοιραστούν μεταξύ των κοινοτήτων υποδοχής και των προσφύγων.
- Transition, Sustainably phase: οι δύο επόμενες φάσεις συνεχίζουν την εργασία των δύο πρώτων φάσεων, συμπεριλαμβανομένου του καθορισμού της ικανότητας απορρόφησης και του προγραμματισμού για την ανάπτυξη ενώ προσθέτει και δύο νέα έργα. Το ένα είναι η επαλήθευση του αντίκτυπου στην οικονομία και το περιβάλλον της περιφέρειας υποδοχής και το δεύτερο προσδιορίζει νέα προγράμματα και εγκαταστάσεις που μπορούν να υλοποιηθούν προς όφελος τόσο της κοινότητας υποδοχής όσο και των προσφύγων.
- Integration phase: η τελευταία φάση είναι η ολοκλήρωση, η οποία διερευνά τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να προσαρμοστεί και να

επαναχρησιμοποιηθεί ένας καταυλισμός προσφύγων μετά την αποχώρηση του προσφυγικού πληθυσμού. Εξετάζει πως οι εγκαταστάσεις, οι υποδομές και τα προγράμματα μπορούν να επαναπροσανατολιστούν προκειμένου να ωφελήσουν τις τοπικές κοινότητες.

Η τελευταία φάση του σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα καθώς μέχρι πρότινος κανένας δεν είχε κάνει λόγο για το τι γίνεται με τους καταυλισμούς μετά την εγκατάλειψη τους.

Κατά την φάση σχεδιασμού του καταυλισμού θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας κάποια βασικά σημεία, που αναλύθηκαν και ως προβλήματα στην εργασία:

- ✓ Το πρώτο πράγμα που πρέπει να κατανοήσουμε κατά τον σχεδιασμό των καταυλισμών είναι ότι οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί μεταξύ τους και χαρακτηρίζονται από τον δικό τους πολιτισμό, την κληρονομιά και τα χωρικά πρότυπα τους. Ευθύνη των σχεδιαστών, επομένως είναι να δώσουν προσοχή στην ψυχολογική πτυχή του σχεδιασμού των προσφυγικών καταυλισμών εκτός από την φυσική όψη.
- ✓ Δεύτερον, λόγω ότι η προβλεπόμενη διάρκεια ζωής ενός καταυλισμού δεν μπορεί να προσδιοριστεί με πλήρη σαφήνεια, ως εκ τούτου ο σχεδιασμός πρέπει να λάβει έναν αόριστο χρονικό χαρακτήρα και ο καταυλισμός πρέπει να οργανωθεί αναλόγως.
- ✓ Τρίτον, οι πρόσφυγες έχουν την ανάγκη να αισθάνονται συνδεδεμένοι με άλλους ανθρώπους. Συχνά όμως οι συνθήκες εντός του καταυλισμού οδηγούν στην απομόνωση των προσφύγων. Ο σχεδιασμός του καταυλισμού πρέπει να διευκολύνει τις κοινωνικές συνδέσεις και να ενθαρρύνει τους ανθρώπους να αναλάβουν την κυριότητα του περιβάλλοντος τους.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο σχεδιασμός του καταυλισμού θα πρέπει να λάβει έναν χαρακτήρα από κάτω προς τα πάνω (bottom-up) αντί για μια προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω (top-down). Αυτός ο τύπος σχεδιασμού βασίζεται στην αναγνώριση ότι οι ίδιοι οι πρόσφυγες έχουν δεξιότητες, φιλοδοξίες και είναι συχνά επιχειρηματίες. Μέσω αυτού του σχεδίου δίνεται η δυνατότητα στους ίδιους τους πρόσφυγες να μπορούν να συμμετέχουν στην οργάνωση του χώρου τους, να επιλύουν μόνοι τους τα προβλήματα και γενικότερα να έχουν μια

ελεύθερη κινητοποίηση σε πολλά θέματα εντός του καταυλισμού. Μέσω της δημιουργίας αυτό-οργανωτικών δομών, οι οποίες θα εξασφαλίζουν την αυτάρκεια των ατόμων, θα δίνεται η δυνατότητα στους πρόσφυγες να αναλάβουν ευθύνες, να αναπτύξουν νέες δεξιότητες και τεχνογνωσία. Με αυτόν τον τρόπο, οι πρόσφυγες θα μπορούν να είναι καλύτερα προετοιμασμένοι για να εγκαταλείψουν τους καταυλισμούς και να επιστρέψουν στους τόπους καταγωγής τους, αν είναι αυτό δυνατόν ή να μετεγκατασταθούν κάπου άλλου. Επιπλέον, οι πρόσφυγες θα απαλλαχθούν από την εξάρτηση της ανθρωπιστικής βοήθειας, το οποίο θα να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των προσφύγων και θα μπορεί να γίνει πιο εύκολη η κοινωνικοποίηση και η ένταξη τους στον τοπικό πληθυσμό.

Κάποιες ενδεικτικές δράσεις που μπορούν να βοηθήσουν σε αυτήν την προσέγγιση είναι:

- Δημιουργία όσων το δυνατόν μικρότερων χώρων φιλοξενίας και ενταγμένων στον αστικό ιστό. Ιδιαίτερη εμφάνιση να δοθεί στην έννοια της «γειτονιάς» και πως αυτήν μπορεί να λειτουργήσει ως πόλος ενσωμάτωσης με την τοπική κοινωνία.
- Συμμετοχή των προσφύγων στην διαδικασία σχεδιασμού του καταυλισμού, μέσω των δικών τους πολιτισμικών στοιχείων και μεθόδων, δίνοντας την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν τα δικά τους πλεονεκτήματα και ταλέντα.
- Σχεδιασμός του καταυλισμού ειδικός για κάθε τόπο και πολιτισμό. Χρήση αρχιτεκτονικών στοιχείων και χαρακτηριστικών που είναι γνωστά στους πρόσφυγες. Αυτό θα βοηθήσει στο να νιώσουν οικεία με το περιβάλλον τους και να εξασφαλίσουν την άνεση κατά την διάρκεια παραμονής τους.
- Μετατροπή του καταυλισμού σε δομές όπου οι κάτοικοι θα μπορούν να είναι αυτάρκεις και να δημιουργούν τις δικές τους υποδομές και το δικό τους τοπικό εμπόριο. Ένα παράδειγμα που μπορεί να ενισχύσει αυτήν την κατάσταση είναι εισαγωγή ενός βιώσιμου γεωργικού συστήματος στο εσωτερικό της δομής. Ο οικισμός θα είναι σε θέση να υποστηρίξει ένα μεγάλο μέρος των γεωργικών του απαιτήσεων για την παροχή υγιεινής διατροφής. Με αυτόν τον τρόπο η δομή δημιουργεί ένα σύστημα αυτοδυναμίας και οικονομίας.
- Δημιουργία σχολείων και κέντρων υγείας, αγοράς (για εσωτερική εμπορία), κέντρων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, κοινόχρηστων χώρων ψυχαγωγίας.

Όσον αφορά την Ελλάδα, δεν θα προβούμε σε αναλυτικότερες προτάσεις καθώς η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν στο μεγαλύτερο τμήμα της βιβλιογραφική και αφορούσε ένα πολύ μικρό τμήμα του φαινομένου. Σαφώς όλες οι παραπάνω προτάσεις ισχύουν και για την περίπτωση της Ελλάδας, αλλά κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα για τις δυναμικές και προοπτικές που μπορεί να έχει το συγκεκριμένο φαινόμενο στον ελλαδικό χώρο.

Τέλος, μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας, διαπιστώθηκε ότι θα μπορούσε να διατυπωθεί μια πρόταση μελλοντικής έρευνας στο θέμα των προσφυγικών καταυλισμών. Οι καταυλισμοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πρότυπα εγκαταστάσεων μελλοντικών βιώσιμων πόλεων. Πόλεις σχεδιασμένες από το μηδέν, που βρίσκονται σε επιλεγμένες περιοχές, δίνοντας ευκαιρίες για την χρήση βιώσιμων και αιφόρων τεχνικών που θα βοηθήσουν σε έναν καλύτερο στρατηγικό περιβαλλοντικό σχεδιασμό.

ΑΝΤΙ-ΕΠΙΛΟΓΟΥ

«Οι προσφυγικοί καταυλισμοί είναι οι πόλεις του αύριο»

Kleinsmidt.K.

Η νέα πραγματικότητα των καταστάσεων σε συνδυασμό με την ιστορία του παρελθόντος, προετοιμάζουν το έδαφος για μια νέα κοινωνική και πολεοδομική παράμετρο στις διαδικασίες που αφορούν την πόλη. Η κλίμακα και οι διαστάσεις που μπορεί να λάβει, όπως μας έχουν διδάξει και τα παραδείγματα του παρελθόντος, είναι ανεξέλεγκτη. Για αυτό λοιπόν και για όλα όσα αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, κρίνεται απαραίτητος και αναγκαίος ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας του «προσφυγικού καταυλισμού» και του σχεδιασμού του, προκειμένου να υπάρξουν οι βέλτιστες δυνατές λύσεις.

Ως πολεοδόμοι και πάνω από όλα ως άνθρωποι, πρέπει να σκεφτούμε τον καταυλισμό ως ανθρώπινο οικισμό και όχι ως δομή όπου οι άνθρωποι τοποθετούνται σε σπίτια χωρίς καμία σχέση με την κοινότητα τους. Είναι αναγκαίο λοιπόν να επαναπροσδιοριστούν οι καταυλισμοί από χώρους απομόνωσης και περιθωρίου σε διαδραστικές ροές επικοινωνίας και αλληλεγγύης με την κοινωνία υποδοχής. Οι πρόσφυγες θα πρέπει να σταματήσουν να αποτελούν αντικείμενα διαχείρισης, στατιστικής καταγραφής, φροντίδας και περιφρόνησης και να αποτελέσουν υποκείμενα δικαιωμάτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 3: Συνοπτική κατάσταση διαμονής προσφύγων 1/08/2017

ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΩΝ	ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΕΝΑΠΟΜΕΙΝΟΥΣΑ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ			
Ελευσίνα	261	346	85
Ελαιώνας	2038	2500	462
Λαύριο (κατασκήνωση Αγροτικής Τράπεζας)	270	400	130
Λαύριο (δομή φιλοξενίας για αιτούντες άσυλο)	373	600	227
Μαλακάσα	700	1500	800
Σχιστό	715	2000	1285
Σκαραμαγκάς	3101	3200	99
Ραφήνα	91	120	29
ΣΥΝΟΛΟ	7549	10666	3117
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ			
Θερμοπύλες	360	500	140
Θήβα	356	750	394
Οινόφυτα (Βοιωτία)	600	600	
Ριτσώνα	712	1000	288
ΣΥΝΟΛΟ	2028	2850	822
ΘΕΣΣΑΛΙΑ			
Κουτσέχερο (Λάρισα)	1096	1500	404
Βόλος	109	200	91
Τρίκαλα	166	360	194
ΣΥΝΟΛΟ	1371	2060	689
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ			
Αλεξανδρεία	274	1200	926
Διαβατά (στρατόπεδο Αναγνωστοπούλου)	372	2500	2128
Δερβένι - Alexil (Θεσσαλονίκη)	188	850	662
Λαγκαδίκια	157	650	493
Sinatex - Καβαλάρι	114	500	386
Νέα Καβάλα - Πολύκαστρο	418	4200	3782
Πιερία - Κτήμα Ηρακλής	14	200	186
Softex - Κορδελιό	296	1900	1604
Βέροια	204	400	196
Σέρρες	343	600	257
ΣΥΝΟΛΟ	2380	13000	10620
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ			
Καβάλα	345	270	-75
Δράμα	148	550	402
ΣΥΝΟΛΟ	493	820	327
ΗΠΕΙΡΟΣ			
Δολιανά (Ιωάννινα)	66	400	334
Φιλιτιάδα (Πρέβεζα)	165	700	535

Κόνιτσα	83	200	117
ΣΥΝΟΛΟ	314	1300	986
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ			
Ανδραβίδας	146	300	154
ΣΥΝΟΛΟ	146	300	154
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			
Σάμος	2562	850	-1712
Λέσβος	4843	3500	-1343
Χίος	3499	1100	-2399
ΣΥΝΟΛΟ	10904	5450	-5454
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			
Κως	2902	1000	-1902
Λέρος	810	1000	190
Ρόδος	642		
ΣΥΝΟΛΟ	4354	2000	-1712
ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ UNHCR ΚΑΙ ΜΚΟ			
Διαμερίσματα	9039		
Ξενοδοχεία	2125		
Οικογένειες	21		
Χώροι για ασυνόδευτα παιδιά	415		
Αγία Ελένη - Ιωάννινα	234	508	274
Οργανισμός Πολιτικής Κοινωνίας	8672	2800	-5872
ΣΥΝΟΛΟ UNHCR ΚΑΙ ΜΚΟ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΧΩΡΑ	20506	17192	-3314
ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ UNHCR ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ	904	1235	331
ΣΥΝΟΛΟ UNHCR ΚΑΙ ΜΚΟ	21410	21227	-183
ΆΛΛΕΣ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ	3911	2901	-1010
ΕΚΤΟΣ ΔΟΜΩΝ	8250		
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	63110	62574	-536
ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΔΟΜΕΣ - ΣΕ ΑΝΑΜΟΝΗ			
Χέρσο - Κατασκήνωση Μαζαράκη		4000	
Πιερία - Πέτρα Ολύμπου		1400	
Σίνδος - Κτίριο Καραμανλή		600	
Βαγιοχώρι - Θεσσαλονίκη		631	
Καλοχώρι - Θεσσαλονίκη		500	
Βασιλικά - Αγρόκτημα Κορδογιάννης		1500	
Κατσικάς - Ιωάννινα		1500	
Τσεπέλεβο - Ιωάννινα		200	
Γιαννιτσά		900	
Κυψελοχώρι - Λάρισα		600	
Ωραιόκαστρο - Θεσσαλονίκη		1500	
Σίνδος - Frakapor		600	
ΣΥΝΟΛΟ		13931	
ΤΕΛΙΚΟ	63110	76505	

Πηγή: Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (Αύγουστος, 2017), Ίδια επεξεργασία

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Γερασιμάτος, Α.Γ. (2016). «Καταυλισμοί προσφύγων. Βασικές αρχές δημιουργίας-οργάνωσης-λειτουργίας». Πάτρα, 20.3.2016. Πρώτη Έκδοση.
- Γραφείο του Υπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, (2009). «Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων, σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων». ΣΤ' Έκδοση, Αθήνα.
- Ιταλό Καλβίνο. (2004). «Οι αόρατες πόλεις». Αθήνα. Εκδόσεις Καστανιώτη - Εικοστός αιώνας.
- Κουτσονικολή, Ε. & Παλαπάνης, Ε-Σ. (2017). «Προσφυγική εγκατάσταση. Από το “προσωρινό” στο “μόνιμο”». Διάλεξη 9^ο εξαμήνου. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Αθήνα.
- Μαντέ, Ε. & Φίλιππας, Σ. (2012). «Υποδομές προσαρμογής. Συγκεντρώσεις πληθυσμών γύρω από το νερό.» Διπλωματική Εργασία.
- Μιχαήλ, Β. (2004). «Η προστασία των προσφύγων, Η πορεία προς την Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασύλου, Συγκριτική μελέτη των εθνικών συστημάτων ασύλου της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ελλάδας». Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Γενικής Διοίκησης. Αθήνα.
- Σταυρίδης, Σ. (1998). «Οι χώροι της ουτοπίας και η ετεροτοπία: Στο κατώφλι της σχέσης με το διαφορετικό». Περιοδικό Ουτοπία, Τεύχος 31: 51-66.
- Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2012). «Οι πρόσφυγες του κόσμου, Σε αναζήτηση αλληλεγγύης». Σύνοψη. Διαθέσιμο στο http://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/General/publications/OI_PROSFYGES_TOY_KOSMOY.pdf
- Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2005). «Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία, Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας». 1^ο Ελληνική έκδοση, Αθήνα, 2006.
- Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2001). «Οι πρόσφυγες του κόσμου 2000, Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης» Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χάγιου, Κ. (2016). «Κέντρο υποδοχής προσφύγων Ελαιώνα σε μετάβαση/διερευνώντας τις πολλαπλές αφηγήσεις των χώρων διαμονής προσφύγων και μεταναστών.» Διπλωματική Εργασία. . Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός Χώρου/Κατεύθυνση Β: Πολεοδομία-Χωροταξία. Αθήνα.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agamben, G. (1998). «*Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*». Stanford, University Press.
- Agier, M. (2002). «*Between War and City : Towards an Urban Anthropology of Refugee Camps*». *Ethnography* 3, 317-341.
- Agier, M. (2011). «*Managing the Undesirables :Refugee Camps and Humanitarian Government*». Μετάφραση D. Ferbach. Polity, Cambridge.

- Auge, M. (1992). «*Non-Places Introduction to an Anthropology of Supermodernity*». Μετάφραση John Howe. Verso: London, New York.
- Crbac, P. (2013). «*Civitas, polis and urbs- Reimagining the refugee camp as the city*». Refugee Studies Centre Oxford Department of International Development, University of Oxford.
- Cuny, F. (1997). «*Refugee camps and camp planning: The state of the art*». Disaster, Vol.1, No. 2 : 125-143. Interect.
- Darling, J. (2017). «*Forced migration and the city: Irregularity, informality and the politics of presence*». University of Manchester, UK. Progress in Human Geography, 2017, Vol.41(2) 178-198.
- Harrell-Bond, B.E. (1986). «*Imposing Aid. Emergency Assistance to Refugee*». Oxford University Press. New York.
- Hailey, C. (2009). «*Camps-Guide to 21 st-Century Space*». Cambridge MA: MIT Press.
- Herz, M. (2008). «*Refugee Camps or Ideal Cities in Dust and Dirt*». Urban Transformation, Ruby Press.
- Huynh, A. (2015). «*Emergency Urbanism. Designing refugee camps in Jordan*». College of Built Environments. University of Washington. Seattle.
- Kennedy, J. (2008). «*Structure for the Displaced: Service and Identity in Refugee Settlements*». Katholieke Universiteit Leuven, England.
- Kennedy, J. (2005). «*Challenging camp design guidelines*». Pp 46-47.
- Ledwith, A. (2014). «*Zaatari: The Instant City*». An Affordable Housing Institute Publication. Boston.
- Leon, E. & Kelman, I. & Kennedy, J. & Ashmore, J. (2010). «*Capacity building lessons from a decade of transitional settlement and shelter*». International Journal of Strategic Property Management 13, 247-265.
- Malkki, Liisa (1995) «*Refugees and Exile: From “Refugee Studies” to the National Order of Things*». Annual Review of Anthropology 24: 495–523.
- Milner, J. & Loescher G. (2011). «*Responding to protracted refugee situations, Lessons from decade of discussion*». Oxford Department of International Development. University of Oxford.
- Ramadan, A. (2012). «*Spatialising the refugee camp*». Transactions of the institute of British Geographers: 65-77.
- Slater, J. (2014). «*Urban Systems of the Refugee Camp*». Architecture Thesis Prep. Syracuse University SURFACE. Paper 272.
- The Sphere Project. (2011). «*Humanitarian Chapter and Minimum Standards in Humanitarian Response*». 2011 Edition, The Sphere Project. Διαθέσιμο στο <http://www.ifrc.org/PageFiles/95530/The-Sphere-Project-Handbook-20111.pdf>
- Turner, S. (2016). «*What is a refugee camp? Explorations of the limits and effects of the camp*». Journal of refugee studies Vol. 29, No 2 : 139-148. Oxford University Press.
- Puggioni, R. (2016). «*Rethinking International Protection –The Sovereign, the State, the Refugee, Migration, Diasporas and Citizenship*». Palgrave Macmillan.
- UNHCR. (2007). «*Handbook for Emergencies*». Third Edition. Διαθέσιμο στο http://www.ifrc.org/PageFiles/95884/D.01.03.%20Handbook%20for%20Emergencies_UNHCR.pdf

Weinstein, M.L. (2017). «Sweden's Floating Refugee Camp: A New Form of Spatial Segregation?». Mater's Paper's. International Development, Community and Environment (IDCE). Clark University.

Ηλεκτρονικές πηγές

Aida, Asylum Information Database. (2016). «Country Report: Greece». Greek Council For Refugee. Διαθέσιμο στο <http://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>

Bloom, D & Clarke, H. & Sevenzo, F.a (Φεβρουάριος, 2017). «Kenya to appeal court block on closure of world's largest refugee camp». Διαθέσιμο στο <http://edition.cnn.com/2017/02/09/africa/kenya-dadaab-refugee-camp/index.html>
Τελευταία επίσκεψη 5/9/2017.

Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (Αύγουστος, 2017). «Συνοπτική κατάσταση προσφυγικών ροών 1.08.2017». Διαθέσιμο στο <http://mindigital.gr/index.php>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. «Η προσέγγιση «HOTSPOT» για τη διαχείριση των εξαιρετικών μεταναστευτικών ροών». Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/2_hotspots_el.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). «Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την Μετανάστευση. Η κατάσταση σήμερα: Ιανουάριος 2016». Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/eam_state_of_play_20151014_migration_priority_el.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). «Εκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 2016/369 για την παροχή στήριξης έκτακτης ανάγκης εντός της Ένωσης». Βρυξέλλες 15.3.2017. COM(2017) 131 final. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EL/COM-2017-131-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

Ειδική Γραμματεία Επικοινωνιακού Σχεδιασμού Μεταναστευτικής και Προσφυγικής Πολιτικής. (2017). Διαθέσιμο στο <http://mindigital.gr/images/GENIKOI/FLORENTIS/factsheets/apr17/pdf-31.pdf>

Kanellopoulos, C.N. & Gregou, M. (2005). «Reception system, its Capabilities and the Social Situation of Asylum Applicants in Greece». Athens, 2005. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/reception-systems/gr-report_en.pdf

McConnachie, K. (2014). «Governing refugees: justice, order and legal pluralism». Routledge.

Member States' Support to Emergency Relocation Mechanism. (6 Σεπτεμβρίου 2017). Διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu>. Τελευταία επίσκεψη 4/9/2017.

Radford, T. (Νοέμβριος, 2015). «Refugee camps are the “cities of tomorrow” says humanitarian-aid expert». Διαθέσιμο στο <https://www.dezeen.com/2015/11/23/refugee-camps-cities-of-tomorrow-killian-kleinschmidt-interview-humanitarian-aid-expert/>. Τελευταία επίσκεψη 22/6/2017.

UNHCR, ExCom. (2004). «Protracted Refugee Situations». Standing Committee, 30th meeting. Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/40c982172.pdf>

UNHCR. (2014). «Global Strategy For Settlement And Shelter.A UNHCR Strategy 2014-2018»). Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/530f13aa9.pdf>

UNHCR (Αύγουστος, 2015α). «*Dagahaley Camp Profile (DADAAB REFYGEE CAMPS, KENYA)*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/kenya/dagahaley-camp-profile-dadaab-refugee-camps-kenya>.

UNHCR (Αύγουστος, 2015β). «*Hagadera Camp Profile (DADAAB REFYGEE CAMPS, KENYA)*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/kenya/hagadera-camp-profile-dadaab-refugee-camps-kenya>

UNHCR (Αύγουστος, 2015γ). «*Ifo Camp Profile (DADAAB REFYGEE CAMPS, KENYA)*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/kenya/ifo-camp-profile-dadaab-refugee-camps-kenya>

UNHCR (Αύγουστος, 2015δ). «*Ifo II Camp Profile (DADAAB REFYGEE CAMPS, KENYA)*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/kenya/ifo-2-camp-profile-dadaab-refugee-camps-kenya>

UNHCR (Αύγουστος, 2015ε). «*Kambioos Camp Profile (DADAAB REFYGEE CAMPS, KENYA)*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/kenya/kambioos-camp-profile-dadaab-refugee-camps-kenya>

UNHCR (2016α). «*Greece data snapshot-31 Dec 2016*». Διαθέσιμο στο <https://reliefweb.int/report/greece/greece-data-snapshot-31-december-2016>

UNHCR. (2016β). «*Global Trends. Forced Displacement in 2015*». Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>

UNHCR. (Δεκέμβριος, 2016δ). «*Greece: Accommodation for relocation project Factsheet*». Διαθέσιμο στο <http://donors.unhcr.gr/relocation/>

UNHCR. (2017α). «*UNHCR Weekly Accommodation Update, August 22, 2017*». Διαθέσιμο στο <http://donors.unhcr.gr/relocation/en/2017/08/23/accommodation-programme-weekly-update-22-august-2017/>

UNHCR. (2017β). «*Global Trends. Forced Displacement in 2016*». Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html>

UNHCR. (2017γ). «*Site profiles-Greece*». Διαθέσιμο στο <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/53941>

Zaatari Strategic Plan, 2017-2019-Overview-UNHCR.

Διαδικτυακοί τόποι

ASB, Arbeiter-Samariter-Bund. (Ιούνιος, 2017). Δελτίο τύπου: Διαβατά-Πρώην στρατόπεδο Αναγνωστοπούλου – καταυλισμός προσφύγων με νέες μονάδες στέγασης με κουζίνα και εσωτερικό μπάνιο, με περισσότερη διακριτικότητα και χαμόγελα. Διαθέσιμο στο <http://asb.gr>.

Ennead lab. Διαθέσιμο στο <http://www.enneadlab.org/projects/rethinking-refugee-communities>. Τελευταία πρόσβαση 13/6/2017.

Καραμαγκάλης, Γ. (2016). «*Το προσφυγικό Πρόβλημα το 2015*». Διαθέσιμο στο <http://www.dianeosis.org/2016/02/to-profil-twn-prosfygikwn-rown-pros-tin-ellada-to-2015/>. Τελευταία επίσκεψη 23/6/2017.

Lived Zaatari project. Διαθέσιμο στο <http://www.livedprojects.org/zaatari-refugee-camp/>. Τελευταία επίσκεψη 26/6/2017.

Operational portal, Refugee situations. Διαθέσιμο στο <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>. Τελευταία επίσκεψη 8/9/2017.

Official Greek Camps- bit.ly/campsmap. Διαθέσιμο στο https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vukwVcn_wlCCa-ZMQ2Jva3Yw_S7Whkf-bKjGo7OhMS8/edit#gid=910563804. Τελευταία επίσκεψη 2/9/2017.

UNHCR The UN Refugee Agency. Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org>. Τελευταία επίσκεψη 9/4/2017

UNHCR The UN Refugee Agency. «*Inside the World's 10 largest refugee camps*». Διαθέσιμο στο <https://storymaps.esri.com/stories/2016/refugee-camps/#>. Τελευταία επίσκεψη 12/9/2017.

UNHCR The UN Refugee Agency, Greece. Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.gr>. Τελευταία επίσκεψη 9/4/2017.

UNHCR The UN Refugee Agency, Kenya. Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/ke/dadaab-refugee-complex>. Τελευταία επίσκεψη 11/9/2017.

UNHCR (Σεπτέμβριος, 2015ζ). «*Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ: Επτά παράγοντες πίσω από την μετακίνηση των Σύριων προσφύγων προς την Ευρώπη*». Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.gr/nea/artikel/cee62eadb22d1a47dda45b5a49f9bda7/ypati-armosteia-oie.html>. Τελευταία επίσκεψη 25/5/2017.

UNHCR (Ιούνιος, 2016γ). «*1 στους 113 ανθρώπους αναγκάζεται να ξεριζωθεί: ο υψηλότερος αριθμός εκτοπισμού που έχει σημειωθεί ποτέ*». Διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.gr/nea/deltia-tyroy/artikel/fd85974e85e0456d110a68fa33efd983/1-stoys-113-anthropoys.html>. Τελευταία πρόσβαση 25/5/2017.

UNHCR. Syria Regional Refugee Response. Διαθέσιμο στο <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/settlement.php?id=176&country=107&region=77> Τελευταία επίσκεψη 29/8/2017.

WAHA, Women And Health Alliance International. «*Greece: Official opening of the reconstructed refugee camp in Diavata*». Διαθέσιμο στο <https://waha-international.org/greece-official-opening-of-the-reconstructed-refugee-camp-in-diavata/>

Waters, T. (2003). «*Refugee camps and the problem of ethnic extremism*». Διαθέσιμο στο <http://odihpn.org/magazine/refugee-camps-and-the-problem-of-ethnic-extremism/>. Τελευταία επίσκεψη 9/9/2017.

Νομικά κείμενα

Σύμβαση της Γενεύης 1951. Ν.Δ. 3989/1959 «*Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Καταστάσεως Προσφύγων*». (ΦΕΚ Α'201).

Παρουσιάσεις

Γοσποδίνη, Α. (2016). «*Migration & land-use changes in European cities*». Παρουσίαση στο European Week of Regions and Cities. European Commission, Brussels 10-15 Oct. 2016.

Προσωπική επικοινωνία

Αγαπητός Γιώργος. Εργαζόμενος στον προσφυγικό καταυλισμό Διαβατά.

Πρόσθετη βιβλιογραφία

Betts, A. & Blomm, L. & Weaver, N. (2015). «*Refugee Innovation. Humanitarian innovation that starts with communities*». Humanitarian Innovation Project, University of Oxford.

Chamma, N. & Arroyo, C.M. (2016). «*Rethinking refugee camp design: From 'Temporary' camps to sustainable settlements*». Conference paper. ResearchGate, 2016.

Howayek, C. (2014). «*No place like a refugee camp*». Master Thesis. Bauhaus-Universität Weimar. Faculty of Architecture and Urbanism. Study course European Urban Studies.

Hunter, M. (2009). «*The Failure of Self-Reliance in Refugee Settlements*». Polis Journal Vol.2, Winter. University of Leeds

McCabe, F. (2014). «*The 4th Solution: Can Refugee Camp Design Facilitate Life Post Camp?*». BSc Hons Architectural Studies Faculty of Engineering. University of Strathclyde.

Παπαδάκη, Η. (2016). «*Στο όριο της μονιμότητας*». Διπλωματική Εργασία. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας. Αθήνα

Ρέψη, Β-Δ. (2016). «*Σημείο 0: μέθοδος δημιουργίας προσφυγικών οικισμών=From scratch: refugee settlements*». Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Βόλος.

Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1: <http://www.businessinsider.com>, <https://academicimpact.un.org>, <http://www.protothema.gr>

Εικόνα 2: <http://factcheckingturkey.com/refugees/night-manager-s-inaccurate-depiction-refugee-camps-turkey-202>

Εικόνα 3: <https://www.albawaba.com/news/jordan-syria-refugee-camp-483755>

Εικόνα 4 : <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/calais-mayor-says-brexit-means-8408236>

Εικόνα 5: <http://wikimapia.org/30601560/Azraq-camp-for-Syrian-refugees>

Εικόνα 6: <https://www.oxfam.org/en/tags/lebanon>

Εικόνα 7: <http://www.iefimerida.gr/news/238552/neo-kentro-ypodohis-metanaston-kai-prosfygon-sti-lesvo-yppersyghrono-kai-asfales-eikones>

Εικόνα 8: <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/refugees-forced-return-from-dadaab/>

Εικόνα 9: Google earth

Εικόνα 10: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2011/mar/24/dadaab-refugee-camps-in-pictures>

Εικόνα 11: <https://mg.co.za/article/2016-10-17-dadaab-kenya-return-of-refugees-to-somalia-inhumane-irresponsible>

Εικόνα 12: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/world-refugee-day/>

Εικόνα 13: <http://frenchculture.org/visual-and-performing-arts/events/insecurities-tracing-displacement-and-shelter-moma>

Εικόνα 14: https://www.facebook.com/pg/unhcrkenya/photos/?tab=album&album_id=1133829730015383

Εικόνα 15: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=40934#.WcE508hJa01>

Εικόνα 16: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2011/mar/24/dadaab-refugee-camps-in-pictures>

Εικόνα 17: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2011/mar/24/dadaab-refugee-camps-in-pictures>

Εικόνα 18: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2011/mar/24/dadaab-refugee-camps-in-pictures>

Εικόνα 19: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2011/mar/24/dadaab-refugee-camps-in-pictures>

Εικόνα 20: <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/09/kenyan-court-quashes-government-order-close-refugee-camp>

Εικόνα 21: https://en.wikipedia.org/wiki/Zaatari_refugee_camp

Εικόνα 22: Huynh, 2015

Εικόνα 23: <http://www.kathimerini.gr/907928/article/epikairothta/politikh/epis8en-konior doy-gia-to-ellhniko-meta-thn-apokalyyh-ths-k>, <http://www.902.gr/eidisi/politiki/118642/tragiki-paramenei-i-katastasi-ton-prosfygon-metanaston-sta-kentra-filoxenias>, <http://www.902.gr/eidisi/politiki/95208/apaiti-metra-gia-tin-anakoyfisi-ton-prosfygon-sto-proin-aerodromio-ellinikoy>

Εικόνα 24: <http://www.ant1news.gr/news/m/article?aid=440161>

Εικόνα 25: <http://www.ekathimerini.com/199780/gallery/ekathimerini/in-images/migrants-and-refugees-set-up-camp-at-pedion-tou-areos>

Εικόνα 26: <http://www.protothema.gr/greece/article/514661/24-ores-me-tous-prosfuges-stin-plateia-viktorias/>

Εικόνα 27: Γοσποδίνη, 2016

Εικόνα 28: <http://www.voria.gr/article/schedon-42000-i-prosfuges-se-oli-ti-chora-12000-stin-idomeni>, <http://www.protothema.gr/greece/article/558850/eidomeni/>, <https://nikosxeiladakis.gr>

Εικόνα 29: Γοσποδίνη, 2016

Εικόνα 30: <http://www.stokokkino.gr/article/100000000029694/Sta-Doliana-ena-palio-sxoleio-to-neo-spiti-200-prosfugon>

Εικόνα 31: <http://www.stokokkino.gr/article/100000000027887/Stin-Konitsa-oi-prottoi-150-prosfuges-pou-metakinountai>

Εικόνα 32: <http://www.newsit.gr/topikes-eidhseis/larisa-diamartyria-prosfygon-sto-koitsoxero/2156350/>

Εικόνα 33: <http://www.iefimerida.gr/news/250971/ayto-einai-kentro-prosfygon-sto-shisto-synehizontai-oi-ergasies-eikones>

Εικόνα 34: <http://www.iefimerida.gr>

Εικόνα 35: <https://left.gr/news/egnatia-odos-diamartyria-prosfygon-ston-komvo-pros-tzoymarka>

Εικόνα 36: <http://www.iefimerida.gr/news/254265/ayta-einai-ta-kentra-filoxenias-prosfygon-sto-kilkis-eikones>

Εικόνα 37: Γοσποδίνη, 2016

Εικόνα 38: <http://voria.gr/article/apochoroun-prosfuges-apo-ti-domi-filoxenias-softex-logo-tis-vomvas>

Εικόνα 39: <http://www.ert.gr/perifereiakoi-stathmoi/volos/apofasisan-na-anazitisoun-tin-tychi-tous-sto-volo-prosfuges-apo-kentro-filoxenias-sti-mozas-e/>

Εικόνα 40: <http://www.newsit.gr/topikes-eidhseis/mpravo-toys-se-48-ores-eftiaksan-ksenodoxeio-gia-toys-prosfyges-stis-thermopyles/1339714/>,
<http://www.lamiareport.gr/index.php/topika/item/40076-prosfyges-kai-allileggyoi-eftiaksan-laxanokipo-stis-thermopyles>

Εικόνα 41: <http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/620360/yperpliris-o-elaionas-stin-plateia-viktorias-dianyktereyoyn-dekades-prosfyges>,
<http://www.efsyn.gr/arthro/ston-elaiona-me-poylman-207-syroi>,
<http://www.naftemporiki.gr/story/1202599/diethnis-amnistia-anisuxitikes-sunthikes-se-kentra-prosfugon-stin-ellada>

Εικόνα 42: GoogleEarth, ίδια επεξεργασία

Εικόνα 43: <http://www.typosthes.gr/gr/topika/article/91437/thessaloniki-etoimo-to-kedro-prosfugon-sta-diaavata-foto-/>

Εικόνα 44: GoogleEarth, ίδια επεξεργασία

Εικόνα 45: <http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/2150616/fotografies-apo-ti-zoi-ton-prosfigon-sta-diaavata>

Εικόνα 46: <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/koinonia/166067/protypo-evropaiko-kamp-i-domi-filoksenias-prosfigon-sta-diaavata>, <http://asb.gr/2017/06/14/>